

BENEDIKTINSKA OPATIJA SV. MARIJE RATAČKE KOD BARA ACTA DIPLOMATICA ET IURIDICA *

Savo MARKOVIĆ, Bar

Opatija sv. Marije Ratačke između Bara i Sutomora, nekada značajno benediktinsko središte, diplomatsko ishodište i hodočasnička destinacija, ugasla je već stoljećima. O njoj je dosta pisano u ranijoj historiografiji, prvenstveno kroz objavu najznačajnijih izvora, ali je zastupljena i u radovima srpskih, hrvatskih i crnogorskih historičara. U radu je dat presjek onoga što je predstavljala u vijekovima svoje slave i veličine; istaknuti su aspekti njenih veza s dubrovačkim područjem, slijed opata, komendatarata i posebno diplomatske aktivnosti ratačkih benediktinaca. Priloženi su značajniji dokumenti, a na osnovu istraživanja u kotorskom istorijskom arhivu prikazani neki hodočasnički i oporučni legati.

KLJUCNE RIJEČI: Bar, sv. Marija Ratačka, benediktinci, srednji vijek, pravna povijest, crkvena povijest

Ratačka opatija u kontekstu historiografskih razmatranja

Ratačka opatija bila je predmet razmatranja brojnih historiografskih radova, uglavnom baziranih na objavljenim izvorima i djelima citiranim u ovom radu, autori kojih su, *inter alia*, D. Farlati i J. Coleti, (*Ecclesia Antibarensis, Illyrici Sacri* tomus septimus, Venetiis, MDCCCXVII.), A. Theiner (*Vetera monumenta Slavorum meridionalium*, Tomus primus: *ab Innocento pp. usque ad Paulum PP. III (1198-1548)*. Romae 1863.; *Tomus secundus: a Clemente VII. usque ad Pium VII. (1524-1800) cum additamentis saec. XIII. et XIV.*, Zagrabiae 1875.), F. Miklošić, Š. Ljubić (*Estratto dagli Annali Veneti conservati nella Bibliotecha di corte a Vienna. Commissiones et relationes Venetae*, Tomus I Annorum 1433-1527. Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium, Zagrabiae 1876.; *Commissiones et relationes Venetae*, Tomus II, Zagrabiae 1877.; *Marijana Bolice Kotora-nina Opis Sandžakata Skadarskoga od godine 1614.*, Starine JAZU, knjiga XII., Zagreb 1880.), C. A. Levi (*Venezia e il Montenegro – Giorgio Czernovich – Antivari 1443-1494 – Stefano Mali il finto Czar e gli ultimi conati della Repubblica*, Venezia Ottobre 1896.), G. Valentini (*Acta Albaniae Iuridica*, Tomus I., DR. DR. Rudolf Trofenik, München 1968.; Valentini Iosephi S. J., *Acta Albaniae Veneta*, Tomus Quintus, Tomus Sextus,

* Rad se objavljuje u izvornom obliku.

Acta Albaniae Veneta saeculorum XIV et XV Tomus Septimus.), L. Thallóczy, E. Sufflay i K. Jireček (*Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia*, Vol. I. (Annos 344 – 1343 tabulamque geographicam continens), Vindobonae MCMXIII.; Vol. II (1344 – 1406), Vindobonae MCMXVIII., reprint Tirana – Priština 2002.). U tom kontekstu posebno je različito tretirano pitanje religijskog kulta i pripadnosti sakralnih objekata¹, kako na Raticu, tako i onih koji se dovode u vezu sa posjedima opatije. Čini se da je najdalje otišao u pretpostavkama I. Jastrebov u tekstu »*O pravoslavnim srpskim starim i novim crkvama u skadarskom okrugu*« (Glasnik srpskog učenog društva, sv. 48, Beograd 1880.). O Raticu je pisao K. Jireček i u djelu *Istorija Srba* (preveo i dopunio J. Radonić; sv. II.; sv. III.: *Kulturna istorija*: I. deo, Beograd 1923.; sv. IV.: *Kulturna istorija*: II. deo, Beograd 1923.). S. Nakićenović u djelu »*Boka*« (Podgorica 1999., str. 440) ističe da je zauzimanjem Paštrovske bankade jedan dio imovine manastira Ratca u Spiču pripao Praskvici i Gradištu. Opširniji rad koji raščlanjuje građevinsko-arhitektonsku komponentu Ratačke opatije jeste studija »*Ratac*«, Đ. Boškovića i V. Koraća, objavljena u časopisu »*Starinar*« (Organ Arheološkog instituta SANU, Knjiga VII-VIII, Beograd 1958.), nastala na osnovu rada »*Izveštaj i kratke beleške s putovanja*« Đ. Boškovića (»*Starinar*« SANU, III serija, knj. VI., Beograd 1931., str. 140.-146.) i drugih radova ovih autora, utemeljenih na istraživanju J. Presela iz 1913. godine (*Die Ausgrabungen der Kunsthistorischen Institutes*, Jahrbuch des Kunsthistorischen Institutes der K. und K., Zentralkommission für Denkmalpflege, Wien, I-IV, 1913). Italijanska historiografija ga kroz rad Alessandra Dudana posmatra u kontekstu dalmatskog nasljeđa (*La Dalmazia nell'arte Italiana. Venti secoli di civiltà*, vol. I (*Dalla preistoria all'anno 1450*), Trieste – Rovigno 1999.). O Raticu, nadalje, pišu ili prikazuju izvori P. A. Rovinski (*Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti*, T. 1, Cetinje – Sr. Karlovci, Novi Sad, 1993.), F. Bulić (*Iscrizioni inedite*, Bulletino di archeologia e storia Dalmata, XVI, Spalato 1893.), M. Faber (*Pravo barskih nadbiskupa na naslov »primas Srbije«*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, XVII/1905., Sarajevo 1906.), I. Stjepčević (*Katedrala Sv. Tripuna u Kotoru*, Prilog Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku, Sv. LI, god. 1930-1934., Split 1940.), V. Đurić (*Dubrovačka slikarska škola*, Posebna izdanja SANU, knjiga CCCLXIII, odeljenje društvenih nauka, knj. 45, Beograd 1964.), N. Luković (*Zvijezda mora*, Perast 2000.), P. Butorac (*Razvitak i ustroj Peraške općine*, Perast 1998.; *Kotor za samovlade (1355.-1420.)*, Perast 1999.; *Kulturna povijest grada Perasta*, Perast 1999.; *Opatija Sv. Jurja kod Perasta*, Perast 1999.; *Boka Kotorska u 17. i 18. stoljeću: politički pregled*, Perast 2000.), I. Božić (*Nemirno pomorje XV veka*, Beograd 1979.), G. Subotić (*Likovna enciklopedija Jugoslavije*, sv. I, Zagreb 1984. str. 149-150), M. Jačov (*Spisi tajnog vatikanskog arhiva XVI-XVIII veka*, Beograd 1983.; *Spisi kongregacije za propagandu vere u Rimu o Srbima 1622-1644 I*, Beograd 1986.), te A. Matanić (*Izveštaji kotorskih biskupa o kotorskoj biskupiji sazvani u tajnom vatikanskom*

¹ »In loco amoeno ad mare Ratac dicto adsunt ruinae florentissimi olim monasterii O.S. Benedicti, prorsus diruti a Gallis initio nostri saeculi. Inter ruinas apparet parva capella, quam ante paucos annos habitatores Šušanj ceperant schismaticis, qui singulis annis die s. Helenae huc conveniebant; hunc vero auctoritate politica prohibita fuit, minatur enim ruinam. Adsunt adhuc muri ecclesiae amplioris ad quam catholici die Corporis Christi conveniunt et fit Sacrum super altire portatile«. 12 mart 1893. Josephus Dr Marčelić, Eppus Tunensis, Ap. Adm. Dio ec. Catarensis. ATANAZIJE MATANIĆ, *Izveštaji kotorskih biskupa o kotorskoj biskupiji sačuvani u tajnom vatikanskom arhivu (1592. – 1894.)*, u: *U službi čovjeka*, Zbornik Nadbiskupa – Metropolitae Dr. Frane Franića, Split. 1987., str. 429.

arhivu (1592. – 1894.), *U službi čovjeka*, Zbornik Nadbiskupa – Metropolite Dr. Frane Franića, Split. 1987.). Hrvatska historiografija razmatra ovu temu i u radovima G. Novaka (*Mletačka uputstva i izvještaji*, Svezak IV, od 1572 do 1590 godine. Zagreb 1964.), I. Markovića (*Dukljansko-Barska metropolija*, Zagreb 1902.), Ć. Ivekovića (*Špič (Sutomore)*, Hrvatski ilustrirani koledar, Zadar 1906.), a nadalje kroz kapitalno djelo I. Ostojića (*Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, Sv. I.: *Opći i povijesno kulturni osvrt*, Split 1963.; Sv. II: *Benediktinci u Dalmaciji*, Split 1964.; Sv. III, Split 1965.) stavlja Ratačku opatiju u odnos sa drugim benediktinskim svetištima na Jadranu, pri čemu je prikazan slijed opata i komendatara, a valorizacija ratačke povjesnice utemeljena na ranije objavljenim izvorima. A. Gulin indicira sfragistički aspekt nasljeđa (*Hrvatska crkvena srednjovjekovna sfragistika*, Zagreb 1998.), dok L. Čoralić (*Legati hrvatskih iseljenika u Veneciji vjerskim ustanovama u domovini*, *Croatia Christiana Periodica*, Časopis Instituta za crkvenu povijest Katoličkog Bogoslovnog Fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, god. XVII, br. 31, Zagreb 1993.; *Iz prošlosti Paštrovića*, *Historijski zbornik*, god. XLIX, Zagreb 1996.; *U gradu svetoga Marka*, Zagreb 2001.) inicira sagledavanje duhovnog značaja i uticaja opatije. Nakon priloga R. Kovijanića (*Andrija Izat, kotorski zlatar XV veka (Po podacima iz Državnog arhiva u Kotoru)*, Muzej primjenjene umetnosti (Zbornik), sv. 12., Beograd 1968.; *Kotorski zlatari prve polovine XIV vijeka*, *Glasnik Etnografskog muzeja na Cetinju*, sv. 1., 1961.; *O majstorima srebrne pale kotorske katedrale*, *starine Crne Gore*, sv. III-IV, Cetinje 1965/6., a ranije sa I. Stjepčevićem *Kulturni život staroga Kotora (XIV – XVIII vijek)*, knj. 1., Cetinje 1957.), te značajnih osvrtu na unutarnji, najmanje dokučiv aspekt života opatije u stvaralaštvu P. Mijovića (*Vječno na krajini*, Virpazar, Bar, Ulcinj; Cetinje-Beograd 1974.; *Ratac i kulturno nasljeđe*, *Iz kulturne prošlosti Bara*, Bar 1995.) i analize ratačkih povelja B. Šekularca (*Dukljansko-zetske povelje*, Titograd 1987.), u novije vrijeme opatiji se ponovo okreće crnogorska historiografija u radu I. Jovovića (*»Rt svete Marije – Ratačka opatija«*, *Matica*, Proljeće-Ljeto 2002. Cetinje). Svi istorijski aspekti postojanja Ratačke opatije najcjelovitije su obrađeni u studiji M. Spremića *»Ratačka opatija kod Bara«* (Beogradski Univerzitet, Zbornik Filozofskog fakulteta, knjiga VII, Spomenica Mihaila Dinića 1, Beograd 1964.), kojom su postavljeni osnovi za sagledavanje njene benediktinske utemeljenosti i uticaja u opštijem društveno-istorijskom kontekstu.

Nastanak i razvoj ratačkog svetišta

Istorijsko nasljeđe Ratca seže do kasnoantičkih građevinskih ostataka iz V. ili VI. v. i prvih kontakata benediktinaca iz *San Micaele di Monte Gargano*, koji šire kult arhandela (koji su tamo prenijeli Vizantinci,² a preuzeli Langobardi) i na ovu stranu Jadrana.³ Uticaj ovog

² Cf. ĐURĐE BOŠKOVIĆ – VOJISLAV KORAC, *Ratac*, »Starinar« Organ Arheološkog instituta SANU, knjiga VII-VIII, Beograd 1958., str. 39, 70; LUIGI CARDUCCI, *Storia del Salento*, Galatina 1993., pp. 148, 149.

³ »Njegovo se štovanje uveliko proširilo po Dalmaciji i radi blizine Monte Gargana u južnoj Italiji, gdje je bilo podignuto najstarije svetište sv. Mihovila na Zapadu«. IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, sv. II, *Benediktinci u Dalmaciji*, Split 1964., str. 17. »Sigurno je stari ratački samostan nastao pod utjecajem znamenitog svetišta Sv. Mihovila na drugoj strani Jadrana, na Monte Garganu.« IVAN OSTOJIĆ, *ibid.*, str. 513. Cf. KONSTANTIN JIREČEK, *Istorija Srba* (preveo i dopunio JOVAN RADO-NIĆ), sv. III. (*Kulturna istorija: I. deo*), Beograd 1923., str. 92.

kulta datira od doba pape Gelazija I. (492.-496.).⁴ Kontinuitet ratačkog svetišta vezuje se za XI. v.⁵, a monaška kolonija i za raniji period.⁶ U početku je bila pod patronatom sv. Mihaila,⁷ dok će promjena zaštitnika uslijediti možda krajem XIII. v.⁸, odnosno s pojavom slike Majke Božje u Ratačkoj opatiji, koja je već u XIV. v. bila mnogo poštovana.

Opatijski kompleks, obujmljen zidovima i kulama, koji je davao izgled urbane insule, činile su najvjerovatnije tri crkve. Jedna jednobrodna iz X.-XII. v., najstarija građevina hridnog promontorija, bila je nalik crkvi sv. Luke u Kotoru,⁹ apulijskim crkvama u Bitontu, Bisceglieu i Coratu, benediktinskoj crkvi *S. Angelo al Monte Raparo* u Bazilikati, crkvi sv. Petra u Prikom kod Omiša, sv. Mihajlu u Stonu ili manjim crkvama na Šipanu i Lopudu. Očuvana je samo u temeljima, dok joj je dio oko apside potpuno uništen; prije Drugog svjetskog rata visina zidova dosegala je oko 1,5m.¹⁰ Četiri traveja nejednake dužine međusobno su razdvojena jakim pilastrima sa dvojnimi ispadima, pokazujući da je bila zasvedena. Treći travej, kvadratan u osnovi, ukazuje na postojanje kupole. U njoj su se unutrašnjosti nalazili jedva primjetni tragovi fresaka iz romaničkog perioda,¹¹ dok joj je pod bio od crvenih kamenih ploča. S obzirom da vjerovatno njoj pripadaju dva fragmenta s plitkoreljefnim ornamentima u obliku tropleterne trake,¹² koji liče na dekorativnu plasti-

⁴ PAVAO BUTORAC, *Opatija Sv. Jurja kod Perasta*, Perast 1999., str. 103.

⁵ Austrijski historičar Büdinger je pretpostavljao da je sv. Gerard, apostol Banata, bio monah ratačkog samostana početkom XI. v., ali izgleda da ovo povezivanje sv. Gerarda, Mlečanina, s Ratcem nema osnova. IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, sv. II, *Benediktinci u Dalmaciji*, Split 1964., str. 514. Cf. »Gerard« (Verona poč. XII. v. – Sipont? 1175.), *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 4, E-Gm, Zagreb 1998., (tekst: dr. SLAVKO KOVAČIĆ) str. 652.

⁶ »Samo se možda na Racu zadjelo oko kojemu oholom Rimljanu, a poslije njega crkvi, koja je uvijek rado na lijepim i prikladnim mjestima što ostavštinom što bogoljubljem, gradila crkve i crkvice, a uz nju stanove pobožnim monasima. Osobito pako to moralo biti onda, kada je sijelo dukljanske biskupije prenešeno u obližnji Bar. Već koncem IX. stoljeća spominje se na duvanjskom saboru Bar kao sijelo biskupa. Sjegurno je da je na Racu bila onda već koja crkva i da je posjedovala barem bližnju okolinu, koja se vremenom povećala, dok nije postala glasovita opatija Sv. Marije na Racu.« C. M. IVEKOVIĆ, »Špič (Sutomore)«, Svačić, Hrvatski ilustrirani koledar, Zadar 1906., str. 114.

⁷ »Predaja hoće, da je taj samostan utemeljen oko g. 1100. i da se zvao Sv. Mihovila...« C. M. IVEKOVIĆ, »Špič«, Svačić ...op.cit., str. 114. Cf.: »U Baru su se kovali bronžani novci u dva vida. Na jednome vidi se na licu Sv. Đurađ, a na naličju Sv. Mihailo, obojica kako ubijaju aždaju, s natpisom »d'Antiuar«. KONSTANTIN JIREČEK, *Istorija Srba* (preveo i dopunio JOVAN RADONIĆ), sv. III. (*Kulturna istorija: I. deo*), Beograd 1923., str. 241.

⁸ PAVAO BUTORAC, *Opatija Sv. Jurja kod Perasta*, Perast 1999., str. 103.; PAVAO BUTORAC, *Razvitak i ustroj Peraške općine*, Perast 1998., str. 12.

⁹ VOJISLAV KORAC, *O monumentalnoj arhitekturi srednjovekovnog Kotora*, Zbornik izveštaja o istraživanjima Boke kotorske II, Spomenik SAN, sv. 105. Odeljenje društvenih nauka, nova serija, sv. 7, Beograd 1956., str. 151.

¹⁰ ĐURĐE BOŠKOVIĆ – VOJISLAV KORAC, *Ratac*, »Starinar« ...op.cit., Beograd 1958., str. 41.

¹¹ IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, sv. I. *Opći i povijesno-kulturni osvrt*, Split 1963., str. 292. «... restano debolissime tracce di afreschi...» ALESSANDRO DUDAN, *La Dalmazia nell'arte Italiana. Venti secoli di civiltà*, vol. I (*Dalla preistoria all'anno 1450*), Trieste – Rovigno 1999., p. 107.

¹² Cf. »...un pezzo di architrave dalle sculture primitive dalmatiche si tova nel museo di Spalato...« ALESSANDRO DUDAN, *La Dalmazia nell'arte Italiana. Venti secoli di civiltà*, vol. I ...op.cit., Trieste – Rovigno 1999., p. 107.

ku kamene grede s natpisom kneza Branimira iz 888. godine, mogla bi biti čak iz ovog perioda ili, prema nekim autorima, iz XI. v.¹³ Kasnije je sa njene jugoistočne strane prizidana sakristija. Druga, manja, romanogotska zasvedena građevina s polukružnom apsidom, podijeljena na dva traveja plitkim pilastrima, s kriptom zasvedenom podužim poluoblíčastim svodom, svjedoči o tradiciji izgradnje mauzoleja, ovdje moguće memorije dostojanstvenika benediktinske zajednice ili barske nadbiskupije. Naos je povezan s kriptom jednim otvorom postavljenim u apsidi, sa analogijama kod Solina,¹⁴ u Pečuju ili na Mrkanu kod Cavtata. Zidana je od kvadera svijetlosivog krečnjaka u horizontalnim redovima, a na zidovima je, sa unutrašnje strane, bilo ostataka fresaka. Pripadajući opštepoznatom mediteranskom tipu crkvice¹⁵ iz XI. i XII. v., *inter alia* vrlo slična južnofrancuskim Chapelle de Mollèges (kraj XI. v.) i Chapelle du château de Villeneuve-lès-Avignon (sredina XII. v.),¹⁶ mogla bi se datirati i u drugu polovinu XII. v.

Možda u XII., a najkasnije u XIII. v., podignut je građevinski kompleks sa nekoliko spratnih građevina koje obuhvataju kvadratni kulastr.¹⁷ U prizemlju kulastra bile su velike romaničke (iz XIII. v.) arkade sa snažnim, relativno niskim stupcima. Prema terasi na spratu bili su vjerovatno manji stubići povezani drvenom konstrukcijom. U sjeveroistočnom uglu obimnog hodnika dozidano je jedno kružno stepenište kojim se pelo na nešto uzdignutiji nivo istočne zgrade kulastra. Sprat poznijeg kulastra dominikanskog samostana u Dubrovniku bio je, u principu, arhitektonski riješen na isti način. Ovdje je moglo biti jedno od nekadašnjih jezgara intelektualnih aktivnosti Barana.

Treća sakralna građevina je monumentalna nedovršena bazilika, građena na terenu u padu u pravcu zapad – istok glatko isklesanim kamenim kvaderima – alterniranim¹⁸ slojevima sive i crvene boje, iz prve polovine XIV. v., s čijom je izgradnjom moguće vezana promjena zaštitnika. Njene arhitektonske dimenzije¹⁹, koje zapadnim dijelom uključuju najstariju crkvu i sakristiju, svjedoče o ulozi i značaju Ratca.²⁰ Sistem proporcija upućuje na Deča-

¹³ ĐURĐE BOŠKOVIĆ – VOJISLAV KORAĆ, *Ratac*, »Starinar« ...op.cit., Beograd 1958., str. 44.

¹⁴ »... the plan employed in the oratory with two stores containing one upper and one lower cultroom has been repeated in several places; an example is to be found in Ratac (Fi. VI, 27),...« EJNAR DYGGVE, *History of Salonitan Christianity*, Oslo 1951., p. 135. EJNAR DYGGVE, *Povijest salonitanskog kršćanstva*, Obradili i uredili: Nenad Cambi, Tomislav Marasović; prijevod Maja Cambi, Split 1996., str. 98, sl. VI., 27.

¹⁵ »Na najvišoj točki, a upravo na skrajnjem rtu diže se mala kapela iz klesanog kamena; sva presvodjena i pokrta kamenjem. Duga je 5.50 met. a široka 3.20 met. te imade unutra svodovlje na čemer, polukružnu apsidu i duboke grobnice. Sva radnja i arhitektonski ukrasi, kao što su vijenci, glavice, a osobito polukružne slijepe arkade izvana na apsidi jesu čisto romanskog sloga...« C. M. IVEKOVIĆ, »Špič (Sutomore)«...op.cit., str. 114. Cf. *Ratac*, »Starinar«...op.cit., str. 47.

¹⁶ ĐURĐE BOŠKOVIĆ – VOJISLAV KORAĆ, *Ratac*, »Starinar« ...op.cit., str. 48.

¹⁷ V. rekonstrukciju osnove i presjeka kulastra – shematske prikaze VI., XXIX. i XXXV. u VOJISLAV KORAĆ, *Graditeljska škola Pomorja*, Beograd 1965.

¹⁸ ĐURĐE BOŠKOVIĆ, *Stari Bar*, Beograd 1962., str. 183.

¹⁹ »Bila je duga 27.15m, a široka 11.25m. Redovi bijelog i crvenog kamena (kao i na zbornoj crkvi sv. Marije u Kotoru) davali su joj čaroban izgled«. Don NIKO LUKOVIĆ, *Zvijezda mora*, Perast 2000., str. 71. »Pod kripte je ispod tla bazilike 4.00 metra...« C. M. IVEKOVIĆ, »Špič (Sutomore)«...op.cit., str. 114.

²⁰ Ivan Ostojić ubraja ratačku opatiju među deset najvećih i najpoznatijih; IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, sv. II, *Benediktinci u Dalmaciji*, Split 1964., str. 32.

ne²¹ i benediktinsku arhitekturu južne Italije:²² trobrodna je, od kojih je srednji brod više nego dvostruko širi od bočnih; sa dubokom pravougaonom cistercitskom apsidom, zasvedenom masivnim poluoblíčastim svodom, koji po sredini ojačavaju snažni lukovi. Bočne apside su polukružne i zasvedene polukalotama. Istočni prezbiterialni dio bazilike bio je namijenjen za smještaj kripte.²³ Lijepih je fasada, na kojima je još sredinom prošlog vijeka bilo očuvano nekoliko natpisa; ukrašena romanogotskim portalom, u čijem su se donjem dijelu sačuvali počeci dva pilastra, koji su, uz dvije baze, jedini ostaci tročlanog, u zid zasječenog arhitektonskog okvira portala. Rješenja na uskim prozorima su gotovo identična. Opatija je imala zgrade utilitarnog karaktera²⁴ (*dormitorium, refectorium*) i oformljen vodovodni sistem. U izvorima se početkom XIX. v. pominju crkvice sv. Pelegrina i hospicij,²⁵ dok ranije preinake kompleksa opatije karakterišu fortifikacijska ojačanja, sudeći posebno po puškarnici na vrhu južnog zida bazilike, analognoj rješenjima iz dubrovačke okoline i arhipelaga. Kula je štitila ulaz na istočnoj strani opatije.²⁶ Smatra se da se može konstatovati najmanje šest perioda doživljanja opatijskih objekata.²⁷

Vatikanski izvori navode promjenu kulta i pripadnost opatije: papa Klement VI. obraća se 23. XI. 1311. »*dilecti Filio Abbati & Conventui*« i prima u klijentelu »*personas vestras, & locum, in quo Divina poteritis, svb B. Petri & nostra protectione recipimus; specialiter decimas, terras, vineas, domus, possessiones, & alia bona, quae juste possidetis, Vobis & per vos Monasterio vestro auctoritate Apostolica confirmamus monasterii s. Mariae in Ripa mari, Ordinis Sancti Benedicti, dioecesis Antibarensis.*«²⁸

Dubrovačke reminiscencije u svjetlu političkih prilika u ratačkom okruženju

Ističe se segment prebogatije povjesnice opatije koji je vezuje za Dubrovnik i koji donosi osobit predznak uticaja na kasnije duhovne i političke relacije. Tako se već u dokumentu

²¹ »...koji su gradili kotorski, a vjerovatno s njima i barski zidari.« Dr PAVLE MIJOVIĆ, *Vječno na krajini, Virpazar, Bar, Ulcinj*; Cetinje-Beograd 1974.

²² ĐURĐE BOŠKOVIĆ – VOJISLAV KORAC, *Ratac*, »Starinar« ...op.cit., Beograd 1958., str. 59-60.

²³ Ibid., str. 58.

²⁴ ĐURĐE BOŠKOVIĆ, *Stari Bar*, Beograd 1962., str. 180. Đ. Bošković pretpostavlja i funkciju svjetionika. »Oko dva manja i oko jednog velikog dvorišta opkoljenim sa arkadama, nizale se u prizemlju razne gospodarske odaje i sobe, kao što i zbornice i blagovalište. Iz velikog dvorišta i iz samostana ulazilo se u baziliku na pobočna velika vrata, dočim je narod prolazio iza kripte i sa juga u istu. Na prvom spratu bile čelije. Nu prvobitnom sjaju ni traga.« ...« C. M. IVEKOVIĆ, »*Špič (Sutomore)*«...op.cit., str. 115.

²⁵ »*D. Peregrini sacellum, & hospitium*«; *Ecclesia Antibarensis*, u: DANIELE FARLATI et JACOPO COLETI, *Illyricum Sacrum tomus septimus, Ecclesia Antibarensis, Venetiis, MDCCCXVII.*, p. 13.

²⁶ »*Bogorodica Ratačka*«, *Likovna enciklopedija Jugoslavije*, sv. I, Zagreb 1984., (tekst: GOJKO SUBOTIĆ), str. 149-150.

²⁷ Dr BOŽIDAR B. ŠEKULARAC, *Dukljansko-zetske povelje*, Titograd 1987., str. 134.

²⁸ IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, sv. II...op.cit., Split 1964., str. 514. DANIELE FARLATI et JACOPO COLETI, *Illyricum Sacrum tomus septimus, Ecclesia Antibarensis, Venetiis, MDCCCXVII*, pp. 59, 71. U navedenom djelu kaže se da se potvrda donacije tražila »*post annos fere quinque ab accepto Urosii diplomate*«. Cf. IVAN MARKOVIĆ, *Dukljansko-Barska metropolija*, Zagreb 1902., str. 105; MOMČILO SPREMIĆ, *Ratačka opatija kod Bara*, Beogradski Univerzitet, Zbornik Filozofskog fakulteta, knjiga VII, Spomenica Mihaila Dinića 1, Beograd 1964., str. 194. Prema A. Dudanu opatija je pomenuta u dubrovačkim dokumentima i kasnije, 1361. g., kao »*San Michele de Reteza*«, A. DUDAN, Ibid.

od 22. marta 1247. godine, kada jedno poslanstvo iz Dubrovnika daje »*apud Antivarim*« u Baru izjavu o pravima dubrovačke nadbiskupije, među prisutnima kao svjedok pominje i »*Gualterius abbas de sancto Michaelae de Reteza*»²⁹. Opatija je krajem XIII. v.³⁰ i početkom XIV. v.³¹ darovnicama srpske kraljice Jelene i kralja Milutina³² proširila svoje

²⁹ Cf. PAVLE MIJOVIĆ, *Ratac i kulturno nasljeđe, Iz kulturne prošlosti Bara*, Bar 1995., str. 134.; Pogrešno je napisano: »Testes Qualterius abbas de s. Michaelae de Pecega, dompnus Gregorius abbas Meledae«, IOSEPHI VALENTINI S.J., *Acta Albaniae Iuridica*, Tomus I., DR. DR. Rudolf Trofenik, München 1968., p. 76; svjedoci kod grada Bara u poslu dubrovačke nadbiskupije; IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, sv. II, ... op. cit., str. 70. I. Ostojić smatra da je *Gualterio* došao vjerovatno iz Italije, jer je ovo germansko-hrišćansko ime bilo uobičajeno na Apeninima. IVAN MARKOVIĆ, *Dukljansko-Baraska* ...op.cit., str. 105, 110.

³⁰ Navodi se 1288. godina. THALLÓCZY L. – JIREČEK K. – SUFFLAY E., *Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia*, vol. I (Annos 344-1343 tabulamque geographicam continens), Vindobonae MCMXIII., reprint Tirana – Priština 2002., p. 152 (510). Navedeno je moguće povod kasnijoj tradiciji po kojoj je kraljica Jelena smatrana utemeljiteljicom tog samostana: »... plurima templa et monasteria fundavit, inter quae illud nobile in primis, ac celebrare s. Mariae de Rotaco... quod amlissimis proventibus donavit, et Monachis Benedictinis incolendum tradidit.« DANIELE FARLATO et JACOPO COLETO, *Illyrici Sacri*, tomus septimus (*Ecclesia Antibarensis*), Venetiis MDCCCXVII., p. 43.; V. ĐURĐE BOŠKOVIĆ – VOJISLAV KORAC, »Starinar« ... op.cit., Beograd 1958., str. 71.

³¹ Vjerovatno oko 1306. godine. Cf. MOMČILO SPREMIĆ, *Ratačka opatija kod Bara*, ... op.cit., Beograd 1964., str. 193. Cf. Dr. MORIC FABER, *Pravo barskih nadbiskupa na naslov »primas Srbije«*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, XVII./1905., Sarajevo 1906., str. 471.

³² »Izvrstnoj, presvetoj, prečistoj i preblagoslovljenoj vladici, našoj Gospodji i Bogorodici, vazda Djevi Mariji, a ovim i mi grešni i kukavni sluge tvoje, koju pohvalu da ti prinesemo, o prečista? Kako da te nazovemo o obradovana? Kojim li hvalama da proslavimo tvoje preneoskrvunjeno djevičanstvo, prečista Bogorodice, Djevo Marija? Ali ipak ugledajući se na glas arkangjelov i mi grešni, nedostojnim usnama k tebi vapijemo: Raduj se, raduj se, obradovana, Gospod s tobom, i po tebi se pomiriše nebesa sa zemljom, i po tebi je čovječanski rod izbavljen bio od prvoga prokletstva Adamova: te Adam i Eva uhvatiše kolo zbog rođenja tvoga, primiviši prvašnje dobro, koje priestupom bijahu izgubili. Ti slavo angelâ, izpunjenje prorokâ, pohvalo apostolâ, kruno mučenikâ, moći carevâ, pribježište grešnikâ! Ovim dakako i ja sluga tvoj, Stjepan Uroš samodržavni kralj srbski i pomorski, po milosti tvojoj i po milosti onoga, koji se je od tebe bez sjemena rodio, sunca istine, Hrista Boga našega, pripadam k prečistim nogama tvojim, proseći milost i proštenje grieha svojih, da pomiluješ i obraniš mene, grešnoga slugu tvoga, i sa slugom tvojim, a sinom mojim Stjepanom, i od svih neprijatelja naših vidljivih i nevidljivih, i u oblasti našoj, što si mi ti. Čista, dala, i sa Sinom tvojim Bogom našim. Dajem talenat svetome hramu tvome, koji je u 'Rtcu, svetoj Bogorodici rtačkoj, Dubovicu, Sburinu, i Bratoš i Topliš, Šaptine i Spilani, i s medjama. A ovo su medje: od Lastve, kako teče potok Moste u lastovsko blato, iznad Mostca uzbrdo dovrh gore, a odvrh gore u šaptinsku stienu (*skalû*), od šaptinske ulice u Suhu potok, od Suhoga potoka u Presjeku, od Presjeke u Gradište i od Djevina vrha, od Cpiča u Kale, u Pliš u Toplišem, u brdo Svinište, u Malu Ostrvicu, u Zeleniku, kako gleda u more: kao što je zapovjedila gospodja mati moja, kraljica Jelena, i ona je dala i zapisala, to potvrdi vlast moja i zapisa, da je za hranu starima, za odievanje sliepim i hromim, i braći; i da je to slobodno od svih rabota gospodskih malih i velikih, i od (rabota) mogućih u zemlji vlasti moje, da se ne povriedi što je ovdje kazano da je crkovno. I onaj koga Bog bude htio iza mene da usjedne priosto vlasti moje, ili sin vlasti moje, ili tko od roda vlasti moje, neka ne ukine ovoga maloga pisma, već neka ga potvrdi. Koji li se usudi i malo što od ovoga ukinuti, njega Bog ukinuo gnjevom svojim, i da je dionik Jude izdajnika i onih što rekoše: krv njegova na nas i na sinove naše, i da je proklet od Gospoda Boga svemogućega, i od mogućstva častnoga i životvorećega križa, i od svih svetih Bogu ugodnih od vieka, i da mu bude suparnica Mati Božja pred strašnim Sudcem, kada dodje u slavi suditi žive i mrtve; i od mene grešnoga kralja Uroša da je proklet. A onaj koji nanese štetu tome mjestu koje zapisa vlast moja, ili u pasištima, ili u oranicama, ili digne kakvu parnicu na crkvu u toj zemlji, da plati vlasti mojoj tisuću iperpera. I ovu milost učini domu svete Bogorodice rtačke vlast moja, kadno priedje u Kotor grad. I tu bijahu s vlašću mojom vlastela: nadbiskup barski Marin, i komornik Miroslav, i biskup humski Ivan, i biskup zetski Mihajlo, i zapovjednik Branko, djed Miroslav, župan Vladislav, biskup kotorski Dujam (Dumunja), i dva svjedoka Drago i Pavao. Toga radi pisa i podpisa vlast moja svakome na znanje. I ovo pisa Petric dijak mjeseca ožujka, petnaestog dana. Stjepan Uroš kralj svih srbskih zemalja i pomorskih«. I. MARKOVIĆ navodi da je Milutinova hrisovulja »potvrda darovštine« kraljice Jelene. »Miklošić meće ovu diplomu izme-

posjede od Paštrovića³³ i Crmnice,³⁴ moguće i dalje,³⁵ a polako se intenzivirala i njena

đu 1305. i 1307.« Dr IVAN MARKOVIĆ, *Dukljansko-Barska metropolija*, Zagreb 1902., str. 106-108. Cf. SAVO S. MARKOVIĆ, *Barski patricijat*, Bar 1995., str. 47-48.

»Ova povelja je više puta objavljivana: F. Miklošić objavljuje tekst prema autografu koji se čuva u Bečkom arhivu; St. Novaković u izvodima; V. Makušev prema rukopisu koji se nalazi u Veneciji, i prema Miklošićevom izdanju T. Smičiklas.

Prepis povelje o kojem govori F. Miklošić »in appographo quod est apud Besarionem Ljubiša in mon. Maina (pod Mainom) in finibus Montis Negri« (»Mon. serb.« 69) objavljan je takođe više puta: St. Novaković, *Hrisovulja kralja Milutina manastiru Ratačkom*, Glasnik SUD, 20 (1866) 214-220; *Zapiski Imperatorskoj akademiji nauk*, III, *S-ktpeterburg* 1863, 265-266 (*Darstveniji hrisobul serbskago korolja Stefana Uroša*, od 15. marta 1313. godine); na kraju, italijanski prevod povelje, koji se čuva u Mletačkom arhivu, objavio je S. Ljubić, u »Starinama« JAZU, 10 (1878) 1, 2 (*Rukovijet jugoslavenskih listina*) i latinski prevod D. Farlati, n. dj., VII, 58.

Dakle, original Milutinove povelje, pisan na pregamentu, nalazi se u Bečkom arhivu, a kancelarijska kopija u Veneciji. Prepis koji se nalazio kod Visariona Ljubiše poznajemo samo prema izdanju, a onaj prevedeni na italijanski jezik čuva se u Mletačkom arhivu.«

Sa diplomatske strane dokument predstavlja tipičan primjer crkvene povelje u Raškoj: na početku je simbolična invokacija i veoma duga arrenga u kojoj se iznose zasluge Bogorodici za spasenje roda; arrenga takođe sadrži citat iz Nikoljskog jevanđelja (127), Jevanđelje Lukino 1,28. Zatim slijedi intitulacija i duga devocija, koja se spaja sa naracijom. Dispozicija precizira povlastice kralja Stefana svetoj Bogorodici ratačkoj: potvrđuje imanja koja je dala i zapisala gospođa kraljica Jelena; (...). Na dispoziciju se nastavlja dosta duga sankcija, koja se sastoji iz prijetnje i kazne za eventualne prekršioce (duhovna kazna). U ovaj dio sankcije ukomponovan je citat iz Matejevog Jevanđelja (27, 25) koji se doslovno nalazi i u Miroslavljevom (162, 287 b) i Nikoljskom jevanđelju (68). Drugi dio sankcija se sastoji iz prijetnje materijalnom kaznom, a djelimično izmijenjena takva sankcija upotrebljavana je u poveljama Balšića i Crnojevića. Nakon imenovanja svjedoka slijedi koraboracija, potpisi pisca povelje i vladara.

»Datiranje ove povelje predstavlja poseban problem, jer je izostavljena godina. U dosadašnjoj literaturi godina izdavanja uzimana je različito (od 1303. do 1319), zavisno od autora i njegovih argumenata. Veoma vrijedni podaci za datiranje ovog dokumenta nalaze se u onom dijelu gdje se nabrajaju svjedoci. Između ostalih navodi se ime zetskog episkopa Mihaila. Zetski episkop Mihailo II bio je od 1305. do 1318. godine, a naslijedio je Jovana, koji je bio zetski episkop od 1286. do 1305. godine. Među svjedocima je bio i arhiepiskop barski Marin, Marinus Petri Zare, koji je 1291, u činu arhidakona, bio poslanik kraljice Jelene kod pape, a arhiepiskop je od 1301. do 1307. godine. Februara 1307. godine njega više nema, jer papa postavlja za barskog arhiepiskopa franjevca Andreju.

U popisu kotorskih biskupa za period od 1280. do 1326. godine dato je ime biskupa Dujma (Domnius) koji se navodi među svjedocima u povelji. Dakle, povelja bi mogla biti izdata 15. marta 1306. godine, kako ju je približno datirao F. Miklošić, a sa dosta argumenata i M. Spremić.«

Na Maminskom prepisu je bila upisana godina 1305, dakle od Hristovog rođenja, pa se postavlja pitanje – kad je ovaj prepis izvršen. Najvjerovatnije je to učinjeno nekom pogodnom prilikom u mutnoj situaciji feudalnog previranja poslije smrti cara Dušana, kada su lokalni crkveni poglavari nastojali da se snađu u tadašnjoj političkoj situaciji, a da je pisar napisao potpis imitirajući onaj sa originala, a prilagođavajući ga za tu priliku. Samom formulom potpisa daje do znanja da je ovo povelja cara, a ne kralja Stefana. Osim toga, u ovom prepisu se kaže da je povelja pisana u »gradu Rodimu«, dakle Nerodimlju, dok je original pisan »u Kotor grad«, što upućuje na zaključak da su vjerovatno datum, mjesto izdavanja i potpis cara Stefana uzeti iz nekog drugog nerodimskog dokumenta i pridodati prepisu teksta, kako je to učinjeno sa Milutinovom Hilendarskom poveljom. Dr BOŽIDAR B. ŠEKULARAC, *Dukljansko-zetske povelje*, Titograd 1987., str. 134-138. Cf. M. SPREMIĆ...op.cit., str. 193-194.

³³ Cf. PAVAO BUTORAC, *Kotor za samovlade (1355.-1420.)*, Perast 1999., str. 72.; PAVAO BUTORAC, *Kultura povijest grada Perasta*, Perast 1999., str. 216. «...inter lacum et litorale sitae possessionibus monasteriorum Rtae finitimaе fuisse videntur». THALLÓCZY L. – JIREČEK K. – SUFFLAY E., *Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia*, Vol. I. (Annos 344 - 1343 ... Vindobonae MCMXIII.), op. cit., p. 172 (581).

³⁴ »Possessiones donatae in antiqua župa Crmnica vocata 'zwischen dem Nordende des Sees von Scutari und dem Küstengebirge' erant sitae et possessionibus, ut videntur, familiae Zare Antibarensis et monasterii Rtae adiacebant«. THALLÓCZY L. – JIREČEK K. – SUFFLAY E., *Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia*, Vol. I., op. cit., p. 215 (679). M. Spremić na osnovu navedenog ističe: »Prema M. Šufčaju, ratački posjedi graničili su se u XIV veku s imanjima Sv. Nikole Vranjinskog.« *Ratačka opatija kod Bara* ...op.cit., str. 194. Cf. RADE NOVAKOVIĆ, *Spič (Hospicium) – Nehaj/Sutomore/Čanj*, Beograd 1997., str. 16-18.

³⁵ »Ta su mesta sad u Crnoj Gori, u crmničkoj nahiji, u spičkom okrugu i oko Kastelj-lastve. Iz *Acta archivi veneti* vidimo, da je Rtački manastir zauzimao zemlje od Soturmana do Antivari,...« IVAN JASTREBOV,

uloga u diplomatskim aktivnostima. Poslije susreta kneza Nikole Sarake i dubrovačkog vijeća sa ratačkim opatom,³⁶ dubrovačka opština poslala je jula 1361. Klementa Držića³⁷ Stracimiru i Đurđu Balšiću, nudeći im savez protiv Kotora i Vojislava Vojinovića, nalažući mu da potvrdi Balšićima prijem njihovog pisma poslatog po ratačkom opatu: *Ragusinos recepisse »la lor carta per lo abado de Reteç« eosdemque in cives elegisse. Accipiat porro iuramentum eorum, de quo faciat fieri litteras »per quello modo, che nuy havemo fatto a lor çoe che elli debia esser cum noy et noy cum loro, s'in tempo de guerra chomo in tempo de paxe«.*³⁸ Vjerovatno je isti opat bio u Dubrovniku u maju 1361. godine, kada je Ratačkoj opatiji odobreno da kupi 15 stara ječma.

Balša II. Balšić je 20. novembra 1379. izdao Dubrovčanima u Ratu povelju, potvrđujući im, preko poslanika Petra Gundulića,³⁹ trgovačke privilegije i slobodu trgovanja žitom dobijene od njegovog brata Đurđa. Povelja počinje simboličnom invokacijom, povezano s formulom pobožnosti zasnovanoj na apostolskom učenju da nema vlasti ako nije od Boga; početna formulacija znači garanciju neprikosnovenosti i slobode dubrovačkim trgovcima da trguju po Balšinoj državi. Ovim jednostranim dokumentom⁴⁰ Balšića (datim u prilagođenoj jezičkoj varijanti) čuvali su se mir i prijateljstvo potrebni za trgovinu, kao i potvrđivale ranije povlastice:

†*Da je znano svakome. Ja Gospodin Balša po milosti Božjoj stvorih milost gradu Dubrovniku, mojoj braći i srdačnim prijateljima, spominjući se starog prijateljstva i ljubavi, koje su imali s mojom braćom i sa mnom, a mi mislimo također i bolje, da hode trgovci*

O pravoslavnim srpskim starim i novim crkvama u staroj Zeti – sadašnjem skadarskom okrugu. Glasnik srpskog učenog društva, knjiga XLVIII, Beograd 1880., str. 361.

³⁶ PAVAO BUTORAC, *Kotor za samovlade (1355.-1420.)*, Perast 1999., str. 16.

³⁷ »U prosincu 1354. Klement i Nifficus (Nichifor Galoço) zakupljuju na godinu 'comercium salis domini Imperatoris pro modis salis 2250' (oko 150t). God. 1356. član je Vijeća umoljenih, a 1357. Malog vijeća i 1358. knez u Stonu. Na istim funkcijama javlja se i 1360-ih. (...) God. 1359. izabran je za prokuratora lokrumskog samostana. Ljeti te godine, za ratnog prodora humskoga kneza Vojislava Vojinovića i pustošenja Rijeke dubrovačke dospijeva u zarobljenost. Nakon oslobađanja sudjeluje u diplomatskim akcijama radi formiranja saveza protiv Vojinovića i Kotora. God. 1361. pregovara s bosanskim banom, a 1362. putuje na mirovne pregovore u Kotor s izaslanikom dalmatinskog bana. Više puta predlagan, konačno je pred kraj života, u siječnju 1373. postao i knezom.« Vidi natuknicu »Držić«, *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 3, Č - Đ, Zagreb 1993., str. 627. (tekst: mr IVICA PRLENDER).

³⁸ THALLÓCZY L. – JIREČEK K. – SUFFLAY E., *Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia*, vol. II (1344 – 1406), Vindobonae MCMXVIII., reprint Tirana – Priština 2002., p. 40 (161).

³⁹ Gundulići su trgovali na području Ugarske države. Petar, Benediktov sin (spominje se 1356-84), živio je u Mitrovici u Srijemu. »S vremenom je stekao velik ugled u Ugarskoj, pa su Gundulići bili najčešći dubrovački izaslanici na ugarskom dvoru. God. 1368. bio je sudac u Vidinu. Po povratku u domovinu uključuje se u politički život, 1371. izabran je za kneza i do 1384. na taj položaj biran je svake dvije godine. Osim toga, od 1371. bio je pouzdanik hrvatsko-ugarskoga kralja Ludovika I. koji mu je tijekom više godina prepuštao godišnji danak, što je u gradu izazvalo stanovito nepovjerenje prema njemu pa su ga znali upozoravati da kao izaslanik ima s kraljem razgovarati kao predstavnik Republike, a ne kao njegov dvorjanin. S tim u svezi komuna je odbijala kraljev nalog da godišnji tribut uplaćuje Petru. Kao postariji čovjek oženio se jednom od kćeri tada već pokojnog M. Gučetića, koji je bio tijesno povezan s kraljem Ludovikom I. Cf.: »Gundulić«, *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 5, Gn – H, Zagreb 2002., str. 310. (tekst: dr. IVICA PRLENDER). KONSTANTIN JIREČEK, *Istorija Srba* (preveo i dopunio JOVAN RADONIĆ), sv. IV. (*Kulturna istorija*: II. deo), Beograd 1923., str. 121.

⁴⁰ BOŽIDAR B. ŠEKULARAC, *Dukljansko-zetske povelje*, Titograd 1987., str. 170, 172. Dokument se nalazi u dubrovačkom arhivu; na pečatu povelje piše: *Pečat Đurđa Balšića*.

dubrovački slobodno po mojoj zemlji i da kupuju i prodaju na svakom trgu i žito, i da prenose kuda im drago, i da plaćaju carinu, kako je prvo bilo, po 2 dinara od žitne mjere, a na Danju i na Krivoj Rijeci da plaćaju kako su plaćali za života brata moga, gospodina Đurđa, i po svoj zemlji mojoj da su na zakonu koji su imali za Đurđa; i za sva vremena, ako bude kojem Dubrovčaninu što uzeto od moga čovjeka ili od mene, da se sve ispravi i na to dajem vjeru moju i moje vlastele, da ne iskrive ni da prekrše za moga života.

(Na)pisa se ova povelja ljeta 1379., mjeseca novembra 20 dana u Ratcu.

U ratu nasljednika Balše II., Đurđa II. Stracimirovića protiv Radiča Crnojevića, stradala je i opatija, pa je poslije Crnojevićeve pogibije u aprilu 1396. počela opravka crkve, kada je iz Dubrovnika uvezena velika količina drvene građe i crijepa. Međutim, iste godine je Budvom zavladao Sandalj Hranić, koji je 1398. boravio u Ratačkoj opatiji, gdje je, shodno odluci dubrovačke vlade od 3. januara 1398., dolazio da posreduje dubrovački poslanik Marin Gundulić,⁴¹ pa je moguće da je opatija za kratko vrijeme 1396.-1398. bila pod njegovom vlašću. Sandalj je s Ratca preko Gundulića zatražio od Dubrovnika vijesti o Jeleni Balšić (19. III.) i način kako da Budvu opskrbi žitom (21. III.).⁴² Nakon toga opatija je ponovo u rukama Balšića, a kada je barski distrikt 1405. došao pod mletačku vlast i opatija je dospjela pod upravu Prejasne.

Balšići, Kosača, srpski despoti, Mletačka Republika

Za prvog suvereniteta Prejasne opatijski posjedi izloženi su pritiscima suprotstavljenih strana.⁴³ Već 1407. na njenom terenu sastali su se radi pregovora predstavnici Balše III. i Mletačke Republike.⁴⁴ U pregovorima od juna 1408. Mlečani⁴⁵ su izričito tražili da njima ostane Ratačka opatija sa svim njenim posjedima koje je zauzeo Balša III., i to idući od sultomanskog prelaza pa dalje granicama opatije.⁴⁶ Međutim i Balša III. je zahtijevao Ratac,

⁴¹ Marin se spominje 1363-1405.; duže vremena je boravio u Mlecima, a po povratku u Dubrovnik bavio se politikom i bio knez 1397. godine; Marinov sin Benedikt (spominje se u dokumentima iz perioda 1399-1444.) putovao je 1430. godine u Bosnu, istom vojvodi, kao izaslanik. Cf. »Gundulić«, *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 5, Gn – H, Zagreb 2002., str. 310. (tekst: dr. IVICA PRLENDER).

⁴² PAVAO BUTORAC, *Kotor za samovlade (1355.-1420.)*, Perast 1999., str. 74. Iz tog perioda datiraju upiti Mlečana o statusu nekih krajeva: «... dummodo nostra dominatio contentaretur quod ipse Balsa etiam haberet hec vilačia siue paesia nominat(a) Poprat, Soaço, Roteço et Crayna cum omnibus villis dictorum locorum, que uillačia siue paesia, aliqui dicunt quod non, sed jurisdictiones et paesia de per se...» J. VALENTINI S. J. *Acta Albania Veneta*, Tomus Quintus, München et cet. 1968., p. 75 (15. oktobar 1407.).

⁴³ IVAN BOŽIĆ, *Nemirno pomorje XV veka*, Beograd 1979., str. 157, 228-229.

⁴⁴ MOMČILO SPREMIĆ, *Ratačka opatija kod Bara*, ...op.cit., str. 196.

⁴⁵ »Ad maritima antibarj prope flumen xelesnice...«; 7. jun 1408., J. VALENTINI S. J. *Acta Albania Veneta*, Tomus Quintus, München 1968., p. 142.

⁴⁶ M. SPREMIĆ, *Ratačka opatija kod Bara*, ...op.cit., str. 196. «...e ch i ditti Madona Helena e Balsa debia lassar per questo muodo liberamente tutti i luoghi terre ville casali fameie e zentil homeni al presente itien in le parte de Sancta Maria de Rotezo cum i suo beni e confini, videlicet case terre et homeni in qua(n)to la dicta chiexa di(e) possieder de raxon, andando suso el passo de Suterman per i confini de Rotezo e de quell passo no se impazar per alcun muodo e de Suterman fina ad Antivari, e da Antivari uignando e circundando de la parte del mar uerso Dolcegnno...» Izvor je uzrokovao neke nesigurne interpretacije pružanja granica opatije. J. VALENTINI S. J. *Acta Albania Veneta*, Tomus Quintus (dalje: V.), München et cet. 1968., p. 140. (6. jun 1408.).

ali, bio je odbijen.⁴⁷ U januaru 1409. Mlečani su nastojali da od Balše III. zadobiju prava, podanike, teritorije i sela koja pripadaju Baru i ratačkoj opatiji;⁴⁸ tada se pominje utvrđenje u Celestrini. Septembra iste godine⁴⁹ mletački Senat, dajući uputstva svojim poslanicima za pregovore sa Jelenom Balšić insistira da Republici ostane opatija sv. Marije Ratačke sa svim njenim selima i podanicima: «...*et Sancta Maria de Rotezo et fortilicium Celestrine, similiter remaneret nostro dominio...*».⁵⁰ U prijedlogu sindika Mlečana *Jacobusa de Ripa* razabire se da je selo Sušanj pripadalo Ratačkoj opatiji:⁵¹ »*Et antiuarum per costum..., et fortilicium çelestine, incipiendo, a, marina... et ita in sumitate montanee de lausuta usque Jpastronich (recte: Pastrouich), et ita infra usque ad villiam deli susam, que est Sancte Marie de Roteço infra versus marinam, Et remaneat similiter Sancta Maria de Roteço cum suis confinibus, villis et hominibus, et dominio.*»⁵² Primirje je uglavljeno 27. oktobra 1409. na osnovu »*uti possidetis*« na godinu dana. U ratu Balšića i Mlečana koji će uslijediti, Mlečani koji su ipak čvrsto držali samu opatiju, smjestili su 1410. u »*fortilicium Rete-cii*»⁵³ Đurđa Crnojevića s porodicom i pristalicama, odakle je nastojao da povрати svoje ne mnogo udaljene posjede, s kojih ga je Balša III. protjerao, čime Ratac jedno vrijeme biva u središtu konfrontiranih crnogorskih dinasta.⁵⁴ Zaključivanjem mira, novembra 1412. Ratac je pripao Balši III. Balšiću, do njegove smrti 1421., kada je ponovo dospio pod vlast Mlečana, a zatim nakon rata i pregovora između Republike i despota Đurđa Brankovića od 1423. pa do ugovora u Vučitrnu od 22. aprila 1426. ustupljen Despotovini, a njegov

⁴⁷ M. SPREMIĆ, *Ratačka opatija kod Bara, ...op.cit.*, str. 196.

⁴⁸ 20. januara 1409. pominje se: »*Et quod de Antibar..., quod Balsa det nobis, omnes villas, territoria, et jurisdictiones, que de jure spectant, seu spectare possent, ad dictam terram Antivarj. Et Sancta Maria de Rotezo, et etiam fortilicium quod fecit, de zelestina, quod est, de pertinentijs predictis, cum omnibus hominibus et juribus liberis, que nobis spectant...*« J. VALENTINI S. J. *Acta Albaniae Veneta*, V., p. 195.

⁴⁹ »...*sanctam Mariam de Retro...*« J. VALENTINI S. J. *Acta Albaniae Veneta*, V., p. 272.

⁵⁰ J. VALENTINI, V. ...op.cit., p. 278. «...*usque ad Sanctam Mariam de Roteço, et, a, Sancta Maria de Roteço, cum villis et hominibus dicte ecclesie usque ad Sutermanum...*« Ibid.

⁵¹ PAVAO BUTORAC, *Kotor za samovlade...op.cit.*, str. 88.

⁵² (21. septembar 1409.); J. VALENTINI, V. ...op.cit., pp. 279-280; »...*quod tota dicta Saboiana, a Sutormano, cum Celestine et Sancta Maria de Rotezo... remaneret nostro dominio.*« J. VALENTINI, V. ...op.cit., p. 282 (28. septembar 1409.). U dokumentu od 3. oktobra 1409. kaže se: »*debendo remanere nobis et nostro dominio libere et expedite totam Saboianam et Sutormano cum celestina S. Maria de Rotezo...*« VALENTINI S. J. JOSEPHI, *Acta Albaniae Veneta saeculorum XIV et XV* Tomus Septimus, p. 22.

⁵³ PAVAO BUTORAC, *Boka Kotorska u 17. i 18. stoljeću: politički pregled*, Perast 2000., str. 23.

⁵⁴ »...*Egregiorum virorum Jeorgij et Alexij Juras...*«; »*Et sit in partibus illis quoddam fortilicium, vocatum Rotezo, quod a parte terre est fortissimum sed a parte maris non, vadit pars.*« «...*sumus contenti si et in quantum placeat ipsi Georgio, confidentes de fidelitate et sinceritate sua quod ipse possit cum eius comitiua amicis sequacibus bonis et familia se reducere in fortilicium nostrum de Rotezo, quia stando ibi, erit vicinus locis suis, et poterit melius et comodius providere factis suis, et attendere ad acquirendum loca sua et ad damna inimicorum nostrorum et suorum, per illas vias et modos que sue sapientie videbuntur. Et ut habeat vnde ducere possit vitam suam cum eius familia...*«

»*Et ex nunc sit captum quod scribatur et mandetur comiti capitaneo nostro Antibarj, quod debeat predictu Georgium cum suis bonis comitiua amicis et sequacibus ac familia, ut est dictum facere suscipi et acceptarij in loco predicto de Rotezo, ac in illo dimittere stare habitare, et etiam recedere et redire prout in omnibus sue fuerit libitum nobilitatis, dimittendo insuper in loco predicto pro custodia illius, illas pagas que presentialiter ibi sunt quibus fit solutio suarum pagarum per comunitatem Antibarj predictam.*«., J. VALENTINI S. J., *Acta Albaniae Veneta*, Tomus sextus, München 1968., pp. 48-49. Cf. KONSTANTIN JIREČEK, *Istorija Srba* (preveo i dopunio J. RADONIĆ), sv. II., Beograd 1923., str. 186.-187.

posjedi u Paštrovićima koji su dopirali do Lastve⁵⁵ (Petrovac) Mlečanima, što je bilo u suprotnosti sa odredbom prema kojoj je opatija odnosno despot imao ovlasti nad njenim granicama i prihodima. Opatija je bila razlog sporova između Paštrovića i komune Bara, odnosno uzrok nesporazumima Mletačke Republike i Despotovine. Ipak su Mlečani 1425. dali uputstvo kapetanu Francescu Quirinu da u pregovorima ustupi Đurađu Brankoviću Ratac, jer ga je on izričito zahtijevao, tvrdeći da je dio barskog distrikta.⁵⁶ Opatija je tako ostala u rukama despota, a paštrovačka nadanja su ipak osujećena: ⁵⁷ »*Misser Francesco Quirini de piam concordio roman contento che l'abbadia de sancta Maria de Rozezo con le suo raxon e confini e ville debbia romagnir liberamente al magnifico signor Zorzo.*«⁵⁸ Navedeni sporazum redigovan je novembra 1426. u Drivastu, kada su određene granice ratačke opatije: »*li confini de sancta Maria de Rocez commenzando de Mostrez confina cum la Lastua, e confina cum Milos Mazuppa e in zima de la montagna et ancora.*«⁵⁹ Despot je opatiji potvrdio stare privilegije, zbog čega je ratački opat Đurđe Pelinović lično išao u Srbiju.⁶⁰ Godine 1442. pripada Stefanu Vukčiću Kosači, a maja 1443. Mletačkoj Republici, koja je potvrđujući povlastice Bara (19. maj 1443.), potvrdila sva prava opatije, s tim što je jedino čuvena ikona Bogorodice iz ratačke crkve ostala u katedrali sv. Đur(đ)a u Baru.

Za vrijeme rata sa despotovim vojvodom Altomanom 1448. godine, paštrovska vlastela je vjerovatno proširila svoju vlast na domen ratačke opatije, zbog čega se poslanstvo barske komune žalilo u Veneciji da su im Paštrovići oduzeli dio teritorije. Iako im je odgovoreno da će se stvar ispitati na licu mjesta, zahtjevi opatije najvjerovatnije nisu bili zadovoljeni.⁶¹

Opat *Georgius Pelino* žalio se jula 1457. u Mlecima da Paštrovići još drže četiri sela zauzeta za vrijeme ratovanja despotovog vojvode, koja je opatija kupila svojim novcem: »*dite vile esser comprade per i dinari de la glexia*«.⁶² Spor je okončao kotorski knez jula 1458., odlučivši da sela Velje Polje, Bratoš, Borino i *Cola Lastue* Paštrovići odmah prestanu obrađivati i da ih predaju opatiji, koja jedino ima pravo da ih kome hoće da na obrađivanje.⁶³ Istom prilikom, 1457. godine, opat Đurđe Pelinović se žalio Senatu da je Stefan Crnojević oduzeo opatiji jedno selo, podijelio ga i pola dao svojim »pronijarima«, a pola jednoj pravoslavnoj crkvi.⁶⁴ Pozivajući se na neke ranije privilegije tražio je da se

⁵⁵ IVAN BOŽIĆ, *Nemirno pomorje XV veka*, Beograd 1979., str. 113, 116.

⁵⁶ MOMČILO SPREMIĆ, *Ratačka opatija kod Bara*, ...op.cit., Beograd 1964., str. 197. »Mletačka vlada držala je stranu Paštrovićima, zbog njihove odanosti, dokazujući, da je ova crkva pripadala njima, no Branković je dokazao, da je ulazila u okrug barski (Acta, t. 2, str. 232).« IVAN JASTREBOV, ... op.cit., str. 363.

⁵⁷ Cf. LOVORKA ČORALIĆ, *Iz prošlosti Paštrovića*, Historijski zbornik, god. XLIX, Zagreb 1996., str. 142.

⁵⁸ IVAN JASTREBOV, ...op.cit., str. 364.

⁵⁹ MOMČILO SPREMIĆ, *Ratačka opatija kod Bara*, ...op.cit., str. 197.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Ibid., str. 198.

⁶² Godine 1457. on je tražio i dozvolu od Senata da iz Senja doveze za nekih 150 dukata drvene građe, četiri bačve čavala i četiri milijarija željeza za opatiju, što je odobreno.

⁶³ Ibid. IVAN BOŽIĆ, *Nemirno pomorje XV veka*, Beograd 1979., str. 124-126, 302.

⁶⁴ Nesumnjivo je da su ovakvi postupci, pored činjenice da je kralj Milutin potvrdio poklon koji je Jelena učinila manastiru, doprinijeli da se razvije vjerovanje kako je manastir nekad bio pravoslavni, u čemu se može tražiti porijeklo takvih tvrdjenja. ĐURĐE BOŠKOVIĆ – VOJISLAV KORAČ, *Ratac*, »Starinar« Organ Ar-

selo vrati njegovoj crkvi, jer jedino njoj pripada.⁶⁵ Senat je obećao da će preko kotorskog kneza savjetovati Stefanu Crnojeviću da u pogledu ovog sela zadovolji pravdu.⁶⁶

Započinje intenzivniji period borbe za očuvanje kompleksa i zemljišnih posjeda⁶⁷ opatije, ali i za zaštitu okolnog stanovništva, posebno od Turaka, kakve je akcije opat Pelinović uvijek pomagao, zbog čega ga je hvalio papa Pio II.⁶⁸ Posjedi opatije počinju biti pustošeni od Turaka, jer krajem septembra 1480. Mlečani pišu svojem bailu u Carigrad da oblašću ratačke opatije i cijelim barskim distriktom krstare Turci, pa stanovništvo bježi iz tog kraja.⁶⁹ U jesen 1499. stigli su izvještaji u Veneciju da pobunjeni stanovnici barske oblasti sa oko 100 Turaka gusare oko grada i izgleda namjeravaju da idu na Ratac, te mu je poslato u pomoć 10 lađa iz Ulcinja.⁷⁰ Okolno stanovništvo, koje je mnogo puta, kao 1500. godine, pobjeglo u ratačku tvrđavu, potraživši zaštitu od već nadirućih Turaka, čini da ona dobija jaku strategijsku komponentu. Februara 1500. potestat Bara traži pomoć od Senata za izbjeglice u opatiji. U aprilu 1500. dobio je 50 stara žita.⁷¹ U septembru 1500. poslata je ka Ratacu jedna fusta iz Ulcinja »*per fortificarlo*«, »*perchè Turchi li ha l'ochio*«. Mletački predstavnici Kotora i Ulcinja januara 1501. pisali su u Veneciju kako je skadarski sandžak beg *Feris bei* skupio 10.000 vojnika: 6.000 pješaka i 4.000 konjanika da bi, kako se priča, zauzeo ratački manastir, mada nije isključeno da to lukavi Ferizbeg čini samo »*per far demonstration*«. ⁷² Turci su 1501. ipak pošli prema Baru i Ratacu, pljačkajući i ubijajući, ali su, pošto je opatiji stigla pomoć, promijenili pravac kretanja: »*i nimici senti era venuto soccorso, et si levono via*«⁷³. Sljedeće, 1502. godine, mletački Senat je odlučio da pošalje 150 dukata i za utvrđivanje sv. Marije Ratačke.

Utrnuće opatije

Turci su, prodirući velikim snagama, 1532. godine opustošili posjede opatije i zabranili sakupljanje zetve, pa su je tada, nemajući od čega da žive, prema bilješci barskog arhidakona Blaža Bataie napustili monasi »*religion di Santo Benedetto*«. U narednom periodu ostavljen je jedan župnik, koji je obavljao bogoslužjenje, a bio plaćen od komendatarnog opata kojem je papa dodijelio opatiju. Odlukom mletačkog senata iz 1544. godine ratačkom opatu se, međutim, nadoknađuje građa oduzeta u proteklom ratu, potrebna za obnovu

heološkog instituta SANU, Knjiga VII-VIII, Beograd 1958., str. 74. Cf. Izvještaj misionara Frana Leonardija iz 1642. godine u MARKO JACOV, *Spisi kongregacije za propagandu vere u Rimu o Srbima 1622-1644 I*, Beograd 1986.

⁶⁵ MOMČILO SPREMIĆ, *Ratačka opatija kod Bara*, ...op.cit., str. 198.

⁶⁶ Ibid. Cf. ĐURĐE BOŠKOVIĆ – VOJISLAV KORAĆ, *Ratac*, »Starinar« ...op.cit., Beograd 1958., str. 74.

⁶⁷ *Istorija Crne Gore 2*, tom 2, grupa autora, Titograd 1970., str. 181.

⁶⁸ MOMČILO SPREMIĆ, *Ratačka opatija kod Bara*, ...op.cit., str. 198.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Ibid., str. 198-199.

⁷¹ Ibid., str. 199.

⁷² Ibid.

⁷³ Ibid.

tada znatno oštećenog samostanskog kompleksa.⁷⁴ Međutim, zbog sklanjanja od Turaka i Mrkojevića, čiji je pritisak bivao sve snažniji, stanovnici sela »Sušca« molili su već 1558. godine mletačku vladu da obnovi i uredi utvrđenje Ratac.⁷⁵ U drugim dokumentima kaže se da je zauzećem Bara 1571. godine u crkvi prestalo da se vrši bogoslužjenje i izgleda prestao život na ovom mjestu (*»il monasterio fu destrutto et rovinato con la chiesa«*), a njegova su imanja prigrabljena,⁷⁶ odnosno počeo je da ih uživa sultanov emin.⁷⁷ Navedeno se protivi mletačkom službenom izvještaju iz 1574. godine, kojim politički predstavnik Republike obavještava svoju vladu da su Turci upali na teritoriju Paštrovića, zbog čega je bila poslata mletačka deputacija sandžaku. Čekajući na odgovor u Ratačkoj opatiji, deputacija je bila lijepo primljena *»da quel priore e frati«*,⁷⁸ što svjedoči da su monasi i pod turskom vlašću, prije 1579. godine, vodili samostanski život. Na Raticu su mogli ostati benediktinci neko vrijeme pod turskom vladavinom zato što je među uslovima predaje Bara u turske ruke bio i taj da će javno hrišćansko bogoslužje biti slobodno na čitavom barskom području.⁷⁹ S tim se slaže tradicija; a jedno od predanja navodi da su turske lađe kasnije razorile samostan.⁸⁰ Papa Klement VIII. u cilju popravljanja crkvenih prilika u barskom kraju piše 1600. i 1604. godine barskom nadbiskupu da radi na obnavljanju crkava u Paštrovićima i da im ustupi nekadašnja ratačka imanja, pri čemu se pomenuti posjedi moraju oduzeti od novih gospodara. Barski nadbiskup Marin Bizzi u relaciji iz 1610. kaže da Ratac još uvijek ima neke prihode u Paštrovićima, a Kotoranin Marijan Bolica 1614.⁸¹ piše o propadanju paštrovskih dobara opatije i njihovom korištenju protivno intencijama opata i rektora te crkve.⁸² Marin Bizzi 11. decembra 1618. u *Relatio status ecclesiae Antibarenensis* piše: »Po-

⁷⁴ ĐURĐE BOŠKOVIĆ, *Stari Bar*, Beograd 1962., str. 186.

⁷⁵ *Bar grad pod Rumijom*, grupa autora, Bar 1984., str. 48. U Relaciji Bernarda Contarinija, providura u Kotoru godine 1572., u dijelu koji se odnosi na period prije 1571. s obzirom da je on obavljao tu dužnost 40 mjeseci, navodi se: *»Il castel di Spizza soccorsi di monitioni, et anco luogo di Ratazzo ch'è alla Marina, del contado di Antiueri et volsi sapere il certo dell'asedio che fu detto esser sotto Antiueri, nè in quella stagione ò tempo si perse alcuni luogi della Serenità Vostra in quelle parti et quei campi in fra pochi di si diffecero.«* GRGA NOVAK, *Mletačka uputstva i izvještaji*, Svezak IV, od 1572 do 1590 godine. Zagreb 1964., str. 91.

⁷⁶ Pominje se i jak zemljotres 1571. godine. IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, sv. II, *Benediktinci u Dalmaciji*, Split 1964., str. 516. ALESSANDRO DUDAN...op.cit., p. 107.

⁷⁷ MOMČILO SPREMIĆ, *Ratačka opatija kod Bara*, ...op.cit., str. 199.

⁷⁸ Navedeni dokumenti ukazuju na slijed i zabune u interpretacijama.

⁷⁹ IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, sv. II, ...op.cit., Split 1964., str. 516.

⁸⁰ Kad su nekom prilikom prolazile ispred Ratac monasi su ispalili nekoliko hitaca iz mužara na pozdrav, a Turci su to pogrešno shvatili i odgovorili oštrom paljbom. IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, sv. II, *Benediktinci u Dalmaciji*, Split 1964., str. 516.

⁸¹ *»Nel territorio d'Antivari vi resiede l'antichissimo convento e monasterio di santa Maria di Rotazzo abbatia, fabbricato dalla regina Helena et suo figliuolo Stefano Uros imperatore di Servia, le cui entrate per la maggior parte sono nel confin di Pastrovichi subditi del serenissimo dominio veneto, luogo chiamato Lugh, oltre diversi altri luoghi situati in Pastrovichio sottoposti alla medesima rendita, poichè tutta quella pianura, che è di sei miglia di longhezza et tre di larghezza, dove sono più villaggi, come sottoposta a quella chiesa et contenuta nella sua dotatione, li risponde il terzo, il quinto, il decimo delle entrate, le quali sono hora dilapidate da calogieri di rito servo Pastrovichi contra l'intentione dell'abbate et retor di quella chiesa, che è prelado catolico provisto dalla santa sede apostolica.«* ŠIME LJUBIĆ, *Marijana Bolice Kotoranina Opis Sandžakata Skadarskoga od godine 1614.*, Starine JAZU, knjiga XII., Zagreb 1880., str. 173. Dio teksta obilježen *italic*-om je preveden.

⁸² Paštrovska se dotacija davala Raticu u trećinu, petinu i desetinu prihoda. PAVAO BUTORAC, *Boka Kotorska u 17. i 18. stoljeću: politički pregled*, Perast 2000., str. 12, 233. *»Pored ostalih mjesta u Paštrovićima, tom*

vrh toga, opatija pod imenom sveta Marija Ratačka, Reda svetoga Benedikta, iste barske dijeceze, svake je godine običavala nadbiskupima davati deset modija žita, dva modija ječma i četvrtinu milodara, ali toliko nedostaje da se neki dio navedenih plodova sada od nevjernika nadbiskupskoj menzi ostavi, zbog toga što od spomenutih regalijskih župljana Srbije, ni od spomenutog miranskog priorata više ne uzima prihoda, niti zadržava posjed spomenute ratačke opatije; polovina kojih dobara je smještena unutar turskih granica i od njih uzurpirana; druga polovina, koja je unutar granica Paštrovića, koji, kao (što je) gore (navedeno), priznaju raskol, zadržana je za potporu njihovih kaluđera, iako se tome uzalud suprotstavlja veleštovani Bragadeno, izvjestitelj i komendator spomenute opatije.⁸³ Misionar fra Santo iz Splita izvještava 1637. da je opatija »vrlo ruinirana i nema drugoga osim zidova, ali sve razrušene. Oko ove opatije sahranjuju se dobrim dijelom oni iz Spiča, koliko i ovi iz Sušnja.«⁸⁴ Eklezijastičke relacije iz 1642.⁸⁵ i 1665. godine pominju opatiju,

manastiru pripada i mjesto koje se naziva Lug. To je ravnica koja je 6 milja duga i 3 milje široka. Na njoj je nekoliko sela koja pripadaju ovom manastiru i plaćaju mu trećinu, petinu ili desetinu svojih prihoda.« P. A. ROVINSKI, *Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti*, T. 1, Cetinje - Sr. Karlovci, Novi Sad, 1993., str. 574. Zemlju manastira Ratca u Spiču manastirski seljaci su proglasili svojom. »Mogli su ostati na zemlji plaćajući zakup ili dajući napolicu novom vlasniku, ili otkupljujući imanja.« »Ostali dio zemljišta manastira Raca pripao je paštrovskim manastirima Praskvici i Gradištu po sentenciji od juna 1617. godine. Paštrovski sud je prethodnu odluku potvrdio 15. decembra 1637. godine.« RADE NOVAKOVIĆ, *Spič (Hospicium) ...op.cit.*, str. 49. R. Cf. *ibid.*, str. 189-190: o crkvi posvećenoj Sv. caru Konstantinu i Jeleni. »Ovaj manastir, koji je cvetao bogatstvom, imao je dve crkve: jedna je mala sv. Dimitrija (*sic*) nad samim morem, a druga velika uspenja Bogorodice, ispred manastira. Prva je i sad cela; u nju dolaze hrišćani jedanput na godinu na dan sv. Konstantina i Jelene na božanstvenu liturgiju. Kao što je obično u Turskoj, pravoslavni i katolici svađaju se zbog te ili druge crkve pravoslavne, koju katolici svagda rade da jednim ili drugim načinom otmu od pravoslavnog naroda, prisvajajući sebi pravo vladanja tom crkvom; tako i zbog ratačke crkve bilo ja raspre. U sled ove raspre g. 1865 mitropolit Melentije (raško-prizrenski i skenderijski) naredio je da se narod pravoslavni ne meša sa katolicima, koji su takođe išli u ovaj manastir 15 avgusta, na dan uspenja Bogorodice, kad su baš i pravoslavni dolazili tamo i služili liturgiju pre katolika.« str. 362-363 C.M. Iveković piše da i pravoslavni svetkuju u junu na istom mjestu (u kripti bazilike) svoju svetkovinu, navodeći u fusnoti da su »do god. 1860. obavljali su bogoslužje i obhode obje izpovjesti zajedno, kao što su do onda i u opće imali obje izpovjesti i zajedničke crkve i zajednička groblja.« C. M. IVEKOVIĆ, »*Špič (Sutomore)*«, Svačić, Hrvatski ilustrirani koledar, Zadar 1906., str. 114. »Ispod Spiča, na vrhu jednog surovog i vrljednog brda bijaše kaštel zvan *Castel del Fran(ces)co*, da bi u vrijeme kad su bili zauzeti Ulcinj i Bar navedeni kaštel bio dat sporazumom. U pomenutom kaštelu bila je jedna crkva Svetog Dimitrija koja je ranije bila crkva matična i župna, u onim rijetkim prilikama kada se ona posjećivala. Katedralna crkva ranije je bila *S(an)ta Maria di Rotezzo*, koja je bila opatija. Kuća u navedenom selu (*»di Spiza«*) bilo je brojem 35, hrišćanskih duša brojem 230. Kuća šizmatika bilo je brojem 43, duša tih hrišćana ne znavašu dati broj. Izvještaj barskog nadbiskupa Đorđa Bjankija o njegovoj drugoj kanonskoj vizitaciji Baru i okolnim selima, Bar (29. novembar) 1637., MARKO JAČOV, *Spisi kongregacije... op.cit.*, str. 337. M. Giorga navodi: »Katedralna crkva ovog grada (Nehaja) je slavni sv. Dimitrije Mučenik, zaštitnik i stijeg grada i cijele opštine, (crkva) je otkrivena i od nje je ostao samo volat.« Dr ŠERBO RASTODER, *Izvještaj nadbiskupa Marka Giorga o stanju Barske nadbiskupije 1697. godine*, Istorijski zapisi, Godina LXVII, br. 1-2, Podgorica 1994., str. 167. Prijevod: Msgr. Petar Perkolić, nadbiskup barski u miru. Cf. IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj*, sv. II...op.cit., str. 25. «... drevne crkvice Sv. Dimitrija, koja je građena točno po uzoru Stare kapele na Racu.« C. M. IVEKOVIĆ, »*Špič...«*,...op.cit., str. 115.

⁸³ MARKO JAČOV, *Spisi tajnog vatikanskog arhiva XVI-XVIII veka*, Beograd 1983., str. 31, 34. Zahvaljujem se prof. Ivi Kurelac iz Zavoda za povijesne znanosti HAZU, Zagreb, čijom je ljubaznošću preveden izvor sa latinskog jezika.

⁸⁴ MARKO JAČOV, *Spisi kongregacije za propagandu vere u Rimu o Srbima 1622-1644 I*, Beograd 1986., str. 281.

⁸⁵ U istorijskim razmatranjima iz Izvještaja od 14. oktobra 1642. godine Francesco de Leonardis za kraljicu Jelenu vezuje gradnju benediktinskih manastira, a za kralja Uroša i opatiju: »Slično načini crkvu Svete Marije zvane *Rotaz* u barskoj dijecezi.« MARKO JAČOV, *Spisi kongregacije za propagandu vere u Rimu o Srbima 1622-1644 I*, Beograd 1986., str. 572, 573, 574. Cf. n.d. M. Spremića.

a posjede u Paštrovićima krajem XVII. v. uživaju dva pravoslavna manastira iz tog kraja, što je prema ocjeni poglavara barske crkve bilo na veliku štetu katolika.⁸⁶ U XVII. v. i kasnije, kada ratački beneficij više nije imao velikih prihoda, barski nadbiskup je običavao imenovati sušanjskog župnika počasnim ratačkim opatom; otuda i naziv »*abbas Suzanensis et Rotaciensis*»⁸⁷. Iako su ratačku zadužbinu uveliko osiromašili svjetovni moćnici i susjedi, prigrablivanjem njenih prava kroz dva stoljeća, uništili su je potpuno Turci.⁸⁸

Ostatke opatije italijanska vojska je u Drugom svjetskom ratu pretvorila u bunker za topove te su tada najviše ruinirani kapela s kriptom, klaustar i romano-gotičke zgrade građevinskog kompleksa stambeno-ekonomskog karaktera, dok je materijal upotrijebljen za utvrđenja ili za nivelaciju terena. Zidovi bazilike ostavljeni su zato što na terenu u padu

⁸⁶ MOMČILO SPREMIĆ, *Ratačka opatija kod Bara*, ...op.cit., Beograd 1964., str. 200. Ratačku crkvu pominje 1697. u svojem izvještaju Marko Jorga, «...u ovom selu na morskoj obali postoji čuveni samostan Ratac, koji je nekad pripadao i bio opsluživan od otaca Benediktinaca u kojem je rezidirao mitralni opat istoga reda sa odgovarajućim brojem monaha. Posjedovao je ovaj samostan veliki broj posjeda, vinograda, maslinjaka, mlinova na vodu i druga nepokretna dobra da se zbir njegovih prihoda godišnje penjao na 4.500 škuda. Većim dijelom ova dobra su prigrabljena od Turaka, a ono malo što je ostalo nalazi se ne teritoriji Paštrovića u jurisdikciji Presvijetle Mletačke Republike i prihodi što se dobivaju od ovih posjeda su namijenjeni dvama manastirima srpskih kaludera, koji se nalaze na teritoriji gorespomenutih Paštrovića, na veliku štetu naših katolika, budući da nisu vlasnici (nečeg) drugoga. Barski nadbiskup ima ovlast da rečenu opatiju dodijeli kome hoće. Crkva gorepomenutog samostana je bila posvećena Slavnoj Nuncijati naše Gospe. Nekada je crkva bila na dvije kupole jer je oci željahu većom i veličanstvenijom; započeo se posao, postavio temelje i na nekim dijelovima podigao zid veličanstvene izradbe. Kad bi Bar predan Turcima, zdanje osta nedovršeno, jer monasi sa svojim opatom napustiše samostan i odoše u kršćanstvo sa svim svojim dobrima, koja bijahu brojna, kako ovdje gore reko. Ovaj samostan, koliko proizlazi iz starih rukopisa, bio je obdaren i uvećan od kraljice Jelene, majke Uroša, srpskog kralja, što zatim potvrdi isti kralj, jer je u to vrijeme kraj bio podvrgnut njegovoj vlasti prigodom posjete koju učini ovim donjim primorskim krajevima: primoravši opata i njegove monahe, da sve ono što bude više od potrebnog za njih i njihov samostan, bude namijenjeno i utrošeno za uzdržavanje i podržavanje sakatih, slijepih, siročadi i drugih bijednika u kraju.» Dr ŠERBO RASTODER, *Izveštaj* ... op.cit., str. 166.

⁸⁷ IVAN OSTOJIĆ..., sv. II...op.cit., str. 519. DANIELE FARLATI...op.cit.: »*titulum honorarium Abbatis S. Mariae de Rotacio*« p. 13. Cf. p. 140: »*Marcus III Archiepiscopus Antibarensis*« (prije 1694.-1700.). Cf. p. 141: »*Ecclesia S. Venerandae titulo Abbatis praedita est, quem Archiepiscopus Antibarensis confert. prope abest templum S. Mariae Rotaciensis*«. Cf. »Crkva nosi ime od opatije, a taj naziv daje barski nadbiskup.« IVAN MARKOVIĆ...op.cit., str. 149. MOMČILO SPREMIĆ...op.cit., str. 200. IVAN OSTOJIĆ u knjizi *Benediktinci u Hrvatskoj* (sv. III.) navodi da je on bio honorarni opat. Str. 315.

⁸⁸ IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, sv. II, *Benediktinci u Dalmaciji*, Split 1964., str. 517. U navedenom djelu upućuje se na Crnojeviće i Paštroviće, što je u indirektnoj vezi sa ranije pominjanim posjedima opatije; ističe da je opatija bila vlasnica više crkava koje su bile raštrkane po udaljenim posjedima, a priješle su u ruke istočnih monaha zajedno s oslabljenim prihodima, nastojeći se otrgnuti od matice i falsifikatima dokazati svoju nezavisnost; str. 517-518. Cf. DANIELE FARLATI...op.cit., p. 58, p. 108: »*itemque fundos quosdam & proventus, antea S. Mariae Rotaciensi annexos...*«; »*ac praeeterea quascumque livellos ad Ecclesiam nunc dictam S. Mariae de Rotaciis Antivarensis...*« »*die XXII. Octobris MDCIII...*« i Prilog I. Nadbiskup Vicko Zmajević 1702. piše: »*Sotto questa Villa è la Chiesa Abbaziale di Rotaz situata alla sponda del mare, di fabrica maestosa, con Conuento annesso costruito del 1473., hora destrutta dal terremoto. Restata intatta una sola Capella fu per trascuraggine de nostri Sacerdoti usurpata dalli Scismatici, e per opera dell' Arciu. o Visitat. re restituita in libero possesso alli Cattolici. Qui col concorso di tutta la diocesi si solennizza il giorno del Corpus D(omi)ni con lunga Processione.*« *Relatione allo stato d'Albania e Servia visitate da Vincenzo Zmajevich arcivesco. d'Antivari nell' anno MDCII, Quellen und Materialien zur albanischen Geschichte in 17. und 18. Jahrhundert*, Albanische Forschungen, 20, Dr. Rudolf Trofenik, München, 1979., s. 19.; Cf. JOVAN RADONIĆ, *Rimska kurija i južnoslovenske zemlje od XVI do XIX veka*, Beograd 1950., str. 580. Nadbiskup Lazar Vladanji piše 1750. godine da je ratački manastir sav u ruševinama, osim kapele koju su, uz pomoć Turaka, prigrabili pravoslavni. MOMČILO SPREMIĆ...op.cit., str. 200.

nisu smetali vidiku. Krajem 1950-ih godina vojska je porušila njenu veliku odbrambenu kulu. Danas se jedva mogu utvrditi temelji znatnog dijela građevinskih objekata opatiје.

Ugledni i zaslužni ratački opati i komendatari

Kako je Ratačka opatiја bila čuvena i bogata, njeni su opati bili ugledne ličnosti. Povjeravane su im i diplomatske misije za zetske, srpske, bosanske i albanske dinaste, u Veneciji i kod autonomnih primorskih gradova.⁸⁹ Na osnovu razmatranih dokumenata i radova, poznati su sljedeći ratački opati:

Gualterius, abbas, 1247.

Marchus Abbas, prije 1348.

Paulus Roggerii, 1347.; 1354., 1361., 1367.

Alexius de Arbano, 1367.-1368.

Nicola Benediktov (Lokrum), 1368.-1369.

Johannes -1389.

d. Butius Abbas, prethodno cistercitski prior (Tremiti), 1391., 1399., XV. v.?

Jakov, 1396.

Luka Grubačević (Paštrovići), 1421.?-23.

Đurde Pelinović (*Georgius Pellino*), *de Novomonte, Monte Novo*⁹⁰, 1436.-1463.

Petar, prije 1441.?

Marco de Segna (Senj), prethodno franjevac, 1441.-1452. Odrekao se;⁹¹ senjski (1461.) i kninski (1462.-1467.) biskup.

Andrea Snaticho, 1463.

Andrea de Comitibus, arhiđakon ravenski, 1455., 1464. i 1465.⁹²

Petar de Fortis (Korčula), apostolski akolit,⁹³ 1465.-1477.

Stjepan Antunov, korčulanski kanonik.⁹⁴

Ivan Bondimerius iz Skadra.⁹⁵

Franjo Nikolin de Masi, barski klerik, 1506. g.⁹⁶

Luka Alatović, 1510./11.; 1512.-1521. iz Bara.⁹⁷

Marin Modin (*Medin, Madi?*), 1531.?

⁸⁹ IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, sv. II, ... op.cit., Split 1964., str. 514.

⁹⁰ IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj*, sv. III, Split 1965., str. 315.

⁹¹ IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj*, sv. III, ...op.cit., str. 315.

⁹² Ibid. Cf. ime njegovog prethodnika.

⁹³ Ibid., str. 315.

⁹⁴ Ibid., str. 315.

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ »Tonić, *Tovich, Maconich, Alloti, Alataovichius*«; ibid., str. 315.

Lorenzo (Lovre Marcantonius) Pisani, 1554-1604., kasinski monah, Mlečanin.

Prior **Antun**, prije 1574. g.⁹⁸

Neki komendatari držali su u isto vrijeme i po nekoliko opatija.⁹⁹

Dominik?

Giordano Orsini, kardinal; držao je sv. Mariju Ratačku (1421.) i sv. Ivana Krstitelja u Trogiru (1425.);¹⁰⁰

Pavle Andeo, drački nadbiskup, 1467;¹⁰¹

Šimun Vosić (Vozić, Vosich) iz Motovuna, barski nadbiskup (1462.-1473.), zatim koperski biskup (1473.-1482.) i patraski nadbiskup: opat sv. Marije Ratačke (1469.-1474.) i sv. Đorđa pred Perastom (1479.);¹⁰²

Lovre de Prodis, barski patricij, 1475.¹⁰³

Jakov Vallarosso, koperski biskup (1482.-1503.), Mlečanin, 1482.¹⁰⁴

Juraj de Obertis, do 1506.; odrekao se.¹⁰⁵

Francesco Pisani, kardinal; biskup Padove; držao je: opatiju sv. Stjepana kraj Splita (1518.?)¹⁰⁶, sv. Mariju Ratačku (1522.-1553.),¹⁰⁷ sv. Sergija i Vakha na Bojani (1536.)¹⁰⁸ i sv. Ivana Krstitelja u Trogiru (1545.-1560.).¹⁰⁹

Almorò (Hermolaus) Bragadino, Mlečanin, 1607.-1618.

Mario Noris, monah kongregacije sv. Justine, 1621.¹¹⁰

Godine 1346. ratački benediktinac Petar postavljen je za opata sv. Nikole (»de Foza«) na Bojani,¹¹¹ a 1347. pominje se pitanje uređenja discipline u benediktinskim samostanima barske provincije.¹¹²

---

⁹⁸ Ibid., str. 315.

⁹⁹ Ibid., str. 278.

¹⁰⁰ Ibid., str. 300.

¹⁰¹ Ibid., str. 315.

¹⁰² Ibid., str. 313, 315.

¹⁰³ Ibid., str. 315. Cf. SAVO MARKOVIĆ, *Barski patricijat...* op.cit., str. 39-40.

¹⁰⁴ IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj*, sv. III, Split 1965., str. 315.

¹⁰⁵ Ibid., str. 315. Cf. *Johannes de Ubertis*, 1512. DANIELE FARLATI...op.cit., pp. 98-99.

¹⁰⁶ IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj*, sv. III, Split 1965., str. 302.

¹⁰⁷ Ibid., str. 315.

¹⁰⁸ Ibid., str. 316.

¹⁰⁹ Ibid., str. 300.

¹¹⁰ Ibid., str. 315.

¹¹¹ »...*Petrum Monachum S. Mariae de Rustega dicti Ord. diæcesis Antibarensis præfacisset...*«. 1347. g. DANIELE FARLATI...op.cit., p. 254.

¹¹² *Avenione, 31. ianuarii 1347. Eodem die idem papa cupiens, »ut in monasteriis ordinis s. Benedicti provincie Antibarensis monastici orsinis disciplina vigeat«, »Antonio episcopo Dulcinensis« eadem monasteria reformanda committit.*« THALLÓCZY L. – JIREČEK K. – SUFFLAY E., *Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia*, vol. II (1344 – 1406), Vindobonae MCMXVIII...op.cit., p. 6.

Opširnije vijesti o prvim opatima potiču iz sredine XIV. v.. Po natpisu¹¹³ s lijeve strane južnih vrata bazilike vidi se da je septembra 1347. godine opat bio Paulo Rugerij:

Papa Inocent VI. potvrdio je 1354. preko dubrovačkog nadbiskupa Pavlu Rugeriju zvanje ratačkog opata¹¹⁴, koje je on ranije dobio aprobacijom od barskog nadbiskupa.¹¹⁵ Prije njega opatijom je upravljao opat **Marko**: «...*cuius tunc regimini quondam Marchus Abbas eiusdem monasterii presidebat*...». Vjerovatno je Ruđeri 1361. boravio u Dubrovniku kao poslanik Balšića, preko kojeg su se Dubrovčani uvjerali u međusobno prijateljstvo i vodili pregovore za borbu protiv zajedničkih neprijatelja¹¹⁷. Iz Ruđerijevog vremena datiraju značajnije poteškoće katoličke crkve inicirane državnim legislativnim aktima. Već papa Klement VI., odobravajući izbor za barskog nadbiskupa Dominika, dotadašnjeg nadžupnika zborne crkve sv. Petra u Baru, kojeg je 1349. izabrao barski Kaptol, traži od njega da benediktinski samostan sv. Marije Ratačke štiti od posezanja svjetovnih moćnika¹¹⁸, u vrijeme kad je katolička crkva u ovim krajevima ulazila u period pritisaka i progona.¹¹⁹ Dominik će kasnije potvrditi opata Rugerija.

Paulus Rugeri je umro oko 1367. godine, kada ga zamjenjuje **Aleksije**¹²⁰, kojem se papa Urban V. obraća iz Avignona: «...*curam et administrationem eiusdem manasterii tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo*...».

¹¹³ Na izgleda nešto starijem zidu. V. ĐURĐE BOŠKOVIĆ...op.cit., str. 181. VOJISLAV KORAČ...op.cit., str. 47. IVAN OSTOJIĆ međutim smatra da je on položio temelje samostanske bazilike. n.d., sv. II, str. 515.

¹¹⁴ «...*et in sacerdotio constitutum, per viam compromissi in eorum et dicti monasterii Abbatem*...». AGUSTINO THEINER, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium*, T. I, ab Innocento pp. usque ad Paulum PP. III (1198-1548). Romae 1863., p. 229-230.

¹¹⁵ «...da je već više od pet godina prošlo, odkada vlada onim manastirum: *idemque Paulus (Roggerii)... se administrationi dicti monasterii in spiritualibus et temporalibus per quinquennium et ultra ingressit de facto*. Sad je papa htio samo sanirati njegov izbor, jer monaci, koji su ga izabrali, i nadbiskup koji ga je potvrdio, nijesu znali da je prije izbora valjalo pisati u Rim.« IVAN MARKOVIĆ...op. cit., str. 111.

¹¹⁶ AGUSTINO THEINER, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium*, T. I, ...op.cit. Romae 1863., p. 229.

¹¹⁷ PAVAO BUTORAC, *Kotor za samovlade*...op.cit., str. 16.

¹¹⁸ »Dominik«, *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 3, Č - Đ, Zagreb 1993., str. 486 (tekst: ANTE DRAČEVAC).

¹¹⁹ »Zabrana latinskoga obreda nije se protezala na latinske gradove južne Zete, ali za sve ostalo i u onim krajevima bilo je katolicima do nokata dogorelo.« IVAN MARKOVIĆ...op.cit., str. 111.

¹²⁰ IVAN MARKOVIĆ...op.cit., str. 105.

¹²¹ AGUSTINO THEINER, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium*, T. I, ...op.cit. Romae 1863., p. 225.

Na osnovu isprave od 8. juna 1368. utanačene u crkvi na Daksi, zamjenom, na položaj ratačkog opata dolazi lokrumski opat *Nicola*¹²² (sin magistra »*Benedictus physicus*«-a, stranca nastanjenog u Dubrovniku),¹²³ dok je ratački opat Aleksije, kojeg je na to mjesto 20. aprila 1367. godine postavio papa Urban V., otišao za opata benediktinskog samostana sv. Marije na Lokrumu. Opati su izvršili razmjenu u Dubrovniku, čini se u prisustvu budvanskog biskupa Natalisa¹²⁴ (1347.-1351.), samo »zbog određenih razumnih vlastitih razloga, a njihovim manastirima korisnih i plodnih«. Izgleda da je to bilo na inicijativu opata Aleksija. Prema dokumentima, ti pregovori oko zamjene opatija trajali su otprilike oko godinu dana, jer 4. maja 1369. dubrovački nadbiskup Hugo potvrđuje premještanje obojice opata. Kako je u kasnijem periodu poznato više sukoba između ratačkog opata i barskog nadbiskupa, može se pretpostaviti da je sličan neporazum izbio možda i u ovo doba, pa je ratački opat želio prijeći u dubrovačku dijecezu. U svakom slučaju, dubrovački nadbiskup ga je lijepo primio i poslao svojeg izaslanika da prisustvuje ceremoniji njegovog uvođenja u čin lokrumskog opata, a nešto kasnije i sam je odobrio tu razmjenu.

Nedugo iza toga, u ispravi od 20. juna 1369. Aleksije imenuje Dubrovčanina Franceskina de Pola svojim opunomoćenikom kod zamjene ove opatije. Na kraju, u drugoj ispravi od istog datuma i sa istim svjedocima iz prijašnje isprave, Nikola, ratački opat, imenuje svojeg prokuratora kojeg šalje u Rim papi Urbanu V. (1362.-1370.) da potvrdi sporazum između njega i opata Aleksija o zamjeni njihovih opatija.¹²⁵

Opat **Ivan** je bio ratački opat najkasnije 1389. godine, da bi 1390. uslijedila *sedis vacantia*. U pismu od 15. novembra 1391., upućenom »dragim sinovima zadruga samostana sv. Marije »*de Rotaz*«, reda sv. Benedikta, barske nadbiskupije«, papa Bonifacije IX. postavlja opatiji na čelo cistercita **Bucija** (»*Butium*«), priora priorata na Tremitima i ističući njegove kvalitete u poznavanju pismena, urednosti života, u časnim običajima i mnogim drugim vrlinama,¹²⁶ naložio mu da se u odjeći i u svemu ostalom prilagodi načinu života nove redovničke zajednice,¹²⁷ odnosno propisima opatije (»*illius institutis regularibus se conformaret*«). Bucije je naslijedio Ivana, kojeg je Urban VI. (1378.-1389.) premjestio za opata sv. Marije de Rambona u Kamerinskoj biskupiji, u Papinskoj Državi.¹²⁸

¹²² »*Venerabilis in Christo pater frater Alexius abbas monasterii sancte Marie de Roteç ordinis sancti Benedicti Antibarensis dyocesis ex una parte et venerabilis in Christo pater frater Nicolaus abbas monasterii sancte Marie de insula Lacromonensi Ragusine dyocesis*«. Dr.sc. ANTE GULIN, *Hrvatska crkvena srednjovjekovna sfragistika*, Zagreb 1998., str. 247. THALLÓCZY L. – JIREČEK K. – SUFFLAY E., *Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia*, vol. II (1344 – 1406),...op.cit., p. 55.

¹²³ IRMGARD MAHNKEN, *Dubrovački patricijat u XIV veku*, Beograd 1960., str. 82.

¹²⁴ PAVAO BUTORAC, *Opatija Sv. Jurja kod Perasta*, Perast 1999., str. 21.

¹²⁵ Dr.sc. ANTE GULIN, *Hrvatska crkvena srednjovjekovna sfragistika*, Zagreb 1998., str. 248.

¹²⁶ »*Diæcesis Ordinem ipsum expresse professum, & in Sacerdotium constitutum, cum de religionis zelo, litterarum scientia, vitæ munditæ, honestate morum, & aliis multiplicium virtutum fide digna testimonia perhibentur*«. DANIELE FARLATI ...op.cit., pp. 82, 83.

¹²⁷ »*quod in d. vestro Monasterio alterius coloris & forme regularis habitus*»; »*Volumus autem, quod d. Butius Abbas ex tunc illum gestaret habitum, qui in d. vestro Monasterio geritur & habetur; & illius institutis regularibus se conformaret, & quod solitus Monachorum & ministrorum numerus in eodem vestro Monasterio nullatenus miniatur*«. Ibid., p. 83. MOMČILO SPREMIĆ...op.cit., str. 202. Cf. JACQUES DUBOIS, *Monaški redovi*, Novi Sad 1988., str. 17-19.

¹²⁸ I. OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, sv. II, ...op.cit., Split 1964., str. 515.

Novembra 1396. sa zvanjem opata ratačkog samostana pominje se u Dubrovniku **Jakov**, kada je možda njegov prethodnik privremeno izgubio pravo upravljanja ratačkom opatijom, pa ga ovaj zamjenio, ili su, što je vjerovatnije, u opatiji istovremeno bila dva opata, s obzirom da se *Butium* pominje i 27. marta 1399. kao »*dei et apostolice sedis gratia abbas monasterii sancte Marie de Rotezio*«, u vezi sa relikvijama iz barske katedrale.¹²⁹ Isti se opat pominje i u dokumentu iz sredine XV. v., koji se odnosi na period prvih decenija tog stoljeća.¹³⁰

Godine 1422., pored opata postojao je i »*vicebbas*«. Viceopatu *Donducae quondam Theodori Resenich*,¹³¹ kanonicima i kaptolu Barske crkve, papa Martin V. se, zaobilazeći starješinu opatije obraćao te godine s naredbom da se kardinalu Giordanu Orsiniju (†1438.), koji je opatiju dobio u komendu, isplati 100 zlatnih »*florenus auri*«, s obzirom da su s promjenom političkih prilika¹³² i nakon smrti Balše III. 1421. godine, njegove prokurore monasi protjerali¹³³. Martin V. je pisao još decembra 1421. kanonicima barske crkve da primoraju ratačkog opata na isplatu novca kardinalu.¹³⁴ Izgleda da je upravo opat bio inicijator odbijanja isplate, pa vjerovatno zbog toga nije uživao simpatije kurije, te to bio uzrok što je njegov zamjenik dobio na značaju kod crkvenih vlasti.¹³⁵ Kardinal Orsini, koji je 1417. uzeo učešća u izboru Martina V. i bio njegov legat za Englesku i Francusku u cilju sklapanja mira između ovih zemalja, a zatim 1426. odaslat u poslanstvo u Bohemiju i susjedne zemlje da se bori protiv husitske jeresi, bio je značajan crkveni zaslužnik¹³⁶. Međutim, **Luka Grubačević** se pominje 1423. godine kao ratački opat, kada je Mletačka Republika primala Paštroviće pod svoju vlast, te se na izričit zahtjev paštrovskih predstavnika¹³⁷ obavezala da će im potvrditi opata sv. Marije Ratačke (*Sutomore di Spizza*) i da ga

¹²⁹ THALLÓCZY L. – JIREČEK K. – SUFFLAY E., *Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia*, vol. II (1344 – 1406),...op.cit., pp. 174-175.

¹³⁰ Cf. »*Demetrius Nicolay, presbiter canonicatus Ecclesie Sancte Marie Antibarensis, procurator domini Blasii, abbatis monasterii Sancte Marie de Melida, Ordinis sancti Benedicti...*« obećava dažbinu za opata mljetske opatije 29. aprila 1412. godine. Cf. *Camera Apostolica*, sv. 2, grupa autora, Zagreb-Rim 2001., str. 716.

¹³¹ »*Dilecto filio Donducae quondam Theodori Resenich Viceabbati Monasterii sancte Marie de Roteza ordinis sancti Benedicti Antibarensis diocesis...*«. AGUSTINO THEINER, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium*, T. I, ab Innocento pp. usque ad Paulum PP. III (1198-1548). Romae 1863., p. 358.

¹³² Mavro Orbini piše i o drugačijem odnosu Balše III. prema dubrovačkim trgovcima. MAVRO ORBINI, *Kraljevstvo Slavena* (prevela Snježana Husić; priredio i napisao uvodnu studiju Franjo Šanjek), Zagreb 1999., str. 357.

¹³³ »*...quidam Abbas tredecim annis, ut fedeli relatione percipimus, a dicta Abbacia reiectus, expulso procuratore dicti Cardinalis...*«. AGUSTINO THEINER, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium*, T. I, ab Innocento pp. usque ad Paulum PP. III (1198-1548). Romae 1863., p. 358, 359.

¹³⁴ MOMČILO SPREMIĆ...op.cit., str. 203.

¹³⁵ Ibid. Opat se vjerovatno morao povinovati naređenjima pape. Ibid., str. 209. Cf. IVAN JASTREBOV, *O pravoslavnim srpskim starim i novim ...* op.cit.; »...da abat ima platiti 100 fiorina kardinalu Jordanu Ursinu, koje u tečaju 30 godina za vreme mletačkog vladanja u onim predelima nije platio. Isto piše i viceabatu manastira o istoj stvari, u drugoj buli, koja sledi za ovom pokenutom, i naređuje da se plati ta svota, preteći prokletstvom.« Str. 366.

¹³⁶ »Orsini«, *The Catholic encyclopedia*, <http://www.newadvent.org/cathen/11325b.htm>.

¹³⁷ LOVORKA ČORALIĆ, *Iz prošlosti Paštrovića*, Historijski zbornik, god. XLIX, Zagreb 1996., str. 142.

neće smetati, ni lišiti njegove opatije (*»de ipsa abbatia»*¹³⁸ tačka 6.). Učesnik u pregovorima s Mlečanima bio je i Radič Grubačević, sinovac opata Luke.¹³⁹ *Capitule* sporazuma potvrdio je dužd Francesco Foscari 17. maja 1424. godine.

Režim komande, pomenut u dokumentu iz 1421., uveden je vjerovatno kada je broj benediktinaca počeo opadati. Prekinut je na kratko 1441. godine, kada je papa naredio franjevcu **Marku de Segna** da prijeđe u benediktinski red i uzme opatsku čast.¹⁴⁰ Smatra se da je opatija preko jednog vijeka istovremeno bila pod upravom komendatara, a u kući imala po nekoliko benediktinaca¹⁴¹. Kad je papa davao Ratac u komendu,¹⁴² on ga je izuzimao iz jurisdikcije¹⁴³ barskog nadbiskupa i davao vjerovatno manje imućnim crkvenim dostojanstvenicima, kao sedamdesetih godina XV. v., kad je prihode opatije uživao Šimun, nadbiskup Patrasa¹⁴⁴, koji su Turci bili zauzeli 1460. godine. Šimun iz Motovuna, raniji barski nadbiskup, bio je potom biskup Kopra.¹⁴⁵

Ratački opat od 1436. (kada je opat *»de Pastrovichiis«* naveden kao pokojni), pa do 1463. godine bio je **Đurđe Pelinović** (*»Reuerendus in Christo pater dominus Georgius Pellino- uich Dei gratia abbas ecclesie sancte Marie de Rotatio«*). Međutim, nije cijelo vrijeme bio jedini opat u manastiru, jer se prema izvještaju barske komune Senatu iz 1445. vidi da su istovremeno dva opata dijelila prihode opatije.¹⁴⁶ Već prvi izvori koji ga pominju kao opata navode zanimljive i vrijedne poduhvate: s Marinom Adamovim, zlatarom iz Kotora, koji je i ranije saradivao sa ratačkim opatima,¹⁴⁷ te boravio u Dubrovniku,¹⁴⁸ novembra

¹³⁸ IVAN JASTREBOV...op.cit., str. 364. U izvorima se ovaj opat spominje i pod naslovom »Duca«.

¹³⁹ PAVAO BUTORAC, *Razvitak i ustroj Peraške općine*, Perast 1998., str. 88, 89, 239.

¹⁴⁰ IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, sv. II, ...op.cit., Split 1964., str. 515. Cf. *»Venerabilem fratrum nostrum Marcum tunc Segniensem, nunc vero Tiniensem Episcopum...«*; 1463. AGUSTINO THEINER, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium*, T. I, ...op.cit. Romae 1863., p. 473-474.

¹⁴¹ IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, sv. II, ...op.cit., Split 1964., str. 516.

¹⁴² Cf. *»Komendatarni je režim na obrađenim samostanskim zemljama zatekao kolonatski sistem, te ga je i dalje zadržao«*. *»Nekoliko se puta dogodilo, da su sami monasi od svojega komendatarnoga opata zakupljivali prihode vlastitoga samostana«*. IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, sv. II, *Benediktinci u Dalmaciji*, Split 1964., str. 22. IVAN JASTERBOV...op.cit., str. 365.

¹⁴³ V. Prilog III, AGUSTINO THEINER, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium*, T. I, ab Innocento pp. usque ad Paulum PP. III (1198-1548). Romae 1863., p. 497.

¹⁴⁴ Ibid. Cf. *»Patras«*, *The Catholic Encyclopedia*, Volume XI, <http://www.newadvent.org/cathen/11547b.htm>.

¹⁴⁵ V. Prilog III.

¹⁴⁶ MOMČILO SPREMIĆ...op.cit., str. 204.

¹⁴⁷ Primio je od njegovih prethodnika, opata Bucija, odnosno Luke Paštrovića 33 unce srebra, što je podatak od značaja u odnosu dužinu opatske službe pomenutih, budući se Marin Adamov kao zlatar prvi put pominje u izvorima 1419 godine. RISTO KOVIJANIĆ, *O majstorima srebrne pale kotorske katedrale*, starine Crne Gore, sv. III-IV, Cetinje 1965/6., str. 80, 81.

¹⁴⁸ *»Prudens vir Marinus Adamovich de Cataro aurifex habitator Ragusij...«*. CVITO FISKOVIĆ, *Stilska zakašnjenja na stolnoj crkvi u Kotoru*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, Sv. 16, Split 1966., str. 234. Marin je u Dubrovniku imao radionicu u periodu 1424.-34. god. Vidi natuknicu *»Adamović«*, *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 1, A-Bi, Zagreb 1983., str. 16. (tekst: ZDENKO ŠENOJA) i *»Adamović Marin (Marin Adamov)«*, *Hrvatska enciklopedija*, sv. 1, A-Bd, Zagreb 1999., str. 26. *»Kasnije se Marin vratio u zavičaj i ondje radio.«* CVITO FISKOVIĆ, *Dubrovački zlatari od XIII. do XVII. stoljeća*, Starohrvatska prosvjeta, III serija, sv. 1., Zagreb 1949., str. 202.

1436. sklopljen je ugovor da Marin načini srebrnu kadionicu (*»unum turibulum de argento«*)¹⁴⁹ do kraja jula 1437. godine¹⁵⁰. Drugi srebrni kadionik po narudžbi istog opata Marin izrađuje 1439. (ili 1440.¹⁵¹) godine.¹⁵² U vezi sa navedenim, 1444. godine završen je dugogodišnji spor između opata i kotorskog zlatara, kad je kadionica bila gotova i izmjerena u kancelariji kotorske opštine. Legura je bila procijenjena od strane zlatara Andrije *Isatha*, koji je utvrdio da *»in eo sunt unzia due ramis«*, prema zakonu Dubrovnika¹⁵³.

Pelinović je obavljao i značajne poslaničke poslove; radi zaštite interesa opatije saraduje s despotom, te je u svojstvu diplomatskog predstavnika despota Đurđa Brankovića 1438. boravio u Dubrovniku. Despot mu je potvrdio privilegije opatije. Pelinović – *»dominus abbas de Rataz«*, pominje se 29. novembra 1438. i kao svjedok u sporu jednog Dubrovčana nastanjenog u Baru.¹⁵⁴

Stefan Vukčić Kosača ga je međutim, ponovo zauzimajući Bar, protjerao u jesen 1442. na 7 mjeseci iz opatije, ucijenivši mu glavu (Barani su već u avgustu 1442. pregovarali sa Mlečanima o predaji, a od septembra grad je bio pod opsadom), tako da se vratio tek u vrijeme nastupanja mletačkog suvereniteta, a za to vrijeme je uz mletačku podršku nastojao da dobije neku upražnjenu biskupiju, opatiju ili bilo kakav beneficij.¹⁵⁵ Iako je 1443. bio ponovo na čelu opatije, pozivajući se na navedena obećanja, nastojao je da dobije neku značajniju crkvenu poziciju.

Početak perioda mletačkog suvereniteta obilježava Pelinovićeve revnost prema najvišim državnim organima. Izrazito promletački raspoložen, obraćao se direktno vlastima u Veneciji zaobilazeći barske potestate. Uslijedili su tada zapleti u krilu crkve. Godine 1445.

¹⁴⁹ RISTO KOVIJANIĆ, *O majstorima srebrne pale kotorske katedrale*, Starine Crne Gore, sv. III-IV, Cetinje 1965/6., str. 81.

¹⁵⁰ IVO STJEPČEVIĆ u radu *Katedrala sv. Tripuna u Kotoru*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, sv. 51 (za godine 1930-1934), Split 1940., datira prvu narudžbu srebrnog kadionika na 21. novembar 1437. godine.; str. 17. Iste se godine počela izrađivati pala kotorske katedrale. *»Na izradi te pale jamačno su sudjelovali zlatari kotorskih radionica, čija domaća imena, od Marina Adamova ... izlaze iz spisa kotorskog arhiva«*. KRUNO PRIJATELJ, *Studije o umjetninama u Dalmaciji I*, Zagreb 1963., str. 17.

¹⁵¹ Ovaj istaknuti majstor kotorske zlatarske škole početkom juna 1445. godine spominje se već kao mrtav u Kotoru. RISTO KOVIJANIĆ – IVO STJEPČEVIĆ, *Kulturni život staroga Kotora (XIV – XVIII vijek)*, knj. 1., Cetinje 1957., str. 157.; *»Adamović«*, *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 1, A-Bi, Zagreb 1983., str. 16 (tekst: ZDENKO ŠENOJA); *»Adamović Marin (Marin Adamov)«*, *Hrvatska Enciklopedija*, sv. 1, A-Bd, Zagreb 1999.; Ratac se pominje u vezi sa god. 1436-37. str. 26. RISTO KOVIJANIĆ, *Kotorski zlatari prve polovine XIV vijeka*, Glasnik Etnografskog muzeja na Cetinju, Sv. 1., 1961., str. 24.

¹⁵² *»Za Jurja Pelinovića, opata crkve Sv. Marije u Ratacu kod Sutomora, iskovao je kadionicu, a 1439. još jednu kadionicu i popravio kalež«*; *»Adamović«* (tekst: ZDENKO ŠENOJA), *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 1, A-Bi, Zagreb 1983., str. 16. Cf. formulaciju na str. 16-17 iz rada Iva Stjepčevića *Katedrala Sv. Tripuna u Kotoru*, Prilog Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku, Sv. LI. god. 1930.-34., Split 1940. Godine 1440. načinio je srebrni kalež, a 1444. za bratovštinu Sv. Križa dvije srebrne relikvije; *»srebrnu kadionicu za opata crkve Bogorodice ratačke, srebrni kalež i dvije srebrne relikvije za bratovštinu Sv. Križa u Kotoru.«* VOJISLAV ĐURIĆ, *Dubrovačka slikarska škola*, Posebna izdanja SANU, knjiga CCCLXIII, odeljenje društvenih nauka, knj. 45, Beograd 1964., str. 253.

¹⁵³ RISTO KOVIJANIĆ, *Andrija Izat, kotorski zlatar XV veka (Po podacima iz Državnog arhiva u Kotoru)*. Muzej primenjene umetnosti (Zbornik), sv. 12., Beograd 1968., str. 67, 74.

¹⁵⁴ IVAN BOŽIĆ, *Nemirno pomorje XV veka*, Beograd 1979., str. 184.

¹⁵⁵ MOMČILO SPREMIĆ...op.cit., str. 197.

Pelinović je optuživao tadašnjeg nadbiskupa, koji je moguće imao interesa da podržava despota, da je na rimskoj kuriji ekskomuniciran i da je iz grada istjeran, te da se mjesecima zadržava u Gornjoj Zeti i da vodi pregovore sa despotovim vojvodom.¹⁵⁶ »kako se vjeruje, da bi nešto izveli protiv vaše države«. Dotadašnji barski nadbiskup bio je ekskomuniciran od Rimske *curie*, a Pelinović je razlozima za ekskomunikaciju dodavao i svoje optužbe.¹⁵⁷ Pozivajući se na svoje zasluge, Pelinović je za sebe tražio nadbiskupsku stolicu,¹⁵⁸ moleći mletački senat da mu izdejstvuje čast barskog nadbiskupa. Podsjećao je pri tom na ranije obećanje da će kao izgnanik dobiti prvu biskupiju koja bude upražnjena. Senat je raspravljao o Pelinovićevim zahtjevima 18. marta 1445., a on ih je morao pisati barem mjesec dana ranije, što znači da je već smijenjeni barski nadbiskup mogao ići despotovom vojvodi ili u decembru 1444. ili u januaru 1445. godine.¹⁵⁹ Venecija mu je 1446. godine obećavala podršku u odnosu na obećanja data nekoliko godina ranije, preporučujući ga u nastojanjima kod rimske kurije.

Opat Pelinović bio je zajmodavac mnogim licima iz svoje okoline. Međutim, novčani poslovi u koje se upuštao često su ga uvlačili u sudske sporove. *Dabo Sextani quondam Andree Sextanis* ostao je dužan 14. decembra 1444. »*venerabili viro domino Georgio Pelinovich Abbate monasterii sancte Marie de Rothacio*« 50 dukata od ranijeg dugovanja, poslije učinjenog obračuna u Baru i u drugim mjestima.

Pozajmljivao je novac i predstavnicima najvišeg društvenog sloja; pred polazak Balše III. u Srbiju ratačka opatija mu je pozajmila 1.505 perpera koje je obećao nadoknaditi po povratku. Međutim, kako je tamo umro, opatiji nije vraćen novac. Stoga je ratački opat 18. marta 1445., poslije četvrt vijeka, molio mletački Senat da mu rektori Bara, Kotora i Skadra omoguće naplatu duga od imovine Balšine majke Jelene: »*quod de bonis prefati Balse seu domine Helene eius matris que fuit heres ispius quondam filii ubicumque reperiantur satisfaciat ecclesie supradicte*«. I Jelena je pozajmila 250 dukata od manastira, pa je opat Pelinović nastojao 1446. da od te sume dobije makar polovinu, a ostatak je praštao.¹⁶¹

Mletački knez u Baru pokušao je početkom 1445. da ubire od opatije »*decimam vini et olei*«. Opat Đurđe Pelinović žalio se zbog toga u martu 1445. Senatu, podvlačeći da njegova crkva nikada ranije nije bila obavezna ni na kakvo plaćanje Republici. Odgovoreno mu je da se nikakve obaveze neće nametati opatiji, ukoliko barski knez potvrdi njegovu izjavu. Opatija tom prilikom nije opterećena, jer je Senat u julu 1445. potvrdio sva njena ranija prava.¹⁶²

Pelinović je takođe pozajmio 1446. godine 9 dukata dvojici Paštrovića, da bi 1446. od osmorice braće iz Paštrovića pretrpio štetu, a zatim dobio nadoknadu od 15 perpera.¹⁶³

¹⁵⁶ *Bar grad pod Rumijom*, grupa autora, Bar 1984., str. 63.

¹⁵⁷ IVAN BOŽIĆ, *Nemirno pomorje XV veka*, Beograd 1979., str. 187.

¹⁵⁸ *Bar grad pod Rumijom*, grupa autora, Bar 1984., str. 37. MOMČILO SPREMIĆ...op.cit., str. 211.

¹⁵⁹ IVAN BOŽIĆ...op.cit., str. 187.

¹⁶⁰ IVAN BOŽIĆ..., op.cit. str. 175. ĐURĐE BOŠKOVIĆ...op.cit., str. 186-187.

¹⁶¹ MOMČILO SPREMIĆ...op.cit., str. 208.

¹⁶² Ibid.

¹⁶³ MOMČILO SPREMIĆ...op.cit., str. 212.

Đurde Pelinović je 1450. preko Mletaka tražio od pape pomoć za opatiju. Opatija je 1450. izdejstvovala potvrdu despotovih privilegija iz perioda pod srpskom vlašću. Međutim, potestat Bara pokušao je i 1456., mimo volje vlasti u Veneciji, da primora opatiju na plaćanje desetka od vina i ulja,¹⁶⁴ ali je Pelinović u Veneciji to uspio da spriječi.¹⁶⁵ Opatija se suprotstavljala svakom pokušaju da joj se nametne takvo plaćanje.¹⁶⁶ Ratački opat tražio je i 1457. od Senata potvrdu i poštovanje svih povelja koje je opatija dobila od ranijih gospodara – »*privilegii sciavi*«. ¹⁶⁷ Odgovoreno mu je da će to biti moguće tek kada se dobiju informacije o njihovom sadržaju. Očito je bilo riječ o darovnicama kralja Milutina i drugih gospodara, koje su neki lokalni rektori poštovali, a neki ne, izvinjavajući se nepoznavanjem jezika, te je Pelinović molio da se one prevedu na latinski. Senat je udovoljio molbi Pelinovića i potvrdio sve povelje opatiji, obećavši da će ih lokalni rektori ubuduće u potpunosti poštovati. Konačno oslobođenje od desetka postignuto je 1458. godine; u odluci Senata se kaže: »neka se poštuje stari običaj«. ¹⁶⁸ Tako je ratačka opatija oslobođena svih obaveza prema Mletačkoj Republici, što inače nije bio slučaj s ostalim njenim posjedima, zahvaljujući Đurđu Pelinoviću, koji je gotovo uvijek uspijevao izdejstvovati odobrenje svih molbi od Senata.¹⁶⁹ Đurđe Pelinović bio je komendatar opatije u periodu od 8. jula 1457. – pa do smrti, 1463. godine. Njegova politika bila je da za sebe, pa i za opatiju, izvuču što veću novčanu korist.

Pelinouich je bio Skenderbegov poslanik i medijator u više navrata. Već 1448. posredovao je u sklapanju mira u sukobu između Mletačke Republike i Skenderbega, koji je pustošio okolinu Bara i Ulcinja.¹⁷⁰ Mir je postignut na obostranu korist. U ime Skenderbega nudio je 1450. godine Mlečanima Kroju. Godine 1456. posredovao je o vlastitom trošku (koji mu je kasnije nadoknađen prodajom soli u Lješju) u rješavanju mnogih spornih pitanja između Mlečana i Skenderbega. Kako je Pelinović od 1453.-1456. bio i apostolski pronotar,¹⁷¹ sastavljao je Skenderbegove povelje. U julu 1457. donio je u Veneciju Skenderbegove žalbe

¹⁶⁴ Ibid. str. 208.

¹⁶⁵ Ibid., str. 208.

¹⁶⁶ IVAN BOŽIĆ..., op.cit. str. 316.

¹⁶⁷ MOMČILO SPREMIĆ...op.cit., str. 209.

¹⁶⁸ IVAN BOŽIĆ..., op.cit. str. 175.

¹⁶⁹ MOMČILO SPREMIĆ...op.cit., str. 209.

¹⁷⁰ »1448. luglio scrive Giacomo Delfin da Antivari, che Scanderbeg con 10.000 uomini, uniti a quelli della Montagna, calò sopra Antivari, ma che fu rotto con morte di 1600 uomini e molti prigionieri; che questa vittoria s'ebbe per il buon portamento di quelli Marcovich, che è una vallata su quel di Antivari, e che gli altri contadini sono ribelli.« SIMEON LJUBIĆ, *Estratto dagli Annali Veneti conservati nella Bibliotheca di corte a Vienna. Commissiones et relationes Venetae*, Tomus I Annorum 1433-1527. Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium, Zagrebiae 1876., p. 3. Cf. razmatranje o navedenim događajima u: KONSTANTIN JIREČEK, *Istorija Srba* (preveo i dopunio J. RADONIĆ), sv. II., Beograd 1923., str. 153. (fusnota 4.).

¹⁷¹ Papa Pio mu se 1461. obraća sa: »*Dilecto filio Magistro Georgio Pelmi Commendatario Monasterii beate Marie de Rhotetio Antibarensis dioecesis, Notario nostro...*« »*Hic est, quod nos volentes te, qui labores et expensas non modicas in Apulia ...*«. AGUSTINO THEINER, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium*, T. I, ab Innocento pp. usque ad Paulum PP. III (1198-1548). Romae 1863., p. 462.; IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj*, sv. III, Split 1965., str. 315. Cf. IVAN JASTREBOV, n.d., str. 365.

o neisplaćivanju provizije i nepoštovanju datih privilegija.¹⁷² Iste 1457. godine Pelinović je izdejstvovao kod pape Kaliksta III., odnosno kod Papinske Države, produženje novčane pomoći Skenderbegu.¹⁷³ Omogućio je i sporazum sa Mlecima o zajedničkoj borbi protiv Leke Dukadina, te donio u Veneciju tekst ugovora između Skenderbega sa skadarskim knezom i providurima u albanskim krajevima o zajedničkoj akciji protiv Leke, koji je, uz izvjesne izmjene, usvojen od strane Senata 18. avgusta 1458.¹⁷⁴ Dvije godine kasnije, kada mu je, zbog toga što je zatvorio puteve u oblasti Lješa i Drača, ukinuta mletačka provizija, Skenderbeg ga je opet imenovao za svojeg prokuratora. U maju 1460. bio je u misiji u Veneciji, te je uspio kod Senata ne samo da postigne sporazum i izdejstvuje da se Skenderbegu nastavi isplaćivanje provizije u iznosu od 600 dukata godišnje, već i da se sav zaostatak nadoknadi.¹⁷⁵ Opet, aprila 1462. Senat je pisao skadarskom knezu, kada je bio na pomolu novi sukob sa Skenderbegom, da nađe Đurđa Pelinovića »*qui nobis fidelis esse conosuevit*«, i nastoji da ga preko njega umiri. Pelinović je i ovaj nalog, a kao posrednik između dviju strana, obavio s uspjehom.

Osim što se bavio diplomatskom aktivnošću, pozajmljivao je Mlečanima novac i potrepštine njihovim posjedima u Zeti i Albaniji. Tako je 1450. pozajmio Mlečanima 1.508 perpera, nešto žita i drugih stvari, što mu je Republika vratila. I 1451. je pozajmio Republici novac, koji su po naređenju Senata morali nadoknaditi rektori Kotora, Bara, Skadra i Drača, što je izgleda činilo veliku sumu.¹⁷⁶ Dračka blagajna mu je 1452. dugovala 260 perpera, te je ovlastio mletačkog patricija Bartolomea Contarena da mu taj novac naplati od kotorske blagajne.¹⁷⁷

Zbog pomoći Mletačkoj Republici bio je nagrađen. Ranije, 1443. godine, kada je bio protjeran, Mletačka Republika mu je obećala 10 dukata mjesečno iz kotorske blagajne,¹⁷⁸ dok ne povрати opatiju ili dobije neku upražnjenu biskupiju, što je nastavljeno da mu se isplaćuje dvije godine nakon isteka 7 mjeseci izgnanstva, zatim još za dvije, a i kasnije. Međutim, novac nije redovno dobijao, pa se jula 1457. žalio da mu za prošle mjesece nije isplaćeno 40 dukata.¹⁷⁹ Senat je naredio da mu se zaostala svota izmiri od novca dobijenog prodajom soli.¹⁸⁰ Potvrdu uplate provizije dobio je i 1458. godine, kada je molio da se u pogledu njene isplate ništa ne mijenja.

Pelinović je 1457. uspio da obaveže mletačkog providura u Albaniji Francesca Veniera na isplatu provizije od 16 perpera svojim rođacima (braći) Nikoli i Pavlu; prvom 10 a drugom 6 perpera mjesečno (potvrdom Senata od 1458.), a čak im je obećano da će im poslije

¹⁷² MOMČILO SPREMIĆ...op.cit., str. 204.

¹⁷³ Ibid. str. 204.

¹⁷⁴ IVAN BOŽIĆ, op.cit. str. 375

¹⁷⁵ MOMČILO SPREMIĆ...op.cit., str. 204.

¹⁷⁶ MOMČILO SPREMIĆ...op.cit., str. 211.

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸ Kako je bio van opatije 7 mjeseci trebao je da primi 70 dukata, ali je dobio samo 17, pa je u aprilu 1445. tražio da mu se ostatak nadoknadi, što je i učinjeno. MOMČILO SPREMIĆ...op.cit., str. 211.

¹⁷⁹ Ibid.

¹⁸⁰ Ibid.

Đurđeve smrti biti isplaćivana njegova provizija; ako jedan preostane poslije smrti opata dobija cio iznos, inače po pola.¹⁸¹

Pelinović se sporio sa Paštovićima i Crnojevićima oko ratačkih sela, uspjevši da na kraju većim dijelom sačuva zemljišna prava i posjede svoje crkve.

Međutim, iako je bio vrlo sposoban, Pelinović nije bio omiljen u svojem kraju. Najviše su ga mrzili mletački rektori jer je direktno kod Senata gotovo uvijek postizao ono što oni nisu željeli. Oni su, kad bi im se ukazala prilika, radili protiv odluka Senata, da bi ga oštetili.¹⁸² Mletački knez u Baru pomagao je pretendenta za sljedećeg barskog nadbiskupa protiv njega, i pored drugačijih instrukcija Senata. Njegovo zaobilaženje barskih potestata nailazilo je na suprotstavljanje, posebno Giacoma Dolfina, koji ga je 1448. prognao iz samostana, ali ga je po naređenju Senata morao vratiti.¹⁸³ Osim što ga je protjerao, potestat Giacomo Dolfin je i u ime čitavog barskog klera pisao papi, a da to Pelinović nije ni znao, protiv njega u vrijeme kad je Pelinović bio u najužem izboru za upražnjenu nadbiskupsku stolicu.

Pelinović je imao problema i sa kotorskim knezom, žaleći se Senatu 1445. na ime tretmana zbog duga od otimačine nekih Budvana od nekog Kotoranina, dok je opatija bila pod despotovom vlašću, a nešto kasnije i za oduzet novac (57 perpera) na ime naknade štete nekom Splićaninu koji je kod Ratca pretrpio brodolom. Splićanin je u manastiru ostavio meso koje je prevozio, o čemu se Pelinović pravdao da ništa ne zna jer je za to vrijeme bio u Srbiji. Podvlačio je da novac koji je dao nikada nije uručen Splićaninu, jer ga on nije ni tražio, već je stavljen u kotorsku blagajnu.¹⁸⁴

Od 8. jula 1457. godine, pa do svoje smrti, 1463. godine, Đurđe Pelinović bio je jedini komandatar ratačke opatije, te se njenim prihodima nisu koristila druga lica. Međutim, žalio se već iste 1457. godine da rektori ne poštuju njegove privilegije. Tako mu je, dok je bio bolestan, Marin Michiel popisao imovinu i oduzeo najboljeg konja, a dok je bio u Veneciji, opljačkana mu je kasa crkve, odnijet novac i neke vrijedne stvari: prokurator crkve napravili su duplikat ključa od kase u kojoj je stajao novac, tako da ga je onda nedostajalo za opravku crkve. Senat je zato odlučio da knez ispita cijelu stvar i da pomogne da se crkva popravi. Opat je istovremeno tražio dozvolu da doveze iz Senja za nekih 150 dukata drvene građe i drugog građevinskog materijala, što je Senat odobrio.¹⁸⁵ Godine 1458. Senat mu je ponovo odobrio da može bez plaćanja dažbina izvesti 300 dasaka i dva milijarija gvožđa za radove na crkvi, pošto su mu ranije odobrenih 200 dasaka oduzeli kneževi Bara za izgradnju tvrđave.¹⁸⁶

Godine 1460. uzeo je novac na ime provizije dobijane od kotorske blagajne od Grimalda Grimianija, zaloga bivšeg kotorskog kamerara. U Kotoru je uz saslušanje nekoliko svjedoka vođen spor oko zaloga Grimalda Grimianija, bivšeg kotorskog kamerara, koji je htio

¹⁸¹ Ibid.

¹⁸² MOMČILO SPREMIĆ... op.cit. str. 213.

¹⁸³ Ibid., str. 203.

¹⁸⁴ MOMČILO SPREMIĆ... op.cit., str. 212.

¹⁸⁵ ĐURĐE BOŠKOVIĆ... op.cit., str. 186.

¹⁸⁶ Ibid.

da novac dobijen od prodaje soli uloži u kotorsku blagajnu. Međutim, kamerar Nikola Barbaro, s kojim je bio u sukobu, nije želio da primi navedenu sumu. U spor se umiješao Đurđe Pelinović, koji je uzeo taj novac. Pelinović je 1460. godine primio još jedan zalog i predao ga kotorskoj blagajni.¹⁸⁷

Opat Pelinović je sa najvišim crkvenim vlastima često opštio preko Mletačke Republike; molio je Senat da se zauzme za njega kod kurije, tako da ga je Republika preporučivala Rimu i 1457. godine.¹⁸⁸ Zbog pomaganja mletačkih akcija protiv Turaka pohvalio ga je 1462. godine papa Pio II.¹⁸⁹

Posebno je zbog navedenog postupanja rektora, kako mu se bližio kraj života, želio da prijeđe u Veneciju i tamo završi svoj život. Tražio je da mu Senat iznajmi jednu kuću gdje bi mogao doći sa svojim rođacima.¹⁹⁰ Završavao je molbe željom da ode iz svog kraja. Senat je pristao da mu iznajmi kuću za 30 dukata. U svojstvu Skenderbegovog poslanika posljednji put u Veneciji pominje se 20. oktobra 1463., kao »*protonotarius et abbas sancte Marie de Rotetio*«, te je vjerovatno umro u vremenu između tog datuma i 13. decembra 1463. godine.¹⁹¹

Nešto kasnije, iste godine, u diplomatskoj misiji u Veneciji, nudeći Republici savez u ime Skenderbega, pominje se opat *Andrea Snaticcho*.

Petar de Fortis, rodom s Korčule, pominje se februara 1466. kao poslanik Vladislava Hercegovića,¹⁹² kada je boravio u Veneciji. Nešto kasnije vršio je diplomatske misije za račun posljednje bosanske kraljice Katarine, koja je živjela u Rimu. Za nju je 1474. tražio pomoć od milanskog duke, da bi otkupila svoju djecu iz turskog ropstva. On je generalno obavljao novčane poslove kao prokurator kraljice Katarine, te radio i za Dubrovčanina Pavla Bunića. Marta 1477. boravio je u Dubrovniku, kada je zatražio 25 perpera, čemu nije udovoljeno.¹⁹³

Krajem XV. i u XVI. v. ratački opati bili su obično barski patriciji,¹⁹⁴ mada je katkad to zvanje dobijao i neki pučanin, odnosno građanin. Takav je primjer 1512. godine **Luka Alatović** (*Lucca Antoniche*¹⁹⁵), kojeg su za razliku od domaćih patricija kasnije podržali rimska kurija i mletački senat, te je u Baru došlo do teškog sukoba između patricija i puča-

¹⁸⁷ MOMČILO SPREMIĆ... op.cit. str. 212.

¹⁸⁸ MOMČILO SPREMIĆ...op.cit., str. 198.

¹⁸⁹ Ibid.

¹⁹⁰ Prema podatku iz Archivio di Stato di Venezia (fond: Notarile testamenti), b. 43, br. 161 od 8. septembra 1522., u Veneciji je zabilježen testament *Jacobus-a Sosich-a detto Pellino condam ser Damianus de Antivari*, čiji je brat Nikola ranije preminuo u Londonu. Podaci dobijeni ljubaznošću Dr.sc. Lovorke Čoralčić.

¹⁹¹ MOMČILO SPREMIĆ...op.cit., str. 203.

¹⁹² Ibid., str. 201.

¹⁹³ Ibid., str. 204, 205.

¹⁹⁴ »*La Sede Apostolica conferiva d(eta) dignità ordenariam(ente) alli Nobili della Città d'Antivari*«. MARKO JACOV, *Spisi tajnog vatikanskog arhiva XVI-XVIII veka*...op.cit., str. 133. Cf. »Barski plemići većinom su bili i abati obližnjeg manastira Ratca...« »*Bar*«, *Ilustrovani zvanični Almanah - Šematizam Zetske Banovine, Godina prva, Sarajevo 1931.*, (tekst: LJUB. A. BULATOVIĆ), str. 299. KONSTANTIN JIREČEK, *Istorija Srba* (preveo i dopunio JOVAN RADONIĆ), sv. III. ...op.cit., str. 92.

¹⁹⁵ »*Lucas Alatavichius*«, DANIELE FARLATI...op.cit., p. 13.

na, usljed međusobne mržnje koja je stalno visila u zraku (*»naque tra i due ordini de' nobili e cittadini una grave rissa, che durò per lunghissima serie d'anni con mortalità d'ambel parti.«*¹⁹⁶). Naime, kad su gradski knez *Vincentius Zane* i plemićko vijeće izabrali sveštenika koji će ratačkog opata naslijediti na mjestu i položaju, *Johannes de Ubertis* se založio da neko drugi, koji je kako se čini bio od stranke pučana, preuzme taj sveštenski naslov.¹⁹⁷ Zbog toga nastade u gradu pravi metež:¹⁹⁸ uoči dana sv. Andrije patriciji i pučani latiše se oružja i s obje strane pogiboše 62 čovjeka.¹⁹⁹ Kako niko nije htio popustiti i pale su glave, stvar je povjerena Senatu, o čemu ga je izvještavao i *Andrea Capello, Praetor Bara*, 5. decembra 1512. godine.²⁰⁰

Marko Medin (*Marin Modin, Madi*) pominje se takođe u Baru 1512. godine, kao jedan od vođa pučke pobune, koji učestvuje u uspostavljanju mira i organizovanju dva gradska vijeća. Vjerovatno je riječ o rođaku, ili zapravo istom *Marinu Modinu*, koji se 1531. pominje kao opat »Marije Ratačke«, a zatim iste godine kao pobunjenik protiv mletačke vlasti koji je bio protjeran.²⁰¹

Kao ratački opat 1554.-1604. godine pominje se **Lorenzo Marcantonio Pisani**. Ovaj Mlečanin, kasinski monah, vjerovatno je kasnije, nakon zauzimanja ratačkog kraja od strane Turaka bio titularni opat.

Ratačka opatija bila je pod jurisdikcijom barskog nadbiskupa, jer se nalazila u njegovoj dijecezi, mada je već istaknuto da odnosi između ratačkih opata i nadbiskupa nisu bili uvijek dobri,²⁰² navlastito u vrijeme nadbiskupskog pretendenta Đurđa Pelinovića, koji je 1445. preko Mlečana nastojao da za to mjesto od pape dobije pristanak. Sljedeće 1446. godine molio je Republiku da izdejstvuje kod pape i kardinala da postane barem koadjutorom ostarjelog barskog nadbiskupa, da bi po njegovoj smrti zauzeo njegovo mjesto. Međutim, nikada nije ostvario svoje želje, već je njima samo pojačavao mržnju barskog nadbiskupa.²⁰³ Ratački opat *Lorenzo Pisani* bio je 1563. u oštrom sukobu s barskim nadbiskupom

¹⁹⁶ AGUSTINO THEINER, *Vetera Monumenta Slavorum Meridionalium*, Tomus secundus: a Clemente VII. usque ad Pium VII. (1524-1800) cum additamentis saec. XIII. et XIV., Zagrabiae 1875., p. 217.

¹⁹⁷ DANIELE FARLATI ...op.cit. pp. 98-99.

¹⁹⁸ Cf. Mr SAVO MARKOVIĆ, *Izveštaj potestata Andrije Capello o gradanskim nemirima u Baru 1512. godine*, Istorijski zapisi, Godina LXII, br. 1-2, Podgorica 1999., str. 187.

¹⁹⁹ IVAN MARKOVIĆ...op.cit., str. 126. »*Ma poco durò ferma la pace, perciocchè avendo due sacerdoti, uno di nobili l'altro popolare, impetrata l'abbazia di santa Maria di Rotezzo, et non volendo uno all'altro cedere, corsero per questa cagione questi et quelli all'ire et finalmente all'armi, di maniera che dall'una et l'altra parte caderono sessanta due la vigilia di S. Andrea del mille cinquecento dodeci.*« SIMEON LJUBIĆ, *Commissiones et relationes Venetae*, Tomus II, Zagrabiae 1877. (*Giustiniani 1553.*), p. 235.

²⁰⁰ DANIELE FARLATI ...op.cit. pp. 98-99.

²⁰¹ ĐURĐE BOŠKOVIĆ...op.cit., str. 270 i tu navedeni mletački izvor, i str. 287. Cf. LUKA DANČEVIĆ, *Pokreti pučana na našem primorju početkom 16. stoljeća (po mletačkim izvještajima)* U povodu 460-godišnjice pučkog ustanka na Hvaru i Visu pod vodstvom brodarar Matije Ivanića, Poseban otisak iz »Pomorskog zbornika«, knjiga 12, Rijeka 1974, str. 151.; SAVO MARKOVIĆ, *Izveštaj potestata* ...op.cit., str. 184.; IVAN OSTOJIĆ, n.d., sv. III, str. 315.

²⁰² MOMČILO SPREMIĆ...op.cit., str. 205.

²⁰³ Ibid.

Ivanom VII. Brunijem, a taj spor dospio je čak pred papu²⁰⁴. Don Niko Luković se poziva na ispravu iz 1604. kojom isti opat u Mlecima dopušta franjevcu Feliksu Medinu, moguće iz Lastve, da se može služiti crkvom sv. Marije Ratačke,²⁰⁵ te je njene posjede htio zauzeti,²⁰⁶ dok drugi dokumenti govore da su mu se u tome Paštrovići usprotivili 18. marta 1604. godine i da ih je podržavala Mletačka Republika.²⁰⁷

Komendatar opatije 1618. godine bio je »*Rev(erendissi)mo Bragadeno Referendario*«, kao što u svom izvještaju o stanju Barske nadbiskupije (kada se pominje i njen prihod iz miranskog priorata kraj Trevisa) te godine piše Marin Bizzi.²⁰⁸

Intra moenia

O unutarnjem životu opatije zna se, međutim, malo. U skladu sa Pravilom sv. Benedikta, uz maksimalni autoritet i vlast opata, određene su dužnosti redovnika cenobita, unutarnji raspored i organizacija opatijskog hortusa, čime su vjerovatno stvoreni preduslovi za dalji razvitak monaške zajednice. Shodno geslu *ora et labora*, težilo se što idealnijem praktičnom i duhovnom životu, što se naslućuje iz samog naziva kraja u kojem se opatija nalazi, s obzirom da su gosti benediktinskog samostana zasluživali tretman dostojan Hrista, te da su se monasi prema bolesnima trebali odnositi samilosno, sa brigom i strpljenjem.²⁰⁹ Uz

²⁰⁴ DANIELE FARLATI...op.cit., p. 103: »Kada se već, pak, vratio u Bar, ne znam, što je posredovao u onoj smutnji s Lovrom Pisanom za ratački samostan, koji je bio pod njegovom jurisdikcijom, već je namjeravao djelovati protiv Lovre od kojega je, u međuvremenu, spor bio prenesen na papu i zatražen njegov sud. Papa je odredio da se cijeli problem iznese kardinalima, koji su se nalazili na Tridentskom koncilu, raspravljajući o ovakvim prijedorima, i u njihovo je ime pisao Ivanu Juliju Pogiano, koji je bio dopisnik Svete kongregacije koncila, opominjući ga da ništa više ne poduzima protiv Lovre prije nego od istih kardinala primi pismo o njihovoj presudi. Pogianijevo pismo je ovo:

Prečasní gospodine, kongregaciji presvijetlih kardinala, koje je naš presveti gospodin sazvaó u savjet da razjasne sve nejasnoće koje se mogu pojaviti u dekretima svetog Tridentskog koncila, izvješteno je o prijedoru kojeg imaš s plemenitim mužem Lovrom Pisanom u svezi rezidencije Svete Marije Ratačke, barske dijeceze, u svezi koje stvari su iznesene presude mudro i ljubazno; od kojih je sažetak bio da se, dok se isti spor bolje ne shvati i objasni, suzdržiš od bilo koje stvari i sustegneš od bilo kakvog djelovanja kojeg si odredio protiv istog Lovre i da ne nastaviš s time, ukoliko ne primiš o istoj stvari pisma presvijetlih kardinala Svete kongregacije, kojima piši što god ti se bude činilo nužno u svezi te stvari. Stoga potičemo tvoju velikodušnost da, odgovivši čitavu stvar, budeš voljan poslušati savjet i presudu presvijetlih otaca. Molim za (tvoje) tjelesno zdravlje i spas. Dan prije travanjskih kalenda, 1565. godine.»

²⁰⁵ »I. Marković kaže, da su Turci razorili crkvu Gospe Rtačke i samostan oko g. 1598,...«; »Prema jednoj ispravi iz g. 1604., kojom Lorenzo Pisani (u Mlecima) dopušta franjevcu Feliksu iz Paštrovića, da se može služiti crkvom sv. Marije Rtačke, izgleda, da te godine još nije bio Rtač porušen. Narod u Spiču priča, da su ga Turci razorili, kada su se poraženi vraćali iz Beča g. 1683.« Don NIKO LUKOVIĆ, *Zvijezda mora*...op.cit., str. 71-72.

²⁰⁶ »... a. Felicem Medinum quendam eiusque socios summa cum ope egisse ut possessiones s. Mariae de Rtač (Rotezo) occuparent (Ljubić, *Starine 10* (1878), 2 nota 1). *His de possessionibus, sicut suspicamur, quaestio fuerit in perditio hoc diplomate.*« THALLÓCZY L. – JIREČEK K. – SUFFLAY E., *Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia*, vol. II (1344 – 1406), Vindobonae MCMXVIII...op.cit., p. 24.

²⁰⁷ MOMČILO SPREMIĆ...op.cit., str. 200.

²⁰⁸ MARKO JAČOV, *Spisi tajnog vatikanskog arhiva XVI-XVIII veka*, Beograd 1983., str. 34.

²⁰⁹ STEVEN GROBSCHMIDT, *Pravilo sv. Benedikta u usporedbi s pravilima templara*, Lucius, Zbornik radova Društva studenata povijesti Hrvatskih studija »Ivan Lučić – Lucius«, God. I., Sv. 2, Zagreb, 2002., str. 185-195. »Nevolje koje su zadesile Benediktinski red u toku njegove istorije, rezultat su nesprovođenja bitnih tačaka Pravila.« JACQUES DUBOIS, *Monaški redovi*, Novi Sad 1988., str. 19.

pomenute opate, iz perioda 1421.-1422. poznat je *Viceabbas Dondux* (**Bondux**²¹⁰) *Theodori Resenich*; ranije, 1346. godine, ratački benediktinac Petar postavljen je za opata sv. Nikole na Bojani. Pominju se i poslužitelj Petar – juna 1444., kao »*famulus domini Georgi Pelinouich*«, a decembra 1444. Marin, »*famulus et clericus dicti domini abbatis*«.

Pored posjeda po osnovu darovnica, ali i onih stečenih kupovinom, te privilegija²¹¹ kojima su bili oslobođeni svih obaveza i nadoknada dobijenih za obavljanje diplomatskih misija, prihode opatije činili su uglavnom zemljoradnički i stočarski proizvodi, iako su i druga prirodna bogatstva s posjeda, kao građevinski kamen, donosila značajnu korist.²¹² Kamen je izvožen i u Dubrovnik, a prema jednom izvoru od 15. marta 1397., tri dubrovačka kamenara: *Bochsa Stagneuich*, *Vitcho Bochsich* i *Antonius Maroeuich*, obavezali su se prokuratorima crkve sv. Vlaha da će ići »*ad contratas sancte Marie de Retezio*« da tamo sijeku crveni kamen (»*de lapide rubeo*«) i dopreme ga u Dubrovnik radi opravke crkve sv. Vlaha.²¹³ Gajila se i maslina; opatija je imala svoje mlinove za cijedenje ulja: Radoslav Radonjić iz Perasta obavezao se juna 1452. da će otići u Ratac i raditi na opravci mlina za masline. Za svoj rad trebao je da dobije 70 kotorskih perpera od opata Đurđa Pelinovića, i to 10 perpera odmah, dok mu je ostalo trebalo biti isplaćeno tokom rada.²¹⁴ »*Terre, ville et loughi*« opatije, kao i njeni podanici (»*personis, vassallis, subditis, familiaribus et servitoribus*«²¹⁵) bili su objekat otimanja raznih političkih gospodara. Seljaci su sigurno ovome samostanu davali desetak, a vjerovatno i neke druge dažbine.²¹⁶

Pojam Ratčana kao podanika opatije bio je opšte prihvaćen: u kotorskim arhivskim spisima već 1333. pominje se »*Bardogna Rigiç, homo ecclesie sancte Marie de Reteç*«,²¹⁷ a u Dubrovniku se 12. septembra 1398. spominje »*Radoslavus Gherchouich de Retezio*«, koji kćerku »*slavice vocatam Bielaua et latine vocatam Blancham*« smješta na 10 godina kod majstora Franciska.²¹⁸ Dana 30. novembra 1398. Malo vijeće primilo je za dubrovačkog građanina *Dymiter-a* »*f. Triponis Lubissich de Reteçio*«,²¹⁹ a u jesen 1402. pominje se u Dubrovniku osoba »*de Rottezio*«. Stjepan Smoljinović i sinovi »*de Rataz*« vodili su 1489. spor s Đurđem Bunićem.²²⁰ Radoslav Mladenović »*de Rataz*«, gusareći sa svoja dva druga, zarobio je jula 1500. slugu Marina Ranjine, koji je išao knezu Lopuda.²²¹

²¹⁰ IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj*, sv. III, Split 1965., str. 315.

²¹¹ Cf. »Povlastice samostanu dali su i Nemanjići i Balšići«. Dr JOSIP BUTURAC – Dr ANTUN IVANDIJA, *Povijest katoličke crkve među Hrvatima*, Zagreb 1973., str. 60.

²¹² MOMČILO SPREMIĆ...op.cit., str. 206.

²¹³ Ibid.

²¹⁴ Ibid.

²¹⁵ AGUSTINO THEINER, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium*, T. I, ...op.cit., Romae 1863., p. 498.

²¹⁶ MOMČILO SPREMIĆ...op.cit., str. 206.

²¹⁷ 27. VI. 1333. *Monumenta catarensia*, volumen 2, priredio Antun Mayer, JAZU – CANU, Zagreb 1981., str. 97.

²¹⁸ THALLÓCZY L. – JIREČEK K. – SUFFLAY E., *Acta et diplomata ... op.cit.*, Vol. II (1344 – 1406), Vindobonae...op.cit., p. 230.

²¹⁹ IRMGARD MAHNKEN, *Dubrovački patricijat u XIV veku*, Beograd 1960., str. 96.

²²⁰ MOMČILO SPREMIĆ...op.cit., str. 206.

²²¹ Ibid., str. 199.

Stanovnici Ratca išli su najčešće u Dubrovnik radi izučavanja zanata, radeći obično po nekoliko godina kod dubrovačkih majstora. Nikola, sin Bogoja²²² »*de Sancta Maria de Reteç*« obavezao se 18. decembra 1349. da radi u Dubrovniku 4 godine, a za njega je jamčio Radosta »*Marinouich de Sancta Maria de Reteç*«.²²³ »*Radoslavus Jonzevich de Spizo Retezii*« radio je od 14. aprila 1404. u Dubrovniku u radionici Radiča Grupšića. Krojački je zanat učio 6 godina, od januara 1407., Goiša Ivanović »*de Rotecio*« u dubrovačkoj radionici Nalješka Jurišića.²²⁴ Ali, i dubrovački majstori dolazili su u Ratac, uglavnom radi opravke crkve. Tako su Vitko Bogšić, Radič Bratoradović sa slugom i Novak Pribisaljić opravljali ratačku crkvu u ljeto 1415. – plaćano im je po radnom danu i to Vitku 8 groša, Radiču, za njega i slugu 1 perper, a Novaku 6 groša.²²⁵

Posadnici opatijskih posjeda ostavili su tragove na koje se i danas može naići: sutomorski benediktinski vrt bio je izgrađen na principima mediealnog arhitektonsko-hortikulturnog shvatanja onozemaljskog raja; u pravougaonicima isparcelisane agrikulture spajane su stazama i sjenicama, a iznad njih, na mjestu današnjeg sela Brca, nalazila se naseobina opatijskih slugu i kmetova; mlinara, stočara, ribara, šumara.

Hodočasničko odredište

Čuvana i mnogo poštovana ikona Bogorodice (a prema nekim stavovima, na osnovu postojanja kripti, i tamo čuvane relikvije) doprinijela je da Ratac postane stjecište hodočasnika i čuvano pokloničko mjesto, što mu je svakako – preko mnogobrojnih zavještanja – donosilo i prihode.²²⁶ Osim što su to činili vladari svojim darovnicama,²²⁷ tokom XIV. v., ali i kasnije, posebnu su naklonost iskazivali ratačkoj opatiji vjernici značajnog dijela jadranske obale. Najčešće su u testamentima i legatima kao iskazi religioznosti ostavljani novac za zamjenska hodočašća i predmeti za crkvenu upotrebu. Pomorska svetišta tako postaju svjedoci civilizacije, koji nadahnuti drevnim vjerovanjem i povezani s raznim istorijskim zbivanjima, čuvaju konkretnu vjeru, koja u Blaženoj Djevici Mariji nalazi duhovno utočište.²²⁸

²²² Najvjerovatnije bi to mogao biti isti Bogoje, sin Budoja iz Spiča, koji 17.X.1333. namješta svojeg sina Ivana kod majstora Bogavica zlatara za 10 godina da ga služi, a majstor će ga hraniti i odijevati i na kraju roka dati alat. *Monumenta catarensia*, volumen 2, priredio Antun Mayer, JAZU – CANU, Zagreb 1981., str. 484.

²²³ THALLÓCZY L. – JIREČEK K. – SUFFLAY E., *Acta et ...op.cit.*, Vol. II (1344 – 1406),... pp. 19, 23.

²²⁴ MOMČILO SPREMIĆ...op.cit., str. 206.

²²⁵ Ibid.

²²⁶ *Bar grad*...op.cit., str. 18.

²²⁷ »*Doppo Diocleziano imperatore Antivari capitò in poter dell'imperator Steffano Macedonico, dal qual, come si legge nel privilegio donato ad Antivari, questa città fù arricchita et privilegiata di molti doni et immunità, fece ricche questo prencipe più chiese, come l'abbazia di S. Maria di Rotezo del cardinal Pisani posta in quel territorio alla riva del mare et altre.*« SIMEON LJUBIĆ, *Commissiones et relationes Venetae*, (Giustiniani 1553.), Tomus II, Zagrabiae 1877., p. 233. »*Stephanus Dušan, imperator Serbiae civitati Antivari immunitates quam plures confert, ecclesias praecipue autem abbatiam s. Mariae de Rotezo opibus auget.*« THALLÓCZY L. – JIREČEK K. – SUFFLAY E., *Acta et diplomata ... op.cit.*, Vol. II (1344 – 1406), Vindobonae...op.cit., p. 26 (91), 1351. g.

²²⁸ DANIJELO TONKIĆ, *Semantika zavjetnog znaka*, Kulturna baština, Godina 24, Svezak 31, Split 2002., str. 135.

Dubrovčani su održavajući dobre odnose s oblašću Đurđa Balšića, iz trgovačkih, ali nadasve iz razloga bogoštovlja, godišnje rado hodočastili Gospu Ratačku.²²⁹ U dubrovačkim bilježničkim knjigama čita se tako: aprila 1348. *Calenda, filius Nicole de Pobrata* iz Dubrovnika: »*Laso, che uada I homo a Sca Maria de Reteç et abia ypp. III*«²³⁰, a 23. maja 1348. Gjivo Drincas oporučno ostavlja »*Sca Maria de Erteço*«²³¹ 5 perpera; 28. maja 1348. Rade Nikolice *de Martinussio* zavještava samostanu »*duplerium vini*« u vrijednosti od 12 groša. Posljednja želja Dubrovčanina Ivana Crijevića (*de Zereva*) bila je da jedan sveštenik odnese sv. Mariji »*de Retez*« svijeću od 3 perpera.²³² Radoje *de Chranislavo* je 1363. godine naredio da se opremi k blaženoj Bogorodici »*de Retezo*« kakav čovjek, koji će za nju o njegovom trošku ispuniti zavjet²³³. Iste 1363. godine, samostanu je Marin de Sovate poklonio kalež od srebra (»*calicem argenteum*«),²³⁴ koji je vjerovatno isti vlastelin Marin *de Sorento*, koji, prema drugom dokumentu, navodi: »*Et si uoglo, che se faça chalis I d'arçento et che sia dato a Sca Maria de Reteç*«.²³⁵ *Mathiae de Resti*²³⁶ takođe ostavlja oporučni legat za mise.²³⁷ Samostanu čini zavještanje 23. aprila 1374. godine Pavle Đurđević: »*ancora lasso a Sancta Maria de Reteç dopliar uno de libris XX che sia alla messa et perperi X che se faça uno disnar a Retaco*«.²³⁸ U Dubrovniku je ratački opat primio 1396. godine poklonjeni srebrni kalež u vrijednosti od 20 perpera, dok je Đurđe Benković 1424. ostavio testamentom samostanu 20 perpera.²³⁹

Opatiju daruju i Kotorani: plemić Martin Junija Bolice 13. novembra 1331. testamentom ostavlja 10 perpera²⁴⁰, Ivan pok. Tripuna Buće oporukom iz 1431. zavještava da se osim u crkvu sv. Nikole u Bariju i u Rim pošalje jedan sveštenik da hodočasti sv. Mariju Ratačku; *Anna*, žena pok. patricija Marka de Drago testamentom iz 1433. godine zavještala je sv. Mariji Ratačkoj jednu srebrnu kronicu vrijednosti 20 perpera; »*Catarina uxor Lieschi fabri*« u oporuci iz 1440. određuje da se jedan čovjek ili žena pošalje do sv. Marije Rata-

²²⁹ KONSTANTIN JIREČEK, *Istorija Srba* (preveo i dopunio JOVAN RADONIĆ), sv. III ...op.cit., str. 92.

²³⁰ KONSTANTIN JIREČEK, *Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjega veka*, Zbornik Konstantina Jirečeka, II. Posebna izdanja SANU, knj. CCCVI, Odeljenje društvenih nauka, Nova serija, knj. 42, Beograd 1962., str. 130.

²³¹ K. Jireček navodi: »*Giuana, filia de Drincas*«; KONSTANTIN JIREČEK, *Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjega veka*...op.cit., str. 129. »*Givanis filii de Duncas anno 1348. S. Mariae de Ertezo yperperos 5.*« DANIELE FARLATI...op.cit. p. 13

²³² »*item mittatur ad S. Mariam de Retez Presbyterum cum duplerio de yperperis 3*«. DANIELE FARLATI...op.cit. p. 13. IVAN MARKOVIĆ...op.cit., str. 106.

²³³ »*in tabulis anni 1363. iubet, hominem quempiam ad templum S. Mariae de Rotezo profcisci pro se, suaque impensa votum soluturium*«; DANIELE FARLATI...op.cit. p. 13.; IVAN MARKOVIĆ...op.cit., str. 106.

²³⁴ DANIELE FARLATI...op.cit., p. 13. IVAN MARKOVIĆ...op.cit., str. 106.; IRMGARD MAHNKEN, *Dubrovački patricijat u XIV veku*, Beograd 1960., str. 238.

²³⁵ KONSTANTIN JIREČEK, *Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjega veka* ...op.cit., str. 133.

²³⁶ »*a Sca Maria de Reteç*«, KONSTANTIN JIREČEK, *Romani u gradovima Dalmacije tokom* ...op.cit., str. 133.

²³⁷ »*ut mittatur*«, »*un preuide...*, a *sancta Maria de Reteç*«.

²³⁸ THALLÓCZY L. – JIREČEK K. – SUFFLAY E., *Acta et diplomata* ...op.cit., Vol. II (1344 – 1406), ..., p. 44.

²³⁹ MOMČILO SPREMIĆ...op.cit., str. 207.

²⁴⁰ »*Item ecclesie sancte Marie de Roteçe perperi decem*«; LOVORKA ČORALIĆ, *Legati hrvatskih iseljenika u Veneciji vjerskim ustanovama u domovini*, Croatica Christiana Periodica, Časopis Instituta za crkvenu pov-

čke de se pomoli za njenu dušu, a Kotoranka Lucija, supruga Filipa pokojnog Aleksija²⁴¹ 28. februara 1528. namjenjuje 10 dukata za izradu srebrnog kaleža s pliticom za potrebe bogoslužnja opatije.

Radak Paštrović daruje 6 groša 5. jula 1363. godine²⁴², a »*Helena (Lena) filia condam ser Novello de Pastrovichi*« u testamentu od 16. marta 1535. kaže: »Ostalo ostavljam mojem mužu Dimitriju, s tim da posjedi koje imam u Paštrovićima poslije smrti rečenog mojeg supruga pripadnu crkvi »*della s. Maria de Rathaz apresso Antivari*«, kako bi sveštenici te crkve molili Boga za moju dušu²⁴³.

Opatija se pominje u oporučnim legatima Barana: *Georgius condam Michiele de Antibaro, marinarius*, u svojem testamentu pisanom 18. jula 1517. u Veneciji, gdje je kao državni službenik stanovao u zgradi prokuratora sv. Marka, smještenoj u samom gradskom jezgru na istoimenom trgu, izražava želju da neko od njegovih bližnjih nakon njegove smrti hođočasti crkvu i tamo ostavi prilog za celebriranje jedne mise za njegovu dušu²⁴⁴.

Natpisi na objektima opatijskog kompleksa upućuju na mogućnost postavljanja zavjetnih ploča. U tom se kontekstu mogu sagledati pojava ćiriličnog natpisa o postavljanju kamena kefalije Vlkše i evidentirani dijelovi ornamentisane ploče s natpisom gotičkim slovima, koji je 1893. rekonstrusao don Frane Bulić; bilo je ispisano *Ave Maria Gratia Plena*, što indicira zahvalu, odnosno nekog donatora ili monašku molitvu.²⁴⁵

Ave Maria gra ϢIA · PLena

ijest Katoličkog Bogoslovnog Fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, god. XVII, br. 31, Zagreb 1993., str. 112.

²⁴¹ »*Lucia uxor Philippi condam Alexii de Catharo: Item dimitto ducati 10 s. Marie de Antibaro quibus fieri debeat un calice cum sua patena de argento*«; LOVORKA ČORALIĆ, *Legati hrvatskih iseljenika u Veneciji vjerskim ustanovama u domovini*, Croatica Christiana Periodica...op.cit., str. 113-114.

²⁴² »*Radarchius Pastrovichius eidem templo grosses 6. legavit*«. DANIELE FARLATI...op.cit., p. 13. IVAN MARKOVIĆ... op. cit., str. 106. LOVORKA ČORALIĆ, *Iz prošlosti Paštrovića*... op.cit., Zagreb 1996., str. 141.

²⁴³ »*Il resto lasso al prefatto Dimitrii mio marito cum questa conditione che li possessioni quelli ho in Pastrovichi dopio la morte del detto mio marido vadi alla chiesa della s. Maria de Rathaz apresso Antivari accio li sacerdoti de quella chiesa pregano Dio per l'anima mia*«. LOVORKA ČORALIĆ, *Legati hrvatskih iseljenika u Veneciji vjerskim ustanovama u domovini*, Croatica Christiana Periodica...op.cit., str. 113. LOVORKA ČORALIĆ, *Iz prošlosti Paštrovića*, Historijski zbornik, god. XLIX, Zagreb 1996., str. 149.

²⁴⁴ »*Item vollo visitare ecclesiam s. Marie de Rataco et celebrari messa una per l'anima mea*«; LOVORKA ČORALIĆ, *Legati hrvatskih iseljenika u Veneciji vjerskim ustanovama u domovini*, Croatica Christiana...op.cit., str. 113. LOVORKA ČORALIĆ, *U gradu svetoga Marka: povijest hrvatske zajednice u Mlecima*, Zagreb 2001., str. 269.

²⁴⁵ U studiji »*Ratac*« navedeni su i drugi primjeri, poput monograma majstora ili učesnika u gradnji – na potprozorniku sjevernog prozora srednje apside bazilike, zatim na južnoj apsidi bazilike i godina 1473. na sjeveroistočnom uglu klaustura, vjerovatno je riječ o izvršenoj popravci klaustura. ĐURĐE BOŠKOVIĆ – VOJISLAV KORAC, »*Starinar*« ...op.cit., str. 55, 60, 74; cf. Đ. BOŠKOVIĆ, ... op.cit., str. 183. FRANE BULIĆ, *Iscrizioni inedite*, Bulletino di archeologia e storia Dalmata, XVI, Spalato 1893.: »*Frammento di caratteri gotici, proveniente dalle rovine del monastero di S. Maria di Ratac presso Antivari*.« br. 61 (1840), p. 67.

Opatiji je vrlo često praštana carina, naročito u Dubrovniku, ali i u Mlecima, posebno pri uvozu građevinskog materijala i žita: 3. novembra 1366. oprošteno je ratačkom opatu 10 perpera carine pri kupovini cigle za svoju crkvu: »*In consilio minore »abbati monasterii s. Marie de Roteç pro honore b. virginis, facta fuit elemosina de dimittendo sibi perperis X de dohana quin solvet procuppis, quos extrahet de Ragusio pro ecclesia s. Marie*«. ²⁴⁶ Takođe je u Malom vijeću dozvoljeno opatiji da bez carine (»*sine solutione alicuius doane*«) kupi žito i crijep (»*frumentum et tegulas*«) 4. januara 1388. godine. »*Abbati s. Marie de Retec facta fuit gratia, quod possit emere et conducere*« ²⁴⁷ građevinski materijal 10. oktobra 1396. godine, »*pro coperiendo ipsam ecclesiam*«. Oslobađajući opatiju plaćanja carine, Dubrovčani su joj omogućili da marta 1491. uveze oko 28 stara graška.

Ratačkom opatu dozvoljeno da doveze iz Venecije 1457. i 1458. godine bez carine drvenu građu, eksere, gvožđe i ostali građevinski materijal potreban za opravku crkve. ²⁴⁸

Ratac je bio stjecište pobožnih vjernika, ali i mjesto gdje su bolesni starci, slijepci i hromi dobijali hranu i odjeću. Na navedeno je opatija bila obavezna regulom i starim poveljama, a bila je poznata i po gostoljubivosti. ²⁴⁹ Osim što im je prepisivanje rukopisa bilo neophodno za *lectio divina*, intelektualni rad činio je da su benediktinci bili poznavaoi galenskog sistematizovanja ljekovitih biljaka i baštinici saznanja iz prirodoslovnih disciplina. Ta se tradicija održavala i sredinom XV. v., kada se u opatiji spominje i »*spedal*« u kojem su se »liječili« gubavci, siromašni, hodočasnici, bolesni monasi itd.

Opatija je bila i vječno pošivalište: grobljanski natpis na sjevernoj strani glavne apside bazilike B o licu sahranjenom ispod zidova crkve glasi:

+(h)IC REQ(u)IESCIT
OSA MATRIS
LONCE²⁵⁰

Prihode je opatiji od kupoprodaje i od taksi na trgovačku robu ²⁵¹ donosio i poznati sajam koji je održavan o prazniku Male Gospe, na kojem je odobrenjem Malog vijeća od 3. IX.

²⁴⁶ THALLÓCZY L. – JIREČEK K. – SUFFLAY E., *Acta ... op.cit.*, Vol. II (1344 – 1406), Vindobonae ..., p. 51.

²⁴⁷ THALLÓCZY L. – JIREČEK K. – SUFFLAY E.,...*op.cit.*, p. 155.

²⁴⁸ MOMČILO SPREMIĆ...*op.cit.*, str. 207.

²⁴⁹ *Ibid.*, str. 210.

²⁵⁰ BOŠKOVIĆ ĐURĐE – KORAĆ VOJISLAV, *Ratac, »Starinar« ... op.cit.*, str. 54. Nikola, sin Bogoja, obavezao se da radi sa Živkom *filio Radoslavi Longi fabri hinc ad 4 annos proximos*, a da dobit dijele napola. THALLÓCZY L. – JIREČEK K. – SUFFLAY E.,...*op.cit.*, p. 19. Značajno je istaći da period iz kojeg vjerovatno datira ovaj natpis koincidira sa pomenom šegrta Nikole (Mika), sina Andrije Lovrinog Lonci iz Trogira, koji je prema ugovoru iz 1342. registrovanom u splitskoj kancelariji bio obavezan raditi kod barskog graditelja Milka Hvaljenova. CVITO FISKOVIĆ, *Umjetnički obrt XV.-XVI. stoljeća u Splitu*, Zbornik Marka Marulića 1450-1950, JAZU, Zagreb 1950., str. 128-128. *Andreas, filius Laurentii Lonci de Tragurio*, daje 25. III. 1342. na izučavanje zanata sina Nikolu magistru *Milco Qualini murario de Antibarò in arte muraria ad decem annos proxime venturos*. Cf. *Splitski spomenici*, dio prvi: *Splitski bilježnički spisi*, sv. I: *Spisi splitskog bilježnika Ivana pok. Cove iz Ankone od 1341. do 1344.* (prepisao Jakov Stipišić, regesta sastavio Ante Nazor), HAZU, Zagreb 2002., str. 156-157.

²⁵¹ IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, sv. II, ... *op.cit.*, Split 1964., str. 517.

1395. uzela učešća i dubrovačka »pifera«.²⁵² Godišnji prihodi Ratačke opatije procjenjivali su se na 4.500 srebrnjaka.²⁵³ Sredinom XV. v. samostan se prepoznaje kao »vrlo bogat u pokretnostima i nekretninama, u selima i stoci«; odnosno s prostranim posjedima, nalik na velike ugarske ili italijanske opatije.²⁵⁴ U izvještaju iz XVII. v. navodi se da su prihodi opatije iznosili 12.000 fjorina godišnje,²⁵⁵ a njeni opati u XV. i XVI. v. plaćali papinu taksu od 66 2/3 fjorina, dok je cijela barska nadbiskupija imala ukupan dohodak od 20.000 fjorina.²⁵⁶

Ratački opati prihvatili su se privatnih prokuratura, kao 1440., kada *Raditius Grubazeuich* iz Paštrovića, sinovac ranijeg opata Luke, imenuje Đurđa Pelinovića da može primiti od Jakoba Bazanovića iz Bara 200 perpera, koje mu je dugovao pok. *Iohannes Bazanouich*, barski nadbiskup. Opatija je kreditirala okolne dinaste, kao i Mlečane: Đurđe Pelinovića, komendatar opatije u periodu 1457-63., samo je do 1457. pozajmio Republici više od 11.000 dukata, a te godine providuru Francescu Venieru 2.000 dukata i 1462. dva puta po 600 dukata, što svjedoči o finansijskim mogućnostima opatije.²⁵⁷ Godine 1458. on uspjeva dokazati da njegov samostan nikad nije plaćao desetak ranijim gospodarima, niti Republici, te konačno dobija oslobođenje od svih obaveza koje su se opatiji pokušavale nametnuti.

Krajem XV. v. i u XVI. v. barski patriciji bili su u isto vrijeme opati i komendatari ratačke opatije, uživajući njene dohotke, te je komuna Bara u *capitulima* iz 1445. podnjetim Mletačkoj Republici nastojala da se uprava (»*brazo seculare*«²⁵⁸) nad opatijom potvrdi prokuratorima grada Bara i jednom opatu (usljed postojanja dva opata koji su dijelili njena sredstva) i zavede red u njoj.²⁵⁹ Zbog komendatarne uprave opatija je vjerovatno već u XV.

²⁵² »*In minori consilio ad sonum campane more solito congregatio facta fuit gracia piffaris nostris Ragusii salarialis eundi ad festum S. Marie Reteci durando salarium*«. THALLÓCZY L. – JIREČEK K. – SUFFLAY E., ...op.cit., p. 143. P. BUTORAC, *Kotor za samovlade*...op.cit., str. 73.

²⁵³ MOMČILO SPREMIĆ...op.cit., str. 207.

²⁵⁴ PAVAO BUTORAC, *Opatija Sv. Jurja kod Perasta*, Perast 1999., str. 107-108.

²⁵⁵ *Relationis huius auctor est probabiliter Petrus Bogdanić, primum antibarensis dein scopiensis archiepiscopus. 1685.* Vizitacija Kotora koja slijedi izvještaju koji je objavio Theiner obavljena je 1666. godine. AGUSTINO THEINER, *Vetera Monumenta Slavorum Meridionalium*, Tomus secundus: a Clemente VII. usque ad Pium VII. (1524-1800) cum additamentis saec. XIII. et XIV., Zagrabiae 1875., p. 217. IVAN MARKOVIĆ...op.cit., str. 122.

²⁵⁶ MOMČILO SPREMIĆ...op.cit., str. 207.

²⁵⁷ Ibid., str. 211.

²⁵⁸ Cf. »*auxilio brachii secularis*«; AGUSTINO THEINER, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium*, T. I, ab Innocento pp. usque ad Paulum PP. III (1198-1548). Romae 1863., p. 359.

²⁵⁹ Vidi Prilog II.; 19. jul 1445. »Osmo. Takođe, zato što je manastir Bogorodice Svete Marije Ratačke bio vrlo poštovan i mnoga čuda uzdejstvovao među Božjim narodom, te bio vrlo bogat u pokretnostima i nekretninama, u selima i stoci, za manastir se postavljao i određivao prokurator u ime komune Bara, koji je zajedno s opatom primao pomenuti manastir, kao što zakon zapovijeda; opat je imao svoju dužnost, monasi i sveštenici svoju, siromašni, hodočasnici i leprozni svoju, a ako se prizivala bolnica u kojoj su se uvijek nalazili monasi, sveštenici, siromašni, hodočasnici, leprozni i druga lica, svakog su hranili i oblačili kako je dopušteno i časno. A kako su (već) neko vrijeme, od kad je preko odnosne zemaljske gospode navedeni manastir silom oduzet, do danas, dva opata, koji su se složili i dijele rečeni manastir na pet dijelova, jedan uzima dva dijela a drugi tri, a sveštenici, monasi, leprozni i hodočasnici crkve i kuće nemaju svoje dužnosti tako da je na taj način taj manastir došao cijeli u ruševinu, a pobožnost naroda je izostala i božansko tako umanjeno, onome bi

v. počela ekonomski da slabi.²⁶⁰ Vjerovatno su neki opati prisvajali sebi novac i zavještane predmete od vrijednosti (jedan je opat tako zadužio srebrni krst²⁶¹ za 20 perpera i 4 groša kod jedne Dubrovčanke). Senat je odgovorio da u vezi sa opatima neće biti promjene, ali je komuna kasnije, 23. jula 1445., postigla da ikona sv. Marije ostane u katedrali,²⁶² vjerovatno da bi bila na sigurnijem mjestu, a možda i da bi ova crkva sa čuvenom ikonom Bogorodice postala pokloničko mjesto.²⁶³ »Budvani hoće, da je to upravo ona slika, što se kod njih štuje pod imenom *S. Maria de (ili in) Punta* jer talijanski *punta* znači što i hrvatski *ratac*.«²⁶⁴

Dolaskom Turaka, koji su opljačkali pokretnu imovinu samostana, razgrabljeni su i njegovi posjedi. Međutim, nije zabilježeno kad je na Raticu nestalo monaha²⁶⁵. Barski nadbiskup Andrija Zmajević u izvještaju iz 1671. piše: »...srušena, na jednom rtu blizu mora, zvana je sv. Marija Ratačka, sa samostanom, takođe srušenim, koji je pripadao ocima Benediktincima, vrlo prostranih posjeda, koje sada drže Turci. U kapelama navedene crkve koje su opstale celebrira se više puta godišnje, naročito na dan Navještenja i Tijelova, a u molitvama učestvuje cijeli okolni kraj.«²⁶⁶ Ostao je naziv Sutomore, nastao po svetištu sv. Marije, a čitav kraj Spič zove se po hospiciju ove benediktinske opatije (»*Santa Maria degli Ospizi*«²⁶⁷).

Druga benediktinska svetišta na području grada Bara

Na posveti crkve sv. Tripuna u Kotoru, 1166. godine, među prisutnima se navodi i **Ivan**, opat sv. Spasa Barskoga (»*Joannes, abbas sancti Salvatoris Antibarensis*«²⁶⁸). U doku-

---

što smo rekli godilo da Pravednost Prevedre navedeni manastir dovede u predašnje stanje i da svjetovnu ruku prokuratorima koje odredi komuna Bara, da mogu upravljati pomenutim manastir s opatom određenim od strane suda, te da opatova dužnost nema druge revnosti, a da se ostatkom hrane i oblače leprozni i siromašni kaluderi i da se udese i oprave crkva i kuće, kako bi uzraslo i umnožilo se božansko i pobožnost naroda, upravo kako je ranije bilo.« CESARE AVGVSTO LEVI, *Venezia e il Montenegro – Giorgio Czernovich – Antivari 1443-1494 – Stefano Mali il finto Czar e gli ultimi conati della Repubblica*, Venezia, Ottobre 1896., pp. 55, 57, 58.

²⁶⁰ MOMČILO SPREMIĆ...op.cit., str. 209.

²⁶¹ BOŠKOVIĆ ĐURĐE – KORAC VOJISLAV, *Ratac*, »Starinar« ...op.cit., str. 71.

²⁶² *Copia privilegij correcti et confermati per consilium rogatorum Comunitati Antibarj iuxta continentiam tercij capituli* (18. Marzo 1445.). »Item che la imazene de S. Maria de rotezo romagna a la chiesa de San Zorzi in liberta de la cominità. Item chel Arzivescovado de la lor Cita e la Abbadia de S. Maria de rotezo, habia et otegna le soe raxon«. (23 Luglio 1445.) CESARE AVGVSTO LEVI, *Venezia e il Montenegro – Giorgio Czernovich – Antivari 1443-1494 ... op.cit.*, Venezia, Ottobre 1896., pp. 46, 59, 60. »Kad su se Turci stali približavati, bila je slika s Raca (prije 1443. godine) prenesena u Bar u crkvu sv. Jurja«. IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, sv. II, *Benediktinci u Dalmaciji*, Split 1964., str. 514.

²⁶³ MOMČILO SPREMIĆ...op.cit., str. 209.

²⁶⁴ IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, sv. II, ... op.cit., Split 1964., str. 519.

²⁶⁵ Ibid., str. 516. «...opati manastira su i dalje polagali pravo na prihode iz Paštovića, a ovi su to odlučno odbijali, sada kao podanici druge, mletačke države.« *Bar grad*...op.cit. str. 55.

²⁶⁶ Mr SAVO MARKOVIĆ, *Prvi izvještaj Andrije Zmajevića o Barskoj nadbiskupiji Sv. kongregaciji za širenje vjere: godina 1671.*, Istorijski zapisi, Godina LXXI, Br. 1-2/1998., Podgorica 1998., str. 216.

²⁶⁷ IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, sv. II, ... op.cit., Split 1964., str. 519.

²⁶⁸ Ibid. IVAN MARKOVIĆ...op.cit., str. 121.; IVAN OSTOJIĆ...op.cit., sv. III, str. 263.

mentu od prije 24. februara 1252., u pratnji barskog nadbiskupa Ivana de Pian Carpinea u dubrovačkoj luci pominju se »*abbatem Sancti Salvatoris et alios, qui cum eo erant*«²⁶⁹. U pomenutom je samostanu 1284. godine kotorski biskup Dujam sa svojim kaptolom uložio priziv na papu (»*ad summum ponteficem apellat*«).²⁷⁰ Tom činu je prisustvovao kao svjedok i benediktinac Grgur Dubrovčanin, vjerovatno član ovog barskog samostana.²⁷¹

U XIV. stoljeću daruju isti samostan dva dubrovačka testameta: Dubrovčanin Toma *fili q. Pauli de Thoma* u oporuci od 8. XII. 1328. godine ostavlja (za) 500 misa manastiru sv. Spasa²⁷² »*sito in dioec. Antibaro*«,²⁷³ a Marin *Spatarii* u oporuci od 20. VI. 1330. godine naređuje svojim baštinicima: »*Teneatur dare in Antibaro Ecclesiae S. Salvatoris yperperos 10*«. ²⁷⁴ Iz navedenog se vidi da je narod posebno poštovao tu crkvu.

Redovnici mora da su u njemu bili još 1339. godine, jer redovnik **Dominik**, prior sv. Spasa Barskoga (»*frater Dominicus, prior sancti Salvatoris de Antibaro*«), te godine prima od Dubrovčana podmiru danka za srpskog kralja Dušana. Dok se Dominik pominje još 1308. godine, posljednjeg poznatog redovničkog opata **Marka** (»*fratrem Marcum*«) spominje jedno kotorsko punomoćje iz 1352. godine.²⁷⁵

Ovaj barski samostan smatrali su benediktinskim Kukuljević, Šufflay i drugi pisci, ali ga nisu locirali. Đurđe Bošković misli da je centar benediktinaca u samom Baru bio u crkvi sv. Spasa, ukoliko ova crkva nije identična s onom u Menkama, 1,5 km sjeveroistočno od Bara.²⁷⁶ Međutim, kako papa Sikst IV. u dva dokumenta (iz 1473. i od 24. marta 1474. god.), dajući opatiju u komendu i izuzimajući je iz nadležnosti barskog nadbiskupa, samostan sv. Marije Ratačke blizu Bara takođe naziva i samostanom sv. Spasa (»*monasterium S. Salvatoris alias S. Mariae de Rotezio*«,²⁷⁷ »*monasterium et conventum singulosque monachos sancti Salvatoris alias sanctae Mariae de Rotherio, ordinis sancti Benedicti, Antibarensi dioecesis*«)²⁷⁸ – te kako se u prethodnom vijeku gotovo istovremeno utvrđuje opat istog imena (Marko) i kod sv. Spasa Barskoga (1332. god.) i kod sv. Marije Ratačke (prije 1348. god.) – dalo bi se pomisliti, da je to jedan isti samostan.²⁷⁹ Ako nije riječ o crkvama istog manastirskog kompleksa, ili doživljanju samostana (prema godini 1473.,

²⁶⁹ *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije: Dodaci*, Sv. 1. (1020-1270), Priredili: Jasna Marković i Josip Barbarić, HAZU i HDA, Zagreb 1998., str. 160, 161.

²⁷⁰ THALLÓCZY L. – JIREČEK K. – SUFFLAY E., *Acta et diplomata ...op.cit.*, Vol. I., op. cit., p. 147.

²⁷¹ Cf. istoimenog »*abate Melede*« IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, sv. I. *Opći i povijesno-kulturni osvrt*, Split 1963., str. 70.

²⁷² »*Item Monasterio S. Salvatoris sito in dioec. de Antibaro Misse 500.*« DANIELE FARLATI...op.cit. p. 13.

²⁷³ MOMČILO SPREMIĆ...op.cit., str. 201.

²⁷⁴ DANIELE FARLATI...op.cit. p. 13.

²⁷⁵ IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, sv. II, ...op.cit., Split 1964., str. 519. U n.d., sv. III, Ivan Ostojić navodi da se opat Marko pominje 1332. godine. Str. 267, 315.

²⁷⁶ ĐURĐE BOŠKOVIĆ...op.cit., str. 291.

²⁷⁷ IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, sv. II, ...op.cit., Split 1964., str. 520.

²⁷⁸ *Ibid.*, str. 516.

²⁷⁹ *Ibid.*, str. 519.

ubilježenoj na uglu klaustara), moglo bi biti, da su ispočetka postojala dva samostana – jedan sv. Mihaila i drugi sv. Spasa – koji su se kasnije sjedinili na Ratu.²⁸⁰

Sjeverno od Bara 3 kilometra, neki autori smatraju da se nalaze ostaci stare benediktinske opatije sv. Marka, s ruinama neke građevine s njene sjeverne strane.²⁸¹ Crkva sv. Marka »*extra muros Antibarenses*« spominje se prvi put 1291. godine.²⁸² Prema nekim piscima, moguće da je u Baru²⁸³ postojao ženski benediktinski samostan (*Moniales benedictinae Antibari*), ali nije ubiciran. Marin Bizzi u izvještaju od 11. decembra 1618. donosi konkretnije podatke: »*Erant in Civitate Moniales S(anc)ti Andreae ordinis S(anc)ti Benedicti, quae in principio passate calamitatis, male inter barbaros securae quaedam Ragusium, et Cattari perfugiunt.*»²⁸⁴ Prema D. Farlatiju i J. Coletiju, benediktinke su pobjegle pred Turcima, koji su im samostan u XVI. v. do temelja porušili.²⁸⁵ U Zupcima se temelji ruinirane crkve nazivaju Benediktinski dom.²⁸⁶

Ratačka opatija sada se hodočasti dva puta godišnje: na Tijelovo i na blagdan Velike Gospe²⁸⁷. Neke tradicije još uvijek žive kod lokalnog stanovništva.²⁸⁸ Misa se održava na glavnom oltaru bazilike (oltaru Gospe Ratačke), dok je preostali dio kompleksa znatnim dijelom prekriven mediteranskim rastinjem i uz povremene konzervatorske intervencije pokušava se otrgnuti zubu vremena. Kako su srednjovjekovni redovnici rado registrovali važnije događaje kroz *annales* i *chronicae*, biografije savremenika i životopise svetaca, presumcija da je Pop Dukljanin²⁸⁹ mogao pisati svoje djelo i u opatijskom skriptoriju, trebala bi biti dovoljan podsticaj za očuvanje ovog memorijalnog ambijenta, dragulja našeg kulturnog nasljeđa.

²⁸⁰ Ibid., str. 519.

²⁸¹ Ibid.

²⁸² Ibid.

²⁸³ IVAN MARKOVIĆ...op.cit., str. 121.

²⁸⁴ MARKO JAČOV, *Spisi tajnog vatikanskog arhiva XVI-XVIII veka*, Beograd 1983., str. 33. »U gradu su se nalazile redovnice sv. Andrije reda svetog Benedikta, koje su odmah izbjegle opasnost i nesigurne među barbarima, pobjegle u Dubrovnik i Kotor.« Prijevod: Prof. Iva Kurelac, Zavod za povijesne znanosti HAZU, Zagreb.

²⁸⁵ IVAN OSTOJIĆ...op.cit., str. 527. Isti autor, n.d., sv. III, str. 270.

²⁸⁶ IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, sv. I. *Opći i povijesno-kulturni osvrt*, Split 1963., str. 384.

²⁸⁷ »*Da se sačuva uspomena na ovu svetinju, narod iz župe Zanković i i Brce ide svake godine na Veliku Gospu u procesiji na Rtat, gdje se čita sv. Misa, a na Tijelovo ide na isti način i župa šušanjnska.*« Don NIKO LUKOVIĆ, *Zvijezda mora*...op.cit., str. 72.

²⁸⁸ Unutar opatijskog kompleksa sve do 1882. godine bilo je grobište bratstva Talića. Medovići i Kovači iz Bree pamte da su njihovi preci bili u službi ratačkog manastira. IVAN JOVOVIĆ, »*Rt svete Marije – Ratačka opatija*«, Matica, Proljeće-Ljeto 2002. Cetinje., str. 150, 153. Čakalovići se vezuju za tradiciju iznošenja vode do opatije. Vidi i: ATANAZIJE MATANIĆ *Izvištaji kotorskih biskupa o kotorskoj biskupiji sačuvani u tajnom vatikanskom arhivu (1592. – 1894.)*...op.cit., str. 429; RADE NOVAKOVIĆ, *Spič*...op.cit., str. 103.

²⁸⁹ IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, sv. I. *Opći i povijesno-kulturni osvrt*, Split 1963., str. 326. Cf. n.d. istog autora, sv. III, str. 351.

Zaključak

Inicijalno posvećena sv. Mihailu, a zatim Bogorodici, svi dokumenti svjedoče da je Ratačka opatija, oformljena već u vrijeme prve dukljansko-zetske dinastije, pripadala benediktincima. Darovnice Ratačkoj opatiji, kao i spisi iz vatikanske kancelarije ukazuju na njenu važnost i medievalni značaj, a arhivski dokumenti, posebno legati, potvrđuju njeno mjesto u duhovnom životu pripadnika različitih društvenih staleža.

Smještena na limesu medievalnih država, oblasti i autonomnih komuna, opatija je bila središte ili ishodište mnogih diplomatskih aktivnosti, koje su značajno uticale na ondašnje političke relacije, pa i na važnija historijska zbivanja i procese. Diplomatske misije za zetske, srpske, bosanske i albanske dinaste, te posrednička uloga na koju su kod nje nailazili Dubrovnik u XIV., a osobito Venecija u XV. v., uticale su na privilegovanu poziciju opatije.

Raspoloživi dokumenti koji govore o Ratu nagovještavaju kompleksnost odnosa *intra moenia* opatije, iako su šturi izvori koji o tome direktno govore. Znatno su sadržajni izvori koji upućuju na privilegije opatije i ustanovu komende iz XV. i XVI. v., te oni koji govore o granicama njenog posjeda i gradskog distrikta, a koji otkrivaju i podatke oko kojih se dvojilo, govore o opatima, te indiciraju smjerove društvenih prožimanja, ukazujući takođe da je opatija ugasla kasnije, kroz sporiji proces gašenja redovničkog života, nego što se to uobičajeno datira u historiografskim radovima.

Značaj ratačkog hodočasničkog odredišta i ekonomska moć opatije utemeljene moguće već na kasnoantičkim tradicijama, činili su imponentan oslonac svjetovnim vladarima. Opatija je ostavila značajan pečat na etničku i vjersku strukturu kraja koji joj je gravitirao, utičući i na šire interkulture odnose.

Prilog I.

Granice i posjedi opatije kroz značajne darovnice

Kralj Stefan Uroš Milutin je sljedeću privilegiju dodijelio »samostanu Svete Marije Ratačke, kojem, kada je sam darovao vrlo mnogo toga, tada je potvrdio sve što je od majke Jelene, kao i od njega samoga, bilo darovano opatu i monasima ratačkim, te naredio da to vrijedi zauvijek i bude pošteđeno svakog podavanja, nego u tom privilegiju i na mnogim onim mjestima za koja se kaže gore da su bila darovana dvama samostanima Praskvici i Gradištu, neka se pripišu ratačkom cenobiju; ovdje se činilo da se može povezati da gotovo sva ona dobra bila su zajednička svima trima samostanima ili da su bila podvrgnuta ratačkom kao primarnom ostala dva sa svim njihovim predijima i posjedima. To je, naime, na taj način.«

Electæ, ab Angelo salutatae, Immaculatae, Benedictæ, Nobili, Reginae nostræ, Dominæ Genetrici Dei, Clementissimæ Virgini Mariæ & (...) Monasterio Rotacii, Deique Genetrici hæc loca in perpetuum possidenda tradimus. Dubovizzam, Zubrianam, Bratam, Toplim, Septinam, Seglanem, Spiglianem cum bis confiniis & c. (...) Quibus in locis dominabatur mea mater – domina Helena, quæ itidem easdem possessiones eidem Monasterio donavit, nosqu hanc donationem confirmamus, ut habeant Monachi, unde percipiant quæ ad

victum & vestitum necessaria sunt, & quæ illis supersunt, senibus, invalidis, claudis, ægrotis pauperibus largiantur & c. (...) Hoc Privilegium Monasterio, S. Mariæ Rotaciensi concessi, cum Catharum veni, & mæcum venerunt hi viri nobiles Archiepiscopus Antibarensis Marinus Comes Miroslavus, Episcopus Segremani Joannes, Episcopus Zentæ Michael, Miroslavus & Vladislavus Jupani, Episcopus Cathari Dumona, & duo testes Paullus & Drago; quaomnia, ut omnibus nota essent, in publica tabulas ut referret, Paullo Diacono mandavi mense Martio, die decimo quinto²⁹⁰ an. 1310

²⁹⁰ »Ispravi, godine 1307., kao što smo opomenuli, ali ne ustraj na razlici imena u oba slučaja. Ubaci sumnju u privilegij u oba ili drugoga lažnost, kad ne može biti, da isti istoga dana različitim imenima potpisuju u javnim i kraljevskim popisima, u kojima se zahtijeva da se piše s najvećom pomnjom i istinom. Tada se, naime, nama čini vrlo lažnim primjer oba, razlika imena i greška, koju smo na kraju prvog i drugog otkrili, može se pripisati po pravu grešci zapisničara ili tumača, neka se oba ili drugi od oba odbace.« »Itaque primum ex altero ita corrigendum censeo itemque confirmarunt Michael Episcopus Zentæ, Miroslavus & Uladislavus Jupani, Damianus seu Dumona vel Domnius Episcopus Cathari, qui tum revera huic Ecclesie præerat. Mirosravi vero & Episcopi & Jupani nomen confusum esse facile constat. In altero vero sic legas; Archiepiscopus Antibarensis Marinus primum Aulae regie locum tenens idemque regius Cancellarius, Episcopus Zentæ Michael & c. rejectis iis, Comes Miroslavus Episcopus Segremani Joannes, quæ videntur intrusa; neque divinare quis velit, qui locus, quæ urbs Segremania fuerit, quam Joannes regebat; nisi & urbem & Episcopum Rasciani ritus intelligere malimus, urbemquæ ipsam penitus eversam dicamus.« DANIELE FARLATI...op.cit., p. 58. Cf. »privilegium retrahi oportet ad annum 1307. vel fortasse ad annum superiorem«. DANIELE FARLATI...op. cit., p. 57.

»Cænobium ac templum S. Mariæ in pago, cui nomen *Rotacium*, ingenti mole sumptuque extractum, & opimis vectigalibus dotatum, ut diximus, situm est in edito collesecus oram maritimam, distatque Antibari in occasum, atque meridiem millia passuum circiter quinque. Abbas vero & Monachi hujus Cænobii, ut quod sibi ab Helena & Urosio, aliisque Regibus donatum fuerat, magis firmum, stabile ad perpetuum esset, post annos fere quinque ab accepto Urosii diplomate, Clementem V. Pontificem Maximum supplicibus literis rogarunt, ut se suaque omnia in clientelam Sedis Apostolice recipret: quibus perbenigne annuit Pontifex, ut edusdem literæ Abbati et Monachis inscriptæ declarant.« DANIELE FARLATI...op.cit., p. 58-59. Cf. »Sane vacante dudum Antibarensi ecclesia per obitum bone mem. Marini Antibarensi Archiepiscopi, dilecti filii...« AGUSTINO THEINER, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium*, T. I, ab Innocento pp. usque ad Paulum PP. III (1198-1548). Romae 1863., p. 123; *Clementis PP. V Anno II. Christi 1307.*, Ibid., p. 124.

Cf. Hrisovulja kralja Milutina svetoj Bogorodici Rtačkoj od 1319.: »I tu milost satvori kraljevstvo mi domu svetije Bogorodice Retačskije, koji pride u Kotor grad. I tu biše s kraljevstvom mi vlastele: arhijepiskop barski Marin, i kaznac (blagajnik) Miroslav, i jepiskop Hlmski Joan, i jepiskop Zetski Mihail, i čelnik (činovnik ili starješina postavljen od vladara) Branko, ded (upravnik dvora) Miroslav, župan Vladislav, biskup kotorski Dumunija.« LJUBOMIRKA KRKLJUŠ, SRĐAN ŠARKIĆ, *Odabrani izvori iz državnopravne istorije Jugoslavije*, Beograd 1982., str. 42.; LOVORKA ČORALIĆ, *Iz prošlosti Paštroviča*, ...op.cit. str. 139, 150-151. Cf. PAVAO BUTORAC, *Kotor za samovlade*...op.cit.

»Orig. membr. in arch. aulico Viennæ, sigillum pendens: inscriptio illegibilis; aliud exemplar cum sigili fragmento in arch. Veneto: Patti sciolti. Apographum in mon. Maina, in finibus Montis Nigri servari ait Miklosich; quo haud dubie usus est Petković, qui illud e duobus schedulis membraneis consutum esse narrat. A. 1458. 28. augusti »prothonotarius et commendatarius s. Mariæ de Rotaco« Venetiis contra capitaneum Scutari »privilegi sciavi« laedentem diploma hoc appellans protestatur (Senato Mar VI, 90. Makušev, Ist. raz. 134). A 1604. autographum ad petitionem communitatis Pastrovići (cf. Predelli, Libri Comm. IV, 48 no. 130 (a. 1423) et Ljubiša Magazin srpsko-dalmatinski, Zara 1845, 117-135) translatum est in latinum (Deliberazioni 1604. Senato 1. Arch. regnic. Venet.). Versione italica valde depravata (datum 1310, 15. martii), quam sibi »a Marco Antonio Bellafusa patricio olim Scodrensi nunc Buduensi« traditam esse narrat, usus est Farlatus. – Hoc loco et non separatim adducendæ sunt *litterae spuriae*, quibus idem rex a. 1310. 15. martii »monasterio Prasquizzae, item monasterio Gradistae sive *Dubovizzae* has villas Burinam, Brates, Toplis, Spetinam, Berglianem, Seglianem, Thesem cum courm confibus« (ad Ponticulum in lacum in Gradistam, ab vertice montis Dievin, ad Spizzam, ad Calez, Plies, Ostrovizzam, »Zelenikam quæ ad mare prospicit«), a matre sua Helena donatas confirmat »Laudavit Marinus archiepiscopus Antibarensis, primum aulae regiae locum tenens idemque regius cancellarius« etc. (*Farlati VII, 57s (latinis verbis ex versione italica apud monachos Prasquizenses) = Fejér, Cod. dipl. VIII 7, 50 s. (contractum) cf. Gelcich, Memorie storiche 92). Quod

Prilog II.**Capitula****MCCCCXLV. – die XVIII Julij.****Quod capitulis porrectis per Ambasciatores Comunitatis nostre Antibarj respondeatur, et primo. (...)**

Ad octavum. Item per che lo monasterio de madona Sancta Maria de rotez fo molto devoto, et molti miracoli ha facto in lo povolo de dio, et si fo molto richo in cosse mobile et stabile in ville et animali, del qual monastier se meteva et poneva sempre procuratorj per la Comunità de Antivarj, i qual insieme cum li Abbadi ricevano el dito monestier, si chomo commanda la leze, li Abbadi haveva el suo dover, li monaxi e li preti el suo dover, li poveri pelegrini e levroxi el su dover, e si se appellava spedal in lo qual se trovava sempre monaci preti poveri pelegrini levrosi et altre persone, a chaxon havevano victo et vestito licito et honesto. Et se algun tempo che per li signori teriani, de certi lo dito monestier fo tolto intensamente ala fin al prexente sono doi Abbadi, i qual sono vegnudi ad accordo, e parteno el dito monestier in cinque parte, uno piglia doi parte, e l'altro tre, e li preti monacj levroxi pelegrini ecclesia e case non hano el so dovere per tal modo, che quel Monasterio vene tuto in ruina, e la devocion del povolo si e manchado, e lo divino sic minuido, che piaxesse ala dita nostra I. d. S el dito monestier redur in grado pristino, e dar brazo seculare ali procuratori facti per la Comunità de Antivarj, che possano rezer el dito Monasterio cum lo Abbado facto per la chorte, e che lo Abbado non habbia altro zeto el suo dover, e lo resto che se nodrigan e vestano li calogeri levrosi e poveri, e che se conzi, e reparano la ecclesia, e le chaxe, azo che crescha e multiplica lo divino e la devocion del povolo, si chomo fo antigamente.

Respondeatur, quod de Abbatibus nulla volumus ut fiat mutatio, sed de provisoribus eligendis per illam Comunitatem, volumus, ut quemadmodum facere soliti sunt per elapsum, ita et nunc servantur consuetudines sue.²⁹¹

diploma a monachis Dubovizensibus monasterium suum in libertatem vindicare studentibus (probabiliter intio saec. XVII. cf. infra doc. 1350, 17. dec.) confectum esse etiam sine multis verbis clare patet. Qua in fabricatione inficeta nec autographo quidem sed versione diplomatis nostri itailca, quam nonnullis e diplomatibus regum Hungariae sumptis exornavit flosculis, usum fuisse falsarium ex nota utriusque chronologica constat.

Miklosich, *Joannis Chrysostomi homilia in ramos palmarum*, Vindobonae 1845, 66-68. * Id. Mon. Serbica 67-69 (exem. Vindobonense; sub a 1305-1307) = SMIČKLAŠ, Cod. dipl. VIII, 97. PETKOVIĆ, *Zapisky imp. akad. Petropol.* 3 (1863), 264 (facsimile praebet apographi, sed locum, in quo servatur, memorare obliviscitur) = NOVAKOVIĆ, *Glasnik* 20 (1866), 214. * MAKUŠEV, *Glasnik* 32 (1871), 164 (ex arch. veneto; sub a. 1313). LJUBIĆ, *Starine* 10 (1878), 1-3 (versio latina). FARLATI, *Illyr. sacr.* VII, 58 (versionem italicam latinis verbis expressit contracte; sub a. 1307.). (...)

In utroque autographo annus desideratur. (...) 1305. (Sicut e facsimili apparet, littera r notae chronologicae ultima a lectore leviter erudito, qui apographi tenorem cum Miklosichio communicavit, pro e haberi potuit.) Cuius notae fides et mentione Marini archiepiscopi (v. doc. 1301, 30. iunii et 1307, 25. febr. cf. Jastrebov, *Glasnik* 48 (1880). 397 nota 1) et ratione confirmatur ipsa, quod in nota chronologica annus domini est adhibitus et non annus in diplomatibus serbicus usitatus byzantinus; quae ratio casu in alio suspicionem excitans, hic sufficienter explicatur relationibus admodum amicabilem, quae illo ipso tempore inter Serbiae regem et sedem florebant Romanam. « THALLÓCZY L. – JIREČEK K. – SUFFLAY E., *Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia*, Vol. I ...op.cit., pp. 160-161.

²⁹¹ »Neka se odgovori da ne želimo nikakve promjene kod opata, iako o nadzornicima izabranim od strane te opštine želimo, na način kao što su običavali činiti u proteklo vrijeme, u toj mjeri i sada da se pokoravaju

Prilog III.

**Conventus s. Salvatoris alias s. Mariae de Rotetio ord. s. Benedicti dioec. Antibaren-
sis, quoad Simon archiepus Patracensis eius commendatarius fuerit, ab iurisdictione
archiepi Antibarensis eximitur. Reg. An. III. Tom. 16. fol. 260.²⁹²**

Sixtus episcopus etc. Ad futuram rei memoriam. Licet ecclesie et monasteria singula per universum orbem consituta sedi apostolice, que super illa obtiner divina dispositione primatum, sint subiecta, ipsa tamen sedes nonnulla ex eis ac personas in illis altissimo famulantes sibi aliquando usque ad certum tempus specialiter subdit, et a quorumlibet aliorum eximit potestate, prout in dño conspicit salubriter expedire. *Hinc est, quod nos cupientes, ut dilecti filii Conventus Monasterii sancti Salvatoris, alias sancte Marie de Rothetio, ordinis Benedicti Antibarensis diocesis eo quietius et devotius possint altissimo famulari, quo magis se noverint a perturbationibus et molestationibus liberos et speciali privilegio coniunctos, Venerabilis fratris nostri Simonis Archiepiscopi Patracensis et Epi Iustinopolitani, Referendarii nostri, in Cancellaria apostolica pro Venerabili fratre nostro Roderico²⁹³ Episcopo Albanensi sancte Romane ecclesie Vicecancellario Locumtenentis, qui etiam tempore, quo ecclesie Antibarensi presidebat, monasterium predictum ex concessione et dispensatione sedis predictae in commendam obtinebat, prout una cum Patracensi et Iustiopolitana ecclesiis, quibus preesse dignoscitur, obtiner, in hac parte supplicationibus inclinati, tam ipsum Simonem Archiepiscopum et Commendatarium, quam Monasterium et Conventum predictos, singulosque Monachos, personas, vassallos, subditos et membra eiusdem Monasterii presentes et futuros²⁹⁴ cum omnibus et singulis eorum familiaribus et servitoribus, ac rebus et bonis mobilibus et immobilibus presentibus et futuris ab omni iurisdictione, dominio, potestate, superioritate, visitatione, correctione et punitione moderni*

svojim običajima.« CESARE AVGVSTO LEVI, *Venezia e il Montenegro – Giorgio Czernovich – Antivari 1443-1494* ...op.cit., Venezia, Ottobre 1896., pp. 55, 57, 58.

²⁹² AGUSTINO THEINER, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium*, T. I, ab Innocento pp. usque ad Paulum PP. III 81198-1548). Romae 1863., pp. 497-498.

²⁹³ Rodrigo Borgia, poslije papa Aleksandar VI (1492.-1503.), »Albano«, The Catholic Encyclopedia Volume I; <http://www.newadvent.org/chiwon/01255b.htm>.

²⁹⁴ »Stoga, budući da želimo da ljubljani sinovi iz zbora samostana sv. Spasitelja odnosno sv. Marije Ratačke reda sv. Benedikta u Barskoj dijecezi mogu mirnije i pobožnije služiti Previšnjem, koliko više da su od smetnji i zlostavljanja slobodni i povezani s posebnim privilegijem časnog našeg brata Šimuna, nadbiskupa patraskog i biskupa koperskog, našeg referenta u Apostolskoj kancelariji za našeg časnog brata Rodriga, albanskog biskupa i vršioca dužnosti vicekancelara Svete rimske crkve, koji je također u ono vrijeme, kada je predsjedao barskom crkvom, prijeručeni samostan po dopuštenju i odobrenju prijeručene Stolice zadobio u komendu, kako bi ju je zajedno s patraskom i koperskom crkvom, kojima sada predsjedava, držao, naklonjeni u tom dijelu molbama, kako samog Šimuna nadbiskupa i komendatora, tako i prijeručenih samostana i zbora, pojedinih redovnika, osoba, vazala, podanika i članova istog samostana sadašnjih i budućih...«
»Prema sadržaju teksta razvidno je da je Šimun bio barski nadbiskup i tijekom toga vremena imao je u komendi ratačku opatiju. Nakon što je prestao biti barskim nadbiskupom, imenovan je biskupom Kopra i nadbiskupom Patrasa te referentom (izvjestiteljem) kardinala Rodriga, tada vršitelja dužnosti vicekancelara Svete rimske crkve. U tom je trenutku Rodrigo Borgia, kasniji papa Aleksandar VI., biskup grada Alba Longa kraj Albanskog jezera, u Laciju (danas Albano Laziale). Dakle, kao koperski biskup i patraski nadbiskup, Šimun želi i nadalje zadržati komendu nad Ratcem, a prema sadržaju pisma to podupiru i tamošnji redovnici i stanovništvo. Sadržaj teksta upućuje da je molbi udovoljeno te da je Šimun i dalje ostao ratačkim komendatorom, bez obzira na činjenicu što u tom trenutku više nije bio barski nadbiskup.« Cf. IVAN OSTOJIĆ, n.d., sv. III, str. 315.

et pro tempore existentis Archiepiscopi Antibarensis eiusque Vicariorum et officialium, quandiu idem Simon Archiepiscopus Monasterium ipsum obtinuerit dumtaxat, apostolica auctoritate tenore presentium penitus eximimus et totaliter liberamus, ac liberos ac exemptos liberaque et exempta fore decernimus et declaramus, ita quod ipsi Simon Archiepiscopus et Commendatarius, Conventus, Monachi, persone, vassalli, subditi, familiares et servitores interim non coram Archiepiscopo Antibarensi, Vicariis et officialibus prefatis, sed coram sede predicta aut legatis vel delegatis eiusdem dumtaxat teneantur cuilibet de iusticia respondere, ipsique Archiepiscopus Antibarensis, Vicarii et officiales nunc et pro tempore existentes nullam, etiam ratione delicti, contractus vel rei, de qua agitur, ubicumque committatur delictum, initaure contractus aut res ipsa consistat, in eos vel ea tanquam prorsus exemptos et exempta iurisdictionem, dominium vel potestatem quomodolibet exercere, aut excommunicationis, suspensionis vel interdicti seu alias sententias et penas promulgare non possint nec debeant quoquomodo, decernentes exnunc omnes et singulos processus, sententias, censuras et penas, quos et quas contra exemptionem, decretum et declarationem huiusmodi forsitan haberi vel promulgari, necnon quidquid secus a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter attemptari contigerit, irrita et inania nulliusque existere roboris vel momenti. Et nichilominus Venerabilibus fratribus nostris Ragusino et Duracensi Archiepiscopis ac Epo Urbinati per apostolica scripta mandamus, quatenus ipsi, duo aut unus eorum per se vel alium seu alios premissa omnia et singula, ubi et quando opus fuerit, ac pro parte dicti Simonis Archiepi et Commendatarii fuerint requisiti, solemniter publicantes, prefatosque Simoni Archiepo et Commendatario, ac Conventui, Monachis, personis, vassallis, subditis, familiaribus et servitoribus prefatis efficacis defensionis auxilio assistentes non permittant eos, seu sliquem ipsoram contra tenorem presentium per Archiepiscopum Antibarensensem, Vicarios et officiales predictos, vel quoscumque alios quomodolibet impediri, inquietari seu molestari, Contradictores per censuram ecclesiasticam, appellatione postposita, compescendo, Non obstantibus fel. record. Innocentii pape III. predecessoris nostri circa exemptos, que incipit, Volentes, et aliis apostolicis constitutionibus contrariis quibuscumque, aut si Archiepiscopo Antibarensi, Vicariis et Officialibus prefatis vel quibusvis aliis communiter vel divisim ab eadem sit sede indultum, quod interdicti, suspendi vel excommunicari non possint per litteras apostolicas non facientes plenam et expressum, ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem. Nulli ergo etc. nostre exemptionis, liberationis, declarationis, constitutionibus et mandatis infringere etc. Si quis autem etc. Datum Rome apud Sanctum Petrum Anno Incarnationis dominice M.CCCC.LXXIII., nono Kalendas Aprilis, Pontificatus nostri Anno Tertio.

Prilog IV.

Istorijski arhiv u Kotoru, Sudsko-notarski spisi (SN), Spisi kneza i kapetana Kotora Albana Sagreda, svezak VI., br. 319., str. 1001. (7. VI. 1440.; indikcije III., dies martis)

Otvaranje/čitanje (*presentatio*) oporuke *Catarina uxor Lieschi fabri*; testament je načinjen 3. VI. 1440. godine, u Kotoru, u kući prijerečene oporučiteljice. Otvaranje oporuke obavlja se neposredno nakon smrti oporučiteljice.

»... *Item ordinavit micti vnum hominem vel feminam bis ad sanctam Mariam de Retatio pro voto suo pro anima sua.*«²⁹⁵

Prilog V.

Istorijski arhiv u Kotoru, Sudsko-notarski spisi (SN), Spisi kneza i kapetana Kotora Antonija De Cha' De Pesaro, sv. V., br. 475., str. 558. (14. XII. 1433., indikcija XI, dies lune.).

Otvaranje oporuke načinjene 28. XI. 1433. godine, načinjene u kući oporučiteljice *Anna vxor condam ser Marci de Drago*.

»... *Item reliquit pro voto sancte Marie de Rotatio vnam coronam argenteam valoris yperperorum viginti.*«²⁹⁶

Prilog VI.

Istorijski arhiv u Kotoru, Sudsko-notarski spisi (SN), Spisi kneza i kapetana Kotora Antonija De Cha' De Pesaro, sv. V., br. ?, str. 379.

Datum otvaranja testamenta: 8. VII. 1431. Testament Ivana pokojnog Tripuna Buće (*Buchia*).

»... *Ancora voglio chel se manda vn prete a sancta Maria de Rotaço per vn vodo che ho adosso.*«²⁹⁷

Prilog VII.

Istorijski arhiv u Kotoru, Sudsko-notarski spisi (SN), Spisi kneza i kapetana Kotora Paola Contarena ili Albana Segreda, sv. VI., br. 2662., str. 924.-925. (10. III. 1440.). Prokuratura (postavljanje opunomoćenika).

Na margini: *Raditius Grubazeuich procurator per cartam antibarenssem Eisdem milesimo et indictione et die X marcii.*

Raditius Grubaceuich de Pastrouichiis ad presens habitator Catari omni modo, via, iure et forma quibus melius potuit et potest fecit, constituit et ordinavit reuerendum virum dominum Georgium Polinouich, abbatem dignissimum monasterii sancte Marie de Rotatio, absentem tamquam presentem, suum verum et legiptimum procuratorem, actorem, factorem et nuntium specialem et quicquid aliud melius dici et esse possit specialiter et expresse ad exigendum et recipiendum a Jacobo Bazanouich de Antibaro yperperos ducentos solidos X de Chataro qui ut supra(?) dare tenebatur condam reuerendus in Christo

²⁹⁵ «Takode odredi da se pošalje jedan čovjek ili žena do svete Marije Ratačke zbog zavjeta (da se moli) za njenu dušu.»

²⁹⁶ »Isto tako ostavi za zavjet sv. Mariji Ratačkoj jedna srebrna kadionica vrijednosti dvadeset perpera«.

²⁹⁷ »Još želim da se pošalje jedan sveštenik svetoj Mariji Ratačkoj za jedan zavjet koji sam uzeo«.

pater et dominus Iohannes Bazanouich olim archiepiscopus dignissimus Antibarensis per instrumentum publicum debiti scriptum milesimo, indictione et die contentis in ipso tamquam ab herede et successore dicti condam reuerendi domini archiepiscopi et ad faciendum finem, remissionem, quietationem et securitatem de receptis et si opus fuerit pro executione(?) predictorum ad comparandum coram regimine antibarensi et alio quocumque iudice et iudicio tam ecclesiastico quam seculari ad petendum, respondendum, terminos et dilationes dandum et recipiendum, ad producendum testes, scripturas et instrumenta et queque(?) iura et producta oponendum et obiciendum, ad substituendum et ad iurandum in animam ipsius constituentis, ad audiendum sententias pro et contra et ab ipsis appellandum et protestandum, appellationes et protestationes prosequendum et terminandum, alia in iudicio et extra faciendum et procurandum et exercendum neccessaria in predictis et circa predicta et que ipsemet constituens facere possit si presens esset pro modo(?) de rato(?). Actum Catari in cancellaria comunis presentibus domino Dragoe de Luca iudice, domino Michaelae de Pellegrina auditore.²⁹⁸

Prilog VIII.

Istorijski arhiv u Kotoru, Sudsko-notarski spisi (SN), Spisi kneza i kapetana Kotora Paola Contarena(?), sv. VI., br. 221 (ili 21?), str. 68. (21. XI. 1436., indikcija 11.)

Na margini: *Abbas sancte Marie de Rotatio cum magistro Marino de Adamo solidos XII Antescriptis milesimo et indictione, die vigesimo primo mensis novembris. Reuerendus in Christo pater dominus Georgius Pellinouich Dei gratia abbas ecclesie sancte Marie de Rotatio ex vna parte et magister Marinus de Adamo de Cataro aurifex ex altera parte ad tale pactum et conventionem insimul deuenerunt, videlicet cum idem magister Marinus alias habuerit et receperit vti fuit confessus a condam reverendo viro domino Duca²⁹⁹ de Pastrovichiis olim abbate dicte ecclesie sancte Marie de Rotatio vncias triginta tres argenti fini pro vno turibulo fiendo in dicta ecclesia sancte Marie de quo argento sibi restituendo optinuit sententiam reverendus pater dominus Buçius abbas dicti monasterii contra magistrum Marinum predictum precium argenti et sententie, pariter? dictus dominus abbas Bucius recepit a dicto magistro Marino ducatos octo auri. Nunc autem reverendus? dominus Georgius Pelinouich abbas predictus promittit super se et omnia bona dicte abatie(?) dare dicto magistro Marino ducatos octo auri hinc ad primam diem mensis ianuarii proxime venturi 1437 et dictus magister Marinus per se et suos heredes et successores et super se ipsum(?) et omnia sua bona presentia et futura promisit et se solempniter obligavit dare et manualiter consignare dicto domino Georgio abbati dicti monasterii sancte Marie vel successoribus suis. Si ipse tunc ibidem non esset vnum turibulum de argento fino fulcitum ponderis vnciarum triginta trium hinc per totum mensem iulii proxime venturum 1437 sub pena de quinque in sex etc., renuntians etc. pretium thuribuli facturi, manuum, dictus dominus abbas Georgius per se et suos successores promisit dare dicto*

²⁹⁸ Radić Grubačević iz Paštrovića, stanovnik Kotora, odredio je za svojeg prokuratora Đurđa Pelinovića, opata manastira sv. Marije Ratačke da može da primi od Jakoba Bazanovića iz Bara 200 perpera, koji mu se duguju, kao što se vidi iz priznanice Ivana Bazanovića, bivšeg barskog nadbiskupa. Cf. MOMČILO SPREMIĆ...op.cit., str. 212.

magistro Marino solidos sex de Cataro? pro vncia et caligis? de pano? et omnes cartas et sententias quas ipsum monasterium haberet super ipsum magistrum Marinum et contra ipsum magistrum Marinum sibi promisit restituere incissas, cassas et annullatas et facere sibi omnem securitatem quam amplius dicta de causa nulla re molestetur. Et quia dictus magister Marinus dicit se laborasse dicto(?) monasterio? faciendo sibi lampades argenteas et bullas ipsius monasterii predictus dominus Georgius abbas ex vna parte et magister Marinus ex alia remanserunt contenti quod quicquid super hac secunda parte dixerint et terminaverint inter eos presbiteri dicti monasterii sancte Marie de Rotatio et ser Matheus Miros de Antibaro quod vna pars debeat alteri refecerit predicto laborerio sit firmum et ratum, promittentes dictus dominus abbas et dictus magister Marinus actendere ad omnia que ipsi presbiteri dicti monasterii et dominus ser Mateus dixerint et terminauerint inter eos, renuntiantes etc. Actum etc. Testes ser Georgius de Buno(?) iudex, ser Iohannes ser Marini de Biste auditor.³⁰⁰

Na margini: *1444, inditione VII, die XII iunii, coram magnifico domino Leonardo Bembo honorabili comite Catari et iudicibus suis, ser Dobrusco de Margotio?, ser Nicolao condam ser Lodouici de Boliça et ser Iohanni condam ser Mathei de Besantis, sedentibus sub lobia canzelarie comunis, ego Iohannes de Luxia canzelarius comunis Catari dedi et presentauim magistro Marino de Adamo libram vnam argenti fini et? aspris? et argenteis michi datam per Petrum famulum domini Georgii Pelinouich abbatis monasterii sancte Marie (prekriženo: Georgii de Culfo Catari³⁰¹) quod argentum dictus magister Marinus recepit de manibus meis in presentia dicti regiminis Catari secundum continentiam et pacta presentis instrumenti.³⁰²*

Ego Iohannes de Luxa scripsi.

MCCCCXLV, inditione VII, die XXVIII, mensis decembris. Ego Iohannes de Luxia canzelarius comunis Catari nomine domini Georgii Pelinouich abbatis monasterii sancti Georgii de Culfo Catari accepi a magistro Marino de Adamo aurifice suum turribulum ponderatum in canzelaria comunis, presente Marino famulo et clerico dicti domini abbatis, quod ponderauit libris tribus minus duobus exagiis et repertum fuit per Andream Isath

²⁹⁹ Vjerovatno Luka Grubačević Paštrović, raniji opat.

³⁰⁰ Ranije primio od njegovih prethodnika 33 unce srebra, a opat od Marina 8 dukata. Ovim novim ugovorom opat Pelinović se obavezao da do prvog dana januara 1437. vrati 8 dukata, a Marin opatu da do kraja jula 1437. izradi i preda srebrnu kadionicu, kad je imao primiti za rad 6 groša po unci težine (svoga 16 ½), kao i otpatke od srebra. RISTO KOVIJANIĆ, *O majstorima srebrne pale kotorske katedrale*, Starine Crne Gore, sv. III-IV, Cetinje 1965/6., str. 81-82.

³⁰¹ Pogrešno je napisano da je Pelinović opat Manastira sv. Đorđa u Kotorskom zalivu. RISTO KOVIJANIĆ, *O majstorima srebrne pale kotorske katedrale ...op.cit.*, Cetinje 1965/6., str. 81.

³⁰² Majstor Marin u prisustvu kneza i sudija primio je od kotorskog kneza funtu srebra u asprima i srebru koje mu je opat Pelinović poslao po slugi Petru. Po drugom dokumentu od 5. oktobra 1444., Marin se ponovo obavezao da do kraja oktobra 1444. preda opatu Pelinoviću izrađenu kadionicu od 3 funte finog srebra napravljenog kako treba (*»turribulum dicte ecclesie libri trium argenti fini decenter laboratum«*). U dokumentu od 14. decembra 1444. knez i sudija naredili su Marinu da do 20. decembra 1444. preda pomenutu kadionicu gradskom notaru, pod prijetnjom globe i troškova, u protivnom ima vratiti srebro i novac koji je primio od opata Bogorodice Ratačke. RISTO KOVIJANIĆ, *O majstorima srebrne pale kotorske katedrale...op.cit.*, str. 82.

*aurificum ipsum esse hec de Ragusio. Itaque in eo sunt vnzie due ramis. Et ipsum turribulum dedi dicto Marino famulo dicti domini abbatis vigore literarum suarum.*³⁰³

Izvori i literatura

1. *Archivio di Stato di Venezia*, Notarile testamenti b. 43, br. 161.
2. *Bar grad pod Rumijom*, grupa autora, Bar 1984.
3. **BOŠKOVIĆ ĐURĐE**, *Stari Bar*, Beograd 1962.
4. **BOŠKOVIĆ ĐURĐE – KORAC VOJISLAV**, *Ratac*, »Starinar« Organ Arheološkog instituta SANU, knjiga VII-VIII, Beograd 1958.
5. **BOŽIĆ IVAN**, *Nemirno pomorje XV veka*, Beograd 1979.
6. **BULATOVIĆ A. LJUB.**, »Bar«, Ilustrovani zvanični Almanah – Šematizam Zetske Banovine, Godina prva, Sarajevo 1931.
7. **BULIĆ FRANE**, *Iscrizioni inedite*, Bulletino di archeologia e storia Dalmata, XVI, 1893. Spalato.
8. **BUTORAC PAVAO**, *Boka Kotorska u 17. i 18. stoljeću: politički pregled*, Perast 2000.
9. **BUTORAC PAVAO**, *Kotor za samovlade (1355.-1420.)*, Perast 1999.
10. **BUTORAC PAVAO**, *Kulturna povijest grada Perasta*, Perast 1999.
11. **BUTORAC PAVAO**, *Opatija Sv. Jurja kod Perasta*, Perast 1999.
12. **BUTORAC PAVAO**, *Razvitak i ustroj Peraške općine*, Perast 1998.
13. **BUTORAC Dr JOSIP – IVANDIJA Dr ANTUN**, *Povijest katoličke crkve među Hrvatima*, Zagreb 1973.
14. *Camera Apostolica*, Svezak 2, grupa autora, Zagreb-Rim 2001.
15. **CARDUCCI LUIGI**, *Storia del Salento*, Galatina 1993.
16. **ČORALIĆ LOVORKA**, *Legati hrvatskih iseljenika u Veneciji vjerskim ustanovama u domovini*, Croatica Christiana Periodica, Časopis Instituta za crkvenu povijest Katoličkog Bogoslovnog Fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, God. XVII, Broj 31, Zagreb 1993.
17. **ČORALIĆ LOVORKA**, *Iz prošlosti Paštovića*, Historijski zbornik, god. XLIX, Zagreb 1996.
18. **ČORALIĆ LOVORKA**, *U gradu svetoga Marka*, Zagreb 2001.
19. **DANČEVIĆ LUKA**, *Pokreti pučana na našem primorju početkom 16. stoljeća (po mletačkim izvještajima)* U povodu 460-godinšnjice pučkog ustanka na Hvaru i Visu pod vodstvom brodarka Matije Ivanića, Poseban otisak iz »Pomorskog zbornika«, knjiga 12/1974, Rijeka 1974.
20. *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije: Dodaci*, Sv. 1. (1020-1270), Priredili: Jasna Marković i Josip Barbarić, HAZU i HDA, Zagreb 1998.
21. **DUBOIS JACQUES**, *Monaški redovi*, Novi Sad 1988.
22. **DUDAN ALESSANDRO**, *La Dalmazia nell'arte Italiana. Venti secoli di civiltà*, vol. I (Dalla preistoria all'anno 1450), Trieste – Rovigno 1999.

³⁰³ 28. decembra 1444. dopisano je da je notar Luxa primio od Marina Adamova za opata Pelinovića izradenu kadionicu, izmjerenu u kancelariji gradske uprave u prisustvu klerika Marina, poslužitelja opata Pelinovića i da je teška 3 funte manje 2 asagije, za primjesom 2 unce bakra prema dubrovačkom zakonu, kako je utvrdio zlatar *Andrea Isath*. Opuномоćeni klerik Marin potvrdio je ime opata Ratačkog manastira da je od majstora Marina primio naručenu kadionicu. RISTO KOVIJANIĆ, *O majstorima srebrne pale kotorske katedrale ...op.cit.*, str. 82.

23. **DYGGVE EJNAR**, *History of Salonitan Christianity*, Oslo 1951.
24. **DYGGVE EJNAR**, *Povijest salonitanskog kršćanstva*, Obradili i uredili: Dr. Nenad Cambi, Dr. Tomislav Marasović; Prijevod Maja Cambi, Split 1996.
25. **ĐURIĆ VOJISLAV**, *Dubrovačka slikarska škola*, Posebna izdanja SANU, knjiga CCCLXIII, odeljenje društvenih nauka, knj. 45, Beograd 1964.
26. **FABER Dr. MORIC**, *Pravo barskih nadbiskupa na naslov »primas Srbije«*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, XVII. 1905. Sarajevo 1906.
27. **FARLATO DANIELE et COLETO JACOPO**, *Ecclesia Antibarensis*, u: *Illyrici Sacri* tomus septimus, Venetiis, MDCCCXVII.
28. **FISKOVIĆ CVITO**, *Dubrovački zlatari od XIII. do XVII. stoljeća*, Starohrvatska prosvjeta, III serija, sv. 1., Zagreb 1949.
29. **FISKOVIĆ CVITO**, *Stilska zakašnjenja na stolnoj crkvi u Kotoru*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, sv. 16, Split 1966.
30. **FISKOVIĆ CVITO**, *Umjetnički obrt XV.-XVI. stoljeća u Splitu*, Zbornik Marka Marulića 1450-1950, JAZU, Zagreb 1950.
31. **GROBSCHMIDT STEVEN**, *Pravilo sv. Benedikta u usporedbi s pravilima templara*, Lucius, Zbornik radova Društva studenata povijesti Hrvatskih studija »Ivan Lucic – Lucius«, God. I., Sv. 2, Zagreb 2002.
32. **GULIN Dr.sc. ANTE**, *Hrvatska crkvena srednjovjekovna sfragistika*, Zagreb 1998.
33. *Hrvatska Enciklopedija*, sv. 1, A-Bd, Zagreb 1999.
34. *Hrvatski biografski leksikon* 1, A-Bi, Zagreb 1983.; 3, Č – Đ, Zagreb 1993; 4, E-Gm, Zagreb 1998. 5, Gn – H, Zagreb 2002.
35. *Istorija Crne Gore 2*, tom 2, grupa autora, Titograd 1970.
36. **Istorijski arhiv u Kotoru**, Sudsko-notarski spisi (SN), Sv. V br. 475, str. 558; br. 734, str. 379; Sv. VI br. 221, str. 68; br. 316, str. 1001; br. 2662, str. 924-925.
37. **IVEKOVIĆ M. C.**, »Špič (Sutomore)«, Svačić, Hrvatski ilustrirani koledar, Zadar 1906.
38. **JAČOV MARKO**, *Spisi tajnog vatikanskog arhiva XVI-XVIII veka*, Beograd 1983.
39. **JAČOV MARKO**, *Spisi kongregacije za propagandu vere u Rimu o Srbima 1622-1644 I*, Beograd 1986.
40. **JASTREBOV IVAN**, *O pravoslavnim srpskim starim i novim crkvama u staroj Zeti – sadašnjem skadarskom okrugu*. Glasnik srpskog učenog društva, Knjiga XLVIII, Beograd 1880.
41. **JIREČEK KONSTANTIN**, *Istorija Srba* (preveo i dopunio JOVAN RADONIĆ), sv. II., Beograd 1923.
42. **JIREČEK KONSTANTIN**, *Istorija Srba* (preveo i dopunio JOVAN RADONIĆ), sv. III. (Kulturna istorija: I. deo), Beograd 1923.
43. **JIREČEK KONSTANTIN**, *Istorija Srba* (preveo i dopunio JOVAN RADONIĆ), sv. IV. (Kulturna istorija: II. deo), Beograd 1923.
44. **JIREČEK KONSTANTIN**, *Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjega veka*, Zbornik Konstantina Jirečeka, II. Posebna izdanja SANU, knj. CCCVI, Odeljenje društvenih nauka, Nova serija, knj. 42, Beograd 1962.
45. **JOVOVIĆ IVAN**, »Rt svete Marije – Ratačka opatija«, Matica, Proljeće-Ljeto 2002. Cetinje.
46. **KORAĆ VOJISLAV**, *O monumentalnoj arhitekturi srednjovekovnog Kotora*, Zbornik izveštaja o istraživanjima Boke kotorske II, Spomenik SAN, sv. 105. Odeljenje društvenih nauka, nova serija, sv. 7, Beograd 1956.

47. **KORAĆ VOJISLAV**, *Graditeljska škola Pomorja*, Beograd 1965.
48. **KOVIJANIĆ RISTO**, *Andrija Izat, kotorski zlatar XV veka (Po podacima iz Državnog arhiva u Kotoru)*. Muzej primenjene umetnosti (Zbornik), sv. 12., Beograd 1968.
49. **KOVIJANIĆ RISTO**, *Kotorski zlatari prve polovine XIV vijeka*, Glasnik Etnografskog muzeja na Cetinju, Sv. 1., 1961.
50. **KOVIJANIĆ RISTO**, *O majstorima srebrne pale kotorske katedrale*, starine Crne Gore, sv. III-IV, Cetinje 1965/6.
51. **KOVIJANIĆ RISTO – STJEPČEVIĆ IVO**, *Kulturni život staroga kotora (XIV – XVIII vijek)*, knj. 1., Cetinje 1957.
52. **KRKLJUŠ LJUBOMIRKA, ŠARKIĆ SRĐAN**, *Odabrani izvori iz državopravne istorije Jugoslavije*, Beograd 1982.
53. **LEVI CESARE AVGVSTO**, *Venezia e il Montenegro – Giorgio Czernovich – Antivari 1443-1494 – Stefano Mali il finto Czar e gli ultimi conati della Repubblica*, Venezia Ottobre 1896.
54. *Likovna enciklopedija Jugoslavije*, sv. I, Zagreb 1984.
55. **LUKOVIĆ Don NIKO**, *Zvijezda mora*, Perast 2000.
56. **LJUBIĆ SIMEON**, *Estratto dagli Annali Veneti conservati nella Bibliotheca di corte a Vienna. Commissiones et relationes Venetae*, Tomus I Annorum 1433-1527. Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium, Zagrebiae 1876.
57. **LJUBIĆ SIMEON**, *Commissiones et relationes Venetae*, Tomus II, Zagrabiae 1877.
58. **LJUBIĆ ŠIME**, *Marijana Bolice Kotoranina Opis Sandžakata Skadarskoga od godine 1614.*, Starine JAZU, Knjiga XII., Zagreb 1880.
59. **MAHNKEN IRMGARD**, *Dubrovački patricijat u XIV veku*, Beograd 1960.;
60. **MARKOVIĆ Dr IVAN**, *Dukljansko-Barska metropolija*, Zagreb 1902.;
61. **MARKOVIĆ S. SAVO**, *Barski patricijat*, Bar 1995.
62. **MARKOVIĆ Mr SAVO**, *Prvi izvještaj Andrije Zmajevića o Barskoj nadbiskupiji Sv. kongregaciji za širenje vjere: godina 1671.*, Istorijski zapisi, Godina LXXI, Br. 1-2/1998., Podgorica 1998.
63. **MARKOVIĆ Mr SAVO**, *Izveštaj potestata Andrije Capello o građanskim nemirima u Baru 1512. godine*, Istorijski zapisi, Godina LXII, br. 1-2, Podgorica 1999.
64. **MATANIĆ ATANAZIJE**, *Izveštaji kotorskih biskupa o kotorskoj biskupiji sazvani u tajnom vatikanskom arhivu (1592. – 1894.)*, U službi čovjeka, Zbornik Nadbiskupa – Metropolite Dr. Frane Franića, Split. 1987.
65. **MIJOVIĆ PAVLE**, *Ratac i kulturno nasljeđe*, Iz kulturne prošlosti Bara, Bar 1995.
66. **MIJOVIĆ Dr PAVLE**, *Vječno na krajini*, Virpazar, Bar, Ulcinj; Cetinje-Beograd 1974.
67. *Monumenta catarensia*, volumen 2, priredio Antun Mayer, JAZU – CANU, Zagreb 1981.
68. **NAKIĆENOVIĆ SAVA**, »Boka«, Podgorica 1999.
69. **NOVAK GRGA**, *Mletačka uputstva i izvještaji*, Svezak IV, od 1572 do 1590 godine. Zagreb 1964.
70. **NOVAKOVIĆ RADE**, *Spič (Hospicium) – Nehaj/Sutomore/Čanj*, Beograd 1997.
71. **ORBINI MAVRO**, *Kraljevstvo Slavena*, Zagreb 1999.
72. **OSTOJIĆ IVAN**, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, sv. I.: *Opći i povijesno kulturni osvrt*, Split 1963.
73. **OSTOJIĆ IVAN**, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, Sv. II: *Benediktinci u Dalmaciji*, Split 1964.

74. **OSTOJIĆ IVAN**, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, sv. III, Split 1965.
75. **PRIJATELJ KRUNO**, *Studije o umjetninama u Dalmaciji I*, Zagreb 1963.
76. **RADONIĆ JOVAN**, *Rimska kurija i južnoslovenske zemlje od XVI do XIX veka*, Beograd 1950.
77. **RASTODER ŠERBO**, *Izveštaj nadbiskupa Marka Giorga o stanju Barske nadbiskupije 1697. godine*, Istorijski zapisi, Godina LXVII, br. 1-2/1994. Podgorica.
78. *Relatione allo stato d'Albania e Servia visitate da Vincenzo Zmajevich arcivesco. d'Antivari nell'anno MDCII*, Quälen und Materialien zur albanischen Geschichte in 17. und 18. Jahrhundert, Albanisce Forschungen 20, Dr. Rudolf Trofenik, München, 1979.
79. **ROVINSKI A. P.**, *Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti*, T. 1, Cetinje-Sr. Karlovci, Novi Sad, 1993.
80. **Splitski spomenici, dio prvi: splitski bilježnički spisi. sv. I: Spisi splitskog bilježnika Ivana pok. Cove iz Ankone od 1341. do 1344.** (prepisao Jakov Stipišić, regesta sastavio Ante Nazor), HAZU, Zagreb 2002.
81. **SPREMIĆ MOMČILO**, *Ratačka opatija kod Bara*, Beogradski Univerzitet, Zbornik Filozofskog fakulteta, knjiga VII, Spomenica Mihaila Dinića 1, Beograd 1964.
82. **STJEPČEVIĆ IVO**, *Katedrala Sv. Tripuna u Kotoru*, Prilog Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku, Sv. LI, god. 1930-1934., Split 1940.
83. **STJEPČEVIĆ IVO**, *Katedrala sv. Tripuna u Kotoru*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, sv. 51 (za godine 1930-1934), Split 1940.
84. **ŠEKULARAC B. Dr BOŽIDAR**, *Dukljansko-zetske povelje*, Titograd 1987.
85. *The Catholic Encyclopedia* Volume I; <http://www.newadvent.org/chihon/01255b.htm>; Volume XI; <http://www.newadvent.org/cathen/11325b.htm>, <http://www.newadvent.org/cathen/11547b.htm>.
86. **THALLÓCZY L. – JIREČEK K. – SUFFLAY E.**, *Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia*, Vol. I. (Annos 344 – 1343 tabulamque geographicam continens), Vindobonae MCMXIII.
87. **THALLÓCZY L. – JIREČEK K. – ŠUFFLAY E.**, *Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia*, vol. II (1344 – 1406), Vindobonae MCMXVIII., reprint Tirana – Priština 2002.
88. **THEINER AGUSTINO**, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium*, T. I, ab Innocento pp. usque ad Paulum PP. III (1198-1548). Romae 1863.
89. **THEINER AGUSTINO**, *Vetera Monumenta Slavorum Meridionalium, Tomus secundus: a Clemente VII. usque ad Pium VII. (1524-1800) cum additamentis saec. XIII. et XIV.*, Zagrabiae 1875.
90. **TONKIĆ DANIJEL**, *Semantika zavjetnog znaka*, Kulturna baština, godina 24, sv. 31, Split 2002.
91. **VALENTINI IOSEPHI S.J.**, *Acta Albaniae Iuridica*, Tomus I., DR. DR. Rudolf Trofenik, München 1968.
92. **VALENTINI IOSEPHI S.J.**, *Acta Albaniae Veneta*, Tomus Quintus, München et alii 1968.
93. **VALENTINI IOSEPHI S.J.**, *Acta Albaniae Veneta*, Tomus sextus, München et alii 1968.
94. **VALENTINI S.J. JOSEPHI**, *Acta Albaniae Veneta saeculorum XIV et XV Tomus Septimus*.

Summary

*BENEDICTINE ABBEY OF ST. MARY OF RATAČ NEAR BAR ACTA
DIPLOMATICA ET IURIDICA*

The Ratač Abbey, initially dedicated to St. Michael and then to the Virgin, established as early as the time of the first dynasty of Duklja, later Zeta, belonged to the Benedictine order as it is corroborated by all extant documents regarding that abbey. Grants to the Ratač Abbey, as well as documents issued by the Papal curia, point at its importance and significance during the Middle Ages, and private legal documents, especially last wills and bequests, confirm its position in the spiritual life of numerous persons belonging to different social classes.

Located on the boundaries of medieval states, districts and autonomous communes, the abbey was the center or the point of departure of many diplomatic activities, which significantly influenced the political relations of the time, even the more important historical events and processes. Diplomatic missions for dynasts of Zeta, Serbia, Bosnia, and Albania, its intermediary role towards Dubrovnik in the fourteenth, and especially towards Venice in the fifteenth century, influenced privileged position of the Abbey.

Extant documents speaking of Ratač point to the complexity of relations intra moenia of the Abbey, even though the sources speaking of it directly are rather dry and short. Considerably more eloquent are the sources referring to the privileges of the Abbey and the institution of the commenda of the fifteenth and the sixteenth century, as well as those speaking of boundaries of its property and the territories belonging to other jurisdictions, which reveal the facts that were object of disputes, speak of abbots, indicate directions of social permeation, show that the process of Abbey's dissolution went through the slower process of fading of monastic life, later than it was usually supposed in historical works.

The importance of Ratač as pilgrimage destination and the economical power of the Abbey, possibly having its roots in Late Antiquity, became an imposing support to the secular rulers, left an important mark on ethnic and religious structure of the area gravitating to it and influenced wider intercultural relations.